

С. РУДАНСЬКИЙ

СПІВОМОВКИ

БАЙКИ, БАЛЯДИ ТА ІСТОРИЧНІ ПОЕМИ

С. РУДАНСЬКИЙ

СПІВОМОВКИ

БАЙКИ, БАЛЯДИ ТА ІСТОРИЧНІ ПОЕМИ

НЮ ЙОРК

1956

Published and Copyrighted 1956
by
SURMA BOOK & MUSIC CO.
11 East 7th Street, New York 3, N. Y.

S. RUDANSKY

D I T T I E S

TALES, BALLADS AND HISTORICAL POEMS

NEW YORK

1956

1

2

3

4

ПЕРЕДМОВА

Степан Руданський, один з кращих українських письменників 60-их років, ріс і розвивався в дуже важкі часи національного українського відродження.

Розгром Кирило-Методієвського брацтва, заслання Шевченка і братчиків приспали на де-який час новонароджений громадський рух. Під знаком реакції проходять 50 роки на Вкраїні аж до смерти Миколи І, цього „величезного тормаза“, як звав царя Миколу І Шевченко.

Розвій господарчих і громадських відносин ішов своїм порядком. Знесення кріпацтва боротьба за це знесення гуртували коло себе всі тодішні активні сили проти реакції.

Кінець 50 і початок 60 років приносить таким чином і де-яке просвітлення в українське відродження. Кругом боротьби за визволення селян з кріпацтва гуртується нове покоління українофілів і хлопоманів, що тісно звязується з селянством, йде в народ і організує широкий народній рух, та твердо стає на народні основи в своїй громадській роботі. Центром їх стає Київ і київські „громади“ на чолі з Антоновичем і Рильським, що зріклися всіх своїх шляхетських традицій, через це зірвали з польскістю і її тенденціями на Вкраїні й почали боротьбу з представниками польсько-шляхетських інтересів на Україні.

На цей час припадає і підготовчий період польської шляхти до повстання за самостійність Польщі,

а також і саме повстання 1863 р. Польська шляхта вважала Правобережну Вкраїну нероздільного частиною шляхетської Польщі, а новий рух хлопоманів і українофілів, що базувався на народніх основах, ставав поперек всіх її національних і класових планів. Цей новий рух ставив ясно питання про національну відрубність українського народу і від Поляків і від Росіян. Поскільки він був народнім, а тим самим був направлений в інтересах українського селянина-кріпака проти польського чи московського поміщика, то об'єднав їх разом в боротьбі проти національного українського відродження. „Великодержавні претензії Поляків і Росіян не терпіли українських народовців і тому обидва табори накинулися „на сепаратистів“. „Українська інтелігенція з'ясовувала обом, що самі Українці мають думати за себе й так, як хотять, не запитуючи нікого, отже не потрібують опіки ні Росіян ні Поляків“ ¹⁾.

Національні ідеї тодішніх українофілів своє освітлення знайшли в петербурзькій «Основі», що почала виходити 1861 р. „Основа“ скупчила коло себе два покоління Українців: старше сорокових років, на чолі з Костомаровим і Кулішем (Шевченко-помер), що вийшло з Кирило-методієвського брачтва, але в негодах часу згубило весь революційний зміст братчиків, і молодше покоління шестидесятників, між якими найвизначніші були Антонович, Рильський, Житецький, Кониський, що виросли під впливом демократичних ідей 60 років. В журналі знайшла своє обґрутовання національна програма тодішніх українофілів, а найяскравішим її висловом був лист Костомарова до Герцена ще 1860 р. „В будущем славянском союзе, в него же веруем и его же чаем —

---

¹⁾ М. Слабченко: Матеріали до економічно-соціальної історії України XIX ст. ДВУ. 1925. стор. 310.

писав Костомарів — наша Южная Русь должна составить отдельное гражданское целое на всем пространстве, где народ говорит южно-русским языком, с сохранением единства, основанного не на губительной, мертвящей централизации, а на ясном сознании равноправности и собственных выгод. Пусть же ни Великоруссы, ни Поляки не называют своими земли, заселенные нашим народом¹⁾“.

Польська шляхта розпочала завзяту боротьбу проти українофілів. Вона звернулася до російської адміністрації і просила охорони від задуманої хлопоманами коліївщини, соціальної революції „так легкої на батьківщині Хмельницького, одного з найбільших революціонерів“. 1858 р. на скарги польських поміщиків в київському генерал-губернаторстві заборонено „Граматку“ Куліша. Національну демонстрацію, якою були похорони Шевченка, названо „жидовської возней“²⁾ а в 1861 р. поміщики звернулися до адміністрації з проханням зрити могилу Шевченка в Каневі, кругом якої наче-б-то організувалася пропаганда Коліївщини³⁾. В 1862 році в газеті „День“ з'явилася стаття, де писалося, що „докази, які приводять російські й українські історики проти нашого польського прошлого такі самі, як ті що їх приводять соціалісти і комуністи і т. и., коли нападають на прошлое і сучасне Європи“. А через те „правительству треба було б зрозуміти небезпеку, що йому грозить“⁴⁾ Волод. Міцкевич⁵⁾ перед Європою в такий-же спосіб виясняв справу, при чім ставив питання просто: „Як може терпіти російський

1) С. Єфремов: Істор. укр. письменства. р. 1917. ст. 259.

2) М. Драгоманов: Політ. сочин. 1908 р., стор. 94.

3) „Югозап. край.“ стр. 197. Соч. Драгоманова. 1900 р. стор. 91.

4) М. Драгоманів: Політ. сочин. стор. 92.

5) Волод. Міцкевич — син великого польського поета Адама.

уряд злочинну хлопомансько-українську партію“¹⁾. „Тигодник Познаньські“ 1862 р. вже перед самим повстанням Поляків на Вкраїні помістив допис з Київа, де писалося, що „в київському університеті повстала російська Партия, так звані „хлопомани“. Ця партія во ім'я братерської рівності і любови до народу розіслала по краю місії для охорони прав селянства проти поміщиків. Уряд крізь пальці дивився на це і навіть скрито допомагав їм. Він держав для тої мети Антоновичів, Рильських і інших божевільних, очарованих московською клікою, що відрікліся любови до Польщі, щоби здійснити видуману ними українську утопію“. Польська преса, що завзято виступила проти українського руху, вплинула й на Єврейську буржуазію, що в своїм органі „Сіон“, злякавши Коліївщини, якою так оперували Поляки, виступила проти „Основи“. В 1861 році „Сіон“ писав: «В высшей степени печально такое положение и для литературы и для страны: вместо того, чтобы вести ее (теб-то «Основу») под знаменем одного общелитературного языка к распространению всеми силами гуманности и образованности в массе народов нашего отечества, они (теб-то ред. „Основы“) и близкие ее приятели с известным поэтом, возвратившимся из ссылки, сеют сепаратизм». Тоді-то в перший раз пущено було це модне словечко сепаратизм.

І так українство атаковано зі всіх сторін: для одних воно було соціальною революцією, московською інтригою, для других сепаратизмом, польською інтригою, союзом із Поляками.

Польське повстання на Правобережжі потерпіло цілковиту невдачу. Але польські кола не кинула своєї боротьби проти українства. Вони вплинули ни

¹⁾ М. Драгоманів: Політ. сочин., стор. 92.

тодішнього ген.-губернатора Анненкова в тому дусі, що цей почав робити доклади, що „дійсну небезпеку представляють собою не Поляки, яких в країні горсточка, а українофіли, що впливають на народ“.

На українське відродження насунувся циркуляр 18 липня 1863 р. Валуєва. Чорною хмарою пронеслося Валуєвське: „не было, нет и быть не может“ української мови й культури й посіяло довгу, темну ніч по Вкраїні.

„Давно уже идут споры в нашей печати о возможности существования самостоятельной малороссийской литературы, — так починая свій циркуляр Валуев. — Большинство малороссиян весьма основательно доказывают, что никакого особенного малороссийского языка не было, нет и быть не может, и что наречие их, употребляемое простонародием, есть тот же русский язык, только [испорченный влиянием на него Польши; что общерусский язык так же понятен для малороссов как и для великороссов и даже гораздо понятнее чем теперь сочиняемый для них некоторыми малороссами, в особенности поляками, так называемый украинский язык“.

Валуев звелів цензурним комітетам, „чтобы к печати дозволялись только такие произведения на этом языке, которые принадлежат к области изящной литературы, пропуском же книг на малороссийском языке как духовного содержания, так учебных и вообще назначаемых для первоначального чтения народа, приостановится“¹⁾. 1866 року видано особливу інструкцію цензурним комітетам, якою заборонено пускати в світ популярну літературу українською мовою, а взагалі всі видання на українській мові віддано попередній цензурі, бо всі українські книжки видаються „не без своего рода тенденций“.

¹⁾ С. Єфремов: Істор. укр. письм. 1917 р. стор. 260.

Наступають адміністративні переслідування українських діячів. Кониський, Єфименко, Чубинський і інші опинилися на засланні, інші притихли й у своїх кабінетах працюють над історією та етнографією, а решта, часом і дуже талановитих, марно пропадає. „Наступає в історії українства новий антракт до 1870 років, під час якого очі Українців звертаються до Галичини. Великі надії, жваві заходи, що ними починалась епоха громадських реформ, зів'яли, розвіялись, перейшли в велику апатію, завмирання, занепад. Літературні свіжі сили, що з'явилися під час надій, або зовсім пропадають, ламаючи перо, або виявляються тільки згодом“¹⁾.

Сили українства кінця 50-их і початку 60-их років були безперечно переважені ворогами. Виразної соціальної програми воно не виявило, хоча й в основі своїй опиралося на селянство і на інтелігенцію і звідтіль черпало свої життєві соки. І національно-політична програма його неясна. Стоючи принципово на національній окремішності українського народу від Росіян і Поляків, воно офіційально вступає в стадію „южноруссизма“ з теорією української літератури для „домашнього обихода“, з теорією одної загально-російської культури. „Основа“ не займає ясної демократичної лінії, але хоче єднати коло себе всі соціальні групи українства. Це й стає причиною її занепаду. Українство не звязує себе з великим, героїчним соціалістичним визвольним рухом на ґрунті національного українського відродження, через те воно позбавлене революційного патосу й розмаху і під ударом тяжкого молота реакції переходить в стадію животіння.

Ось як говорить про ті часи Франко: „Основа“ і ті українофільські видання, що групувалися до-

¹⁾ С. Єфремов: Історія укр. письм. стор. 261.

вколо неї, в Росії по своїх ідеях були запізнені о півтора десятка літ, їм треба було появитися в 40 роках. Тоді, коли вони з'явилися, російська, а з нею разом і чільна українська інтелігенція, пішла вже значно вперед і з погляду на літературну школу. Не диво, що „Основа“ могла бути національним „откровенієм“ для Галичини, але не була ним для України, не збудила в ній такого ентузіазму, як-би треба було надіятися, і швидко впала. Те, що наступило по її упадку, належить до найсумніших карт в історії нашого національного розвою. Чільна частина української інтелігенції, особливо молодіж, разом з молодіжжю російською рвалася наперед до ширшої політичної діяльності, переходила різні фази соціалізму, бунтарства, ходження між народ, пропаганди політичної революції, а за той час старші покоління Українців, навіть бувші братчики Кирило-Мефодієвського брацтва, ідейно йшли взад та назад, поки не дійшли до ідей безполітичної культури та абстрактного українофільства¹⁾.

Аж крицеві удари М. Драгоманова розбили це безполітичне українофільство, пробили Україні вікно до Європи, поставили український рух на нову сильну основу, з'єднавши визвольні змагання українства з соціалістичним міжнародним визвольним рухом.

Це вже слідуюча стадія українства після тяжких і трагічних 50-их, 60-их і початку 70-их років на Україні.

Цей коротенький нарис громадського розвитку на Вкраїні в 50 і 60 роках дасть нам змогу краще розібратися і зрозуміти постати С. Руданського, постати трагічну, що була твором і жертвою цеї переходової епохи. Руданський втягнув у себе

---

¹⁾ „Жите і Слово“ том IV, 1895 р.; рецензія на „Ukraina irridenta“, стор. 478.

те все, чим жила ця епоха, але ні себе ні свого поетичного таланту не міг виявити, бо запанувала чорна ніч реакції, громадської безпорадності, ідейних манівців українства тих часів. „Самотній співвець“,— як влучно схарактеризував його С. Єфремов¹⁾.

Народився С. Руданський 23 грудня 1833 року в селі Хомутинцях Вінницького повіту на Поділлі²⁾. Село це займає низовину на річці Постіл що впадає до Буга. Ріка Постіл коло села розливається широким ставом, а над ним підковою, або в формі хомута, розкинулось село Хомутинці. Батько поета був з попівського роду і сам піп в згаданому селі; ні маєтком ні освітою не перевищував загалу тодішнього попівства. Синові своєму готовував духовну карієру.

1843 – 1847 року вчився Степан в парафіяльній і духовній школі в Шаргороді, а від 1847 до 1853 р. в Кам'янець-Подільській духовній семінарії. На той час і припадають перші кроки його поетичної творчості. Починає писати балади, як „Два трупи“ (1851), „Вечорници“ (1852), „Опир“ (1853). За час цього кам'янецького періоду пережив він першу нещасливу любов, яка на все поетове життя положила свій відпечаток. Під впливом цієї любови родяться його перші ліричні поезії: „Сиротина я безродний“ (1852), „Ти не моя“ (1854), „Мене забудь“ (1854).

¹⁾ С. Єфремов: Самотній співвець. Знадоби до життєпису Степана Руданського. Київ, 1926 р., стор. 3.

²⁾ До недавна дата народження Руданського була неясна. С. Єфремов називав 1830 р., Ол. Дорошкевич 1834 р. (Підручник істор. укр. літер.). Точну дату народження встановив В. Герасименко на підставі клірових відомостей за 1847 р., де точно сказано не лише про роки дітей Василя Руданського (батька поетового), а де написано, що Степан народився в селі Хомутинцях „де по метричній книзі в записаний 1833 року, грудня 25 дня під № 31“ (Зап. Істор.-Філолог. Від. Укр. Акад. Наук кн. V. 1925).

Хлоп'ячі свої літа проводить Руданський серед народу. „Змалечку вдався він нецеремонний, до всякого тобі доступить, до всякого забалакає... Чи бабу тобі стріне, чи діда якого, то так розбалакається, що аж сміх тебе розбере, слухаючи. Ну й жартовливий з лихої години був! Ніде смутним його не зобачиш, хоч-би й яка пригода з ним трапилася. Він тоді і столяркою і чим хочете забавлявся, по хазяйству часто помагав другим — чи хлопцям, чи чоловікам, просто до всячини тобі був аматор. А скільки він снопів перевозив. Батько на віть дивувався, а сестра одговорювала од такої роботи“. Розказував і любив слухати та записувати всякі оповідання „Він геть записував їх, розпитував, де хто яку не знає, і сам складав їх. Ото напише тобі „артикула“ так гарно до прикладу, ходить сам по садку, часом з листочком та й співає його... Сам і голос приbere тобі. Або прийде до мене чи до других робітників на току, чи так де на оказію яку, — бо й на оказії йти не цурався, — от і заспіває нам артикула свого. Господи, смішив народ! ¹⁾“ — ось так оповідали селяни села Хомутинець свої спомини про С. Руданського.

Само село Хомутинці цікаве було також і своєю вільнодумністю що до попів і церкви та виявляло нехіть і до церковних одправ і до різних церковних церемоній; селяни не любили ходити на богослужіння, говіти, поминати вмерших, йти на богомілля. Хресних ходів і громадських молебнів не бувало ²⁾.

¹⁾ На батьківщині С. Руданського, Прокора Ворона. „Рада“ 1907. (Знадоби до життєпису Руданського. Акад. Наук. Київ, 1926 р.).

²⁾ В. Герасименко: Нові матер. до біографії Руданського. Записки Істор.-Філ. Відділу Акад. Наук. 1925, кн. V, ст. 20. Ці відомості взяті з „Новозап. летопись св. Іонна-Богосл. церкви с. Хомутинець 1898 г.“

Це оточення хлоп'ячого віку мало рішаючий вплив на формування свідомості і творчості поета і створило ту основу, на якій поет все своє життя стояв твердо — це національна свідомість і органічний зв'язок з народною творчістю.

По скінченні духовної семінарії батько готував сина на попівську карієру. Але чутке й палке серце поета не вподобало собі попівського життя і рвалося в широкий світ, до науки. Руданський проти батькової волі поїхав до Петербургу й 1855 року поступив до медично-хірургічної академії. Цей крок, що свідчить про велику поетову самостійність, відобразив велику роль у всьому дальншому житті поета. Він остаточно посварив батька з сином, спричинився до матеріальних невигод за час навчання і підірвав здоров'я поета. Руданському довелося вчитися й заробляти на життя, а коли не вдавалося заробляти, чи заробленого не вистачало, доводилося сидіти в голоді й холоді. Цей свій період оспівав Руданський в поезії „Студент“.

„А у хаті на постелі
У сурдуті і плацу
Сидить студент медицини
Другий місяць без борщу.

І живіт, як гріб, запався,
Облізає голова,
І остання доторгає
Його свічка лойова“.

Коли Руданський, вже будучи медиком, приїздив додому, то батько все був настроєний проти нього. При зустрічі говорив: „Йди, ти трупом смердиш“, або не хотів йому подавати руки через те, що батько бере до рук „святе таїнство“ а син „смердючого трупа“.

Крім важкої боротьби за існування і науку доводилося Руданському боротися і за свої націо-

нальні переконання. Тут зустрічаємося ми з характерним фактом боротьби „батьків і синів“, що мусив мати в ті часи місце не тільки в сім'ї Руданських.

Батько Руданського сердитий був на сина не тільки за те, що син не став попом, але також і за те, що став свідомим Українцем і співчував демократичному рухові 60-их р. Ось що пише Руданський в листі до брата Грицька з Петрограду (з Петropоля, — як його називав Руданський) 5-VII 1859 :

„В кінці мая відібрал я від батьків 15 карбованців і до решти опорядився : справив собі нові штани за 9 карб. і чоботи за $3\frac{1}{2}$ карб., а решту проїв : не вмирати-ж із голоду. Але скажу тобі, братіку, гірко мені прийшлося тих 15 карбованців, з ними разом я відібрал від батька такий лист, що й сам був нерадий. Виписую тобі де-котрі місця ; ось вони :

„Письма твои, писанные грубо¹⁾), ничуть не располагают меня в твою пользу, а только приносят боль сердцу и заставляют жалеть, что я употребил все мое воспитание для того только, чтобы видеть тебя неблагодарным...

„Если захочешь написать письмо, то пиши или почтительно, не по-малороссийски, або лучше ничего не пиши!“

„Тати, тати,— пише дальнє Руданський — ми ваші діти, а не довжники, ми завсіди маємо вас за батьків, а не пожичників, за що-ж ви звете нас невдячними ? !!

„Заказують мені мою рідну мову, заказує батько ; але в мене був дід, був прадід і пра-прадід, — вони мені не заказали ; не слухає батько моєї мови, за те мене й по смерти, може, послу-

1) Цеб-то по українському.

хають штирнацять мільйонів моїх одномовців. Батько, може, не любить своєї мови через те, що нею говорять у нас мужики, — а ніби то в Москівщині не говорять мужики по-московськи. Да і чим ми лучше від мужика? Всі ми рівні й у Бога й у натури¹).

Лист цей цікавий також ще й тим, що з нього ми бачимо, що Руданський готує до друку збірку своїх поезій, „щоб пустити їх у світ не то щоб для слави, а хоч для кишені“ і думає їх вислати до Києва. Заголовок цієї збірки: „Співомовки козака Вінка Руданського“. Збірка, що містила вірші від 1851 — 1860 р., була послана в київську цензуру, але світа не побачила: надрукувати її не вдалося.

1861 р. закінчив Руданський Медичну Академію, поїхав до Хомутинець до батьків (батька не застав в живих, помер 8/I 1861 р.), гостював до пізньої осени й через Балту виїхав до Одеси, а звідци до Ялти, куди приїхав на початку грудня 1861 року на посаду міського лікаря.

Перед від'їздом здав де-кільки своїх поезій в „Основу“, яка 1861 р. надрукувала: «Гей, гей, воли!», «Повій, вітре, на Вкраїну», «Не кидай мене», «Ластівка», «Ніч у ніч», «Сни». Хоч не багато друкував Руданський в той час, але безперечно користувався певною популярністю, як поет, серед своїх земляків, розуміється, недрукованими своїми творами, що ходили в списках. Цього-ж 1861 року в книжці К. Шейковського: «Опыт южно-русского словаря» находимо ми приказку «Олово не вадить» та уривок із «Світових байок в піснях» про «Бусла». Сам Шейковський називає Руданського славно-

¹) „Жите і Слово“. Львів, 1895. „Знадоби до життеп. Степ. Руданського“. Ст. 17 і 18. Вид. Укр. Акад. Наук. Київ. 1926 р.

звісним („знаменитый“) письменником, автором добре де-кому відомих «величественных» поем¹⁾.

Більше друкованих своїх творів Руданський не бачив за життя.

Тяжкі часи Валуєвських законів, антракт української літератури перебув він в Ялті, самотній, далекий від рідного краю, без надії надіючись в його краще майбутнє.

Про дуже важний період перебування Руданського в Петербурзі, про громадське оточення, серед якого він жив, про його зв'язки з гуртком „Основи“ ми знаємо дуже мало, майже нічого. Поворот Шевченка з заслання 1858 р., відновлення українського гуртка в Петербурзі, його ідейна боротьба були безперечно відомі Руданському і зробили на нього свій вплив. Переглядаючи написане ним за той час, ми бачимо, що його світогляд з національно-етнографічного стає національно-політичним при кінці 50-их років. Він засвоює собі національно-політичні ідеї українства тих часів і виявляє їх досить радикально. Приблизно на 1858 р. припадає його вірш, якому А. Кримський дав заголовок „До України“²⁾. Наводимо його тут, як цікавий документ і для характеристики Руданського й тих часів.

Ой з-за гори, із-за кручі
Да скриплять вози йдучи,
А попереду козаченько
Так вигукув йдучи:
„Україно, Україно;
Моя рідна маті!
Чи ще довго над тобою
Будуть панувати?

¹⁾ Знадоби до життепису Руданського. Укр. Акад. Наук. Київ. 1926 р. Ст. 54, 55.

²⁾ Твори Ст. Руданського т. III. Львів 1903 р. ст. 171.

„Чи ще довго кривавицю
Будуть з тебе пити
Та й діточок твоїх бідних
В кайданах водити?

„Твоя слава у могилі,
А воля в Сибіру.
От що тобі, матусенько,
Москалі зробили!

„Гукни-ж, гукни, Україно,
Нещасная вдово!
Може діти на твій голос
Обізвутися знову!

„Може знову розв'яжуться
Зв'язані руки,
Може знову бряжчатимугъ
Козацькі шаблюки!

„Може військо запорожське,
Як море, заграє,
А дівчина, як і перше,
Пісню заспіває!

„Тоді вже нас не забудуть
І московські внуки,
Бо кров за кров катам нашим
І муки за муки!

„Гукни-ж, серце-Україно,
Та тільки скоріше,
Бо чим дальше ссуть кров нашу
Все більше, та більше!“

Вірш цей, це неначе підготовка до його історичних поем („Мазепа“, „Іван Скоропада“, „Павло Полуботок“, „Велямин“, „Павло Апостол“, „Мініх“), що Руданський пише 1860 року на протязі березня—червня. Все це говорить за те, що Руданський жив національно-політичною ідейною атмосферою українства тих часів, відбив у собі ці ідейні настрої в досить радикальній формі й робив вплив на тодішню українську громаду.

Вірш „До України“ ходив по руках в переписаному вигляді й викликав ширшу „рецензію“,—едину яку міг про себе прочитати Руданський,—в реакційному київському органі „Вестник Юго-Западной и Запад-

ной России“ (Київ 1864 р.). Це був донос-стаття під заголовком: „Еще о хохломании“, написана архієпископом Анатолієм Мартиновським під псевдонімом „малоросс А. Восточенко“.

Автор лає Костомарова, називає його пасквілянтом. „Ненависть подобных авторов к России очевидна, желание унизить ее, ослабить—несомненно. Что-ж было бы с нами, с нашею молодежью, если бы подобным авторам вверить развитие ума и сердца юношей? Я думаю, ученики скоро превзошли бы учителей. Подтверждением такого заключения, между прочим, служить (одна с числа многих, рассеваемых в простонародье) песенка, составленная, как видно из подписи, каким-то студентом киевского университета Степаном Руданським“¹⁾.

Далі розбирає Восточенко вірш „До України“ строфа за строфою, даючи відповідні свої уваги.

Розбираючи строфу: „Тоді вже нас не забудуть і московські внуки“, говорить Восточенко: „Если б этот юноша имел способность размышлять, он бы знал, что... от насилий и кровопролития их горько плачут внуки одной и другой стороны, а особенно внуки бунтовщиков. Москали, конечно, не станут сидеть, сложа руки и ожидая, пока какие-нибудь буйные ворохобники будут резать их, как баранов“.

Навівши кінець віршу, так закінчує автор: „Разгоряченное воображение юноши распалось до того, что ему в бреду представляются какие то кровопийцы, сосущие кровь его с товарищами. Очевидно, что если бы воображение его хоть немного охладело, то на вопрос: где и кто пьет кровь его или его земляков,—он ни на кого не мог бы указать

¹⁾) Руданський студентом київського університету не був. Видно, що пісня „До України“ ходила між київським студентством, а через те Восточенко думав, що Руданський—київський студент.

и должен был бы молчать, как мальчишка, уличен ный в глупой шалости. В старину за свою песенку мечтатель-бандурист получил бы отеческое вразумление и образумился; теперь же, поэт должен обратиться к фельдшеру, чтобы привел его в сознание и побудил больше учиться, чтобы впоследствии на что нибудь пригодиться обществу. Без этого жалкий поэт будет несносным бременем для самого себя, а в общежитии — эпидемической язвой юношества своей родины. Вообще жаль бедного юноши, теряющего драгоценное время на сочинение безумных песенек и горячечных бредней о своей родине. . Пустившись в политические бредни он засорил свои способности до того, что они сделались похожи на цветок, заглохший между репейником"¹).

Коли писалися ці рядки Восточенка, Руданський лікарював в Ялті. В. Ковалів, одеський Українець, приятель Руданського ось як характеризував Руданського²): „Степан Васильович був високий на зріст, широкоплечий, на вид поважний, хоч і ходив трохи згорбившись; карі очі його світились несказаною добротою, що була найкращою признакою його душі. Одягавсь він завсіди просто, як і жив. Не долюблював панів, за те бідних людей і сам любив і вони його любили. Занедужає, бувало, бідний чоловік, зараз до лікаря Руданського. Цей і допоможе і грошей не візьме. Бувало й так, що бідному чоловікові нема де жити, щоб лічитися, Руданський дає свою хату, лічить, годує і не жде ніякої заплати“.

По обов'язкам служби, як лікареві, доводилось мати зв'язки і з багатою публікою, що приїздила та перебувала в Ялті. В добрих відносинах був

¹) Знадоби до життєпису Руданського. Вид. Акад. Наук. 1926 р. ст. 60—62.

²) Одесит (Мих. Комар). Степан В. Руданський. „Зоря“ 1886 в. „Знадоби“ ст. 26.

Руданський з князем Воронцовим, Мордвіновим, Шуваловим і все говорив з ними по вкраїнському¹⁾.

Жив Руданський з Явдохою Широкою, жінкою салдата Широкого, з якою познайомився в домі графа Шувалова. Чоловік Явдохин був п'яниця й дуже часто голодний, п'яний і обдертий являвся в дім Руданського. Руданський давав йому грошей, везував і одягав і Широкий на певний час зникав. Явдоха вміла читати й писати. Руданський вивчив її по вкраїнському і часто давав читати книжки. Широка була красива жінка, мала гарний голос і часто співала разом з Руданським. Але співожиття їх не було позбавлено неприємностів. Явдоха не розуміла поетичного характеру Руданського і це було причиною частих непорозумінь Дітей в Руданського не було, бо діти Христя й Вася це були діти Широкої від її першого чоловіка. Руданський виховував їх як своїх²⁾.

Близькі поетові знайомі інтересувалися його писаннями, але Руданський не радо про це говорив. Знайомий Руданського, маляр Айвазовський, любив розпитувати його про те, що він пише, але Руданський відповідав: „Та там щось ляпаю“.

Ясно, що Руданський в Ялті повинен був продовжувати свої літературні роботи. Але в дійсності багата творчість його, коли не вривається, то дуже меншає з 1860 р. Хворий фізично, з сухотами в легенях, 17 серпня 1860 р. він пише неначе свій заповіт:

1) Волод. Герасименко: Нові матеріали до біограф. Руданського Записки Істор. Філолог. Віст. Акад. Наук. V. 1925 р.

2) В. Герасименко: Нові матеріали до біограф. Руданського Записки Істор. Філолог. Віст. Акад. Наук. У всіх попередніх біографіях Руданського писалося, що це були діти Руданського; що це не так, то Герасименко вияснив зі слів братової Руданського та її сина, що живуть у Кам'янці. Братова Руданського, Софія Хомична, жила до недавна жебрущим життим.

Прийшла смерть моя,
Легке точиться...
Ти мори, маро,
Коли хочеться.
Я віддам землі
Всі кістки мої,
А на світ пущу
Лиш щілки¹⁾ мої.
Не умрутъ вони:
Кожна щілочка
Полетить жива,
Як та бжілочка;
Полетить жива
І покотиться,
В сотні тисячі
Переплодиться
І я знов живий
Світ оглядую,
Смерти першої
Не пригадую.

Не бачучи нічого з своєї багатої творчості друкованого і без певних перспектив пустити в світ свої твори, поет без надії надіється, що не вмруть вони, що його фізична смерть це не смерть його творам. І в Ялті не кидає праці. Але за весь ялтинський період, більше як 12 років, маємо першу редакцію оперети „Чумак“ 1862 р., перероблену в другій редакції 1871 р., переклади Гомерової „Іліяди“ 1862 і 1863 р., невеликі переклади з „Енеїди“ та „Демона“ Лермонтова та „Омирова війна жаб з мишами“ 1870 року. Переклади першої пісні „Іліяди“ коло 1868 року одержує Драгоманів, попросивши її в Руданського листовно.

Переслав поет свій переклад з передмовою, в якій є таке закінчення: „Занявшись де-чим другим з 1864 р. я так і покинув свій перевод „Іліяди“. Тепер-же, по листу добродія Драгоманова од 8-го травня, виправивши первую пісню, передаю її на суд зем-

1) Щілки — рядки віршу.

лякам моїм. Подобається їм, то коли вони захочуть, а мені бог віку продовжить, я на ходу двох літ зможу їм виправить і поставити цілу „Іліаду“; а ні — то я можу й тим утішатися, що небагато часу потратив на переводи¹⁾).

Драгоманів 1869 року висилає переклад до львівської „Правди“. „Правда“ друкує першу пісню 1872 р., але про це не знає ні Драгоманів, ні Руданський. Драгоманів двома листами повідомляє Руданського і просить не винуватити його, що „Іліада“ не друкується. При кінці 1872 р. дістає від Руданського звістку, дописку на листі до другої особи: „Драгоманову прошу передать, что я болен и давно прекратил все мои литературные упражнения“.

Звязок з Україною під час побуту Руданського в Ялті був слабий і поет це відчував тяжко. В листі до своєго приятеля В. Ковальова поет пише 15-IV 1869 р.: „Перечитав я сьогодні іще раз Ваше письмо — і ще раз бачу, що не можу Вас нічим потішити, бо нема, нема ні вітру ні хвилі із нашої України²⁾. Поет мабуть жде вісток, як зустріть його твори на Вкраїні, надіється де-що видрукувати. Але дарма.

З цього-ж листа довідуємось про ще ось які заняття Руданського в Ялті: „Портрети могили покійного Тараса получив і я од брата покійного — Варфоломея; всього получив 25 штук, продаю по два карбованці (Варфоломей назначив по карбованцеві, а я продаю по два), а коли усі розпродам, пошлю йому гроші. Варфоломей писав до мене, що гроші за портрети підуть тільки на те, щоб попра-

¹⁾ „Знадоби до життєпису Руданського“ ст. 38.

²⁾ Лист Руданського до Ковальова, „Зоря“ 1886, подав Ів. Франко. „Знадоби до життєпису Руданського“, вид. Укр. Акад. Наук, 1926 р. ст. 31.

вити хрест на Тарасову могилу'. В дописі до цього листа Руданський пише, що під Медведь-горою (Аюдагом) недалеко Ялти найдено єврейське кладбище. П'ять плит найдено з рисунками і єврейськими написами. „Я поснимал з них снимки, и когда Бухштаб после праздников поедет в Одессу, я через него перешлю их Вам, і надіюсь, что Ви зробите з ними усе, що слідує“ — закінчує мішаною мовою Руданський.

В Криму вивчивсь поет татарської мови, вів дуже радо розмови з простими Татарами, і цікаві розмови занотовував¹).

Любив Руданський займатися і археологією і до цього не аби-як себе підготовив. Добре знав стародавню біблейську єврейську мову, любив стародавності Єгипту і студіював історію царства фараонів. Була в нього з цього питання гарна бібліотека. Знав гарно стародавню географію, так що до нього за порадами в тій справі звертався проф. одеського університету Ф. Брун²).

1870 р. відвідав Костомарів Руданського в Ялті. Поет читав йому свої переклади „Іліяди“, що Костомарову сподобались.

Гарно Руданський читав і співав. „Кобзаря“ знав напам'ять і дуже часто любив підтверджувати свої докази цитатами з Шевченка.

Руданський був не тільки поетом, але й малярем. Знайомий поета Б. Познанський згадує про такі малюнки, які він бачив в Руданського: 1) маленька картина, рисована олівцем: плугатир на полі, рілля, в оддалі село з церковцею і вітряками, в небі журавлі; 2) на цілому аркуші кольоровими пастелями:

¹⁾ В. Герасименко: Нові матер. до біогр. Руданського. Зап. Істор.-Фіол. Від. Укр. Акад. Наук кн V ст. 27.

²⁾ Одесит: Житепис Руданського, „Зоря“ 1886 р. Знадоби до життєпису Ст. Руданського. ст. 28.

молодаця, що йде з ярмарку, розтріпана з брикаючим пороссям в руках, а під картиною напис: „Не мала баба клопоту та купила поросся“ і З) кольоровими пастелями намальована дівчина з відрами біля криниці, одбивається від парубка, який скопив її руками і хоче поцілувати, дівчина одною рукою відтягає від себе за чуба голову хлопця¹).

В 1871 році трапилася Руданському неприємна історія в його службових відносинах. В Ялту приїхав новий лікар і почав підкопуватися під Руданського. Коли під час холери стояли пароходи в карантині, він зробив донос на Руданського, що цей погано працює. Начальство покликало до себе лікаря Руданського і грубо з ним обійшloся. Це тяжко відбилося на ніжну, високо-культурну душу поетову, він повернув додому розбитий, похмурий. Хвороба з того часу почала сильно нищити його організм. 21 квітня 1873 року, проживши всього 39 років, Степан Руданський помер. Поховано його на городському кладовищі в Ялті за городський кошт.

Довго стояла самітня могила, „без огорожі, тільки травиця зелена та два-три деревця“. Аж 1892 року одеські земляки впорядкували могилу поетову і поставили за гроші, зібрани на роковинах Шевченка та за продані портрети Руданського, недорогий пам'ятник. Кілька кипарисів та два дуби обступили могилу. На могилі напис:

На могилі не заплаче
Ніхто в чужині
Хиба хмаронька
Заплаче дощем по мені.
Степан Руданський
Малоруський поет
Помер року 1873
Квітня 21-го, 39 літ.

¹) Борис Познанський: До біографії Ст. Руданського. „Зоря“ 1886 р. „Знадоби до життєпису Руданського“ ст. 14.

„Силкувався хтось словами небіжчика промовити, але не вмів доладу“— пише С. Єфремов.

Стойть самітня могила одного з кращих письменників України. Сумно дивиться на довколишню красоту, на гори, на море. Опушена, з розваленою огорожею, без слідів того сердешного піклування ї цікавости, на які безумовно заслужив собі поет у своїх нащадків,—але які не вміють уділити своїм культурним пам'яткам стільки уваги, як це роблять Росіяни. Сотні людей одвідує кам'яну лавку, де сидів маляр Айвазовський, дім Чехова, дуб Пушкіна; сотні Українців бувають у Криму, а на могилі Руданського замість квіток, висохла трава та сміття, замість уваги—опущеність.

Життя поета звязане тісно з його творчістю, через те цеї спроби дати невеличку біографію Руданського не можна закінчити смертю Руданського. Біографію поета треба продовжити ще й після його фізичної смерти, бо творчість його стала доступна українському суспільству геть далеко після смерті Руданського. Твори Руданського довго лежали недруковані, порозкидані по руках, багато з них могло знищитися, загубитися, а хто знає, чи й не пропало.

За життя було надруковано дев'ять віршів Руданського, а саме шість в „Основі“, два („Олово не вадить“ і „Бусель“) в „Опіт-і южнорусского Словаря“ Шейковського і дев'ятий „До України“ в статті-доносі Восточенка в чорносотенній київській газеті 1864 р. Ще 1872 р. в Галичині у Львові в журналі „Правда“ була надрукована перша пісня „Іліяди“, але про це надрукування Руданський не знав нічого.

Від 1874 року до 1877 р. львівська „Правда“ друкує „Науку“ і переклади: „Енеянка“, „Демон“

Лермонтова¹) і Гомера „Іліяду“ 9 пісень. В 1876 р. попадає Руданський в Шевченків „Кобзар“, а саме поема „Полуботко“ була надрукована в пражському виданні „Кобзаря“. Ще в 1893 р. проф. Огоновський вважає „Полуботка“ за твір Шевченків. 1880 року Олена Пчілка за кошт волинського гуртка друкує: „Співомовки“ Ст. Руданського, видає Н-й Г-ъ Волинський, розміром на 72 ст., де поміщено 28 віршів. В 1886 році, виходить в Галичині невеличка збірка досі відомих творів Руданського, розміром 62 стор., що містить 37 поезій, видана Евг. Олесницьким.

Цей самий 1886 рік стає роком, від якого починається широке зацікавлення Руданським, находиться і друкуються нові творі поета. „Зоря“, редактована Франком, друкує по-над 50 нових, досі невідомих, віршів Руданського²). Одесит Комар, Познанський, Франко, Лукич подають цілий ряд звісток про Руданського. 1887 року починають друкуватися у Львові історичні поеми; проф. Огоновський посвячує Руданському цілий розділ в своїй „Історії літератури“.

З 1895 року починається у Львові повне видання творів Руданського: М. Комар зібрал 104 вірші і надрукував їх, як твори С. Руданського т. I. Науковим виданням Руданського занявся А. Кримський, що при розборі бібліотеки П. Житецького знайшов оригінали рукописів Руданського, і 1895—1897 випустив у світ II і III томи „Творів“ Руданського. В 1897 році видав В. Лукич IV том „Творів“ Ру-

¹) З великоруської мови переклали С. Руданський і Гетманець (М. Старицький).

²) За надруковання де-яких поезій, в яких галицька міщанська інтелігенція вбачила неморальності і неестетичність, будо звільнено Франка з посади редактора „Зорі“. 17 число „Зорі“ було передруковано, а виною тому ці „неестетичні“ вірші.

данського, а А. Кримський 1899 року V том, куди ввійшла поема „Цар-Соловей“, що вважалася за загублену. В 1903 році Франко видав VI і VII томи. Між 1908 — 1910 р. ~~появ~~илося друге видання „Творів Степана Руданського“ томи I—V накладом „Наукового Товариства ім. Шевченка“ у Львові.

Не вичерпуючи бібліографії писань Руданського, з цих загальних коротких даних ми бачимо, як довго продовжувалася друга частина біографії Руданського, поки кожний рядок його віршів

Кожна щілочка
Полетить жива,
Як та бжілочка;
Полетить жива
І покотиться,
В сотні — тисячі
Переплодиться.
І я знов живий
Світ оглядую,
Смерти першої
Не пригадую.

Творчість Руданського носить ознаки перехідної доби 50-их і 60-их років. Боротьба за скасування кріпацтва, яка в українських умовах набирала рівночасно характеру боротьби за національне визволення українського народу, неясність основної лінії в цій боротьбі, великі надії розбиті реакцією, що насунула на Вкраїну, все це зродило то піднесені настрої в творчості поета, то хвили зневіри; від національно-етнографічного романтизму з початку 50-их років привело це Руданського до національно-політичного світогляду; в час піднесення громадських настроїв поставило поета якось одинцем, а після погрому в 1863 році, зробленого Валуевським законом про заборону української культури, зробило поета цілком самотнім. На чужині, в атмосфері мало придатній для громадської чи культурної

роботи, в самоті Руданський глибоко вірить в від родження української культури і, не маючи майже ніяких надій на близьке друкування своїх творів, перекладає світові зразки літератури на українську мову. Маючи великий талант, не має змоги вжити його і виявити, як це було треба; „письменник ішов на осліп, не маючи ні заохоти, а ні поради, марнував без доцільного вжитку свій талант, знеохочувався й занепадав на силах у своїй самотині¹“).

Помилково думати, що тон лірики Руданського глибоко пессимістичний²). Не пессимізм, а почуття самотності та разом з тим велика віра в будуче українського відродження, а навіть любов до життя,— ось що характерне для поета.

Та гей, бики! Ломіть бадилля,
Ломіть його, валіть на прах
Нехай не буде того зілля
На наших батьківських полях!

Та гей, бики! Зерно поспіє,
Обілле золотом поля,
І потече ізнову медом
І молоком свята земля!
І все мине, що гірко було,
Настануть дивнії роки.

Або в поезії „До дуба“ Руданський говорить:

Нехай гнеться лоза
Куди вітер погне.—

На болоті росте,
І слабая сама,—
Вона гнеться собі,
Бо в ній сили нема;

¹⁾ С. Єфремов: Історія україн. письменства. 1917 року стор. 284.

²⁾ Ол. Дорошкевич. Підручник історії україн. літер. 1924 стор. 180. М. Яворський: Україна в епоху капіталізму. 1925 стор. 141.

Вона гнеться собі,
І так вік прожив.
І без слави в багні,
Як трава зогніс:

Нехай гнеться лоза, —
А ти, дубе, кріпись,
Ти рости та рости,
Не хились, не кривись!
Ти глибоко у глиб
Твердий корінь пусті,
Гілля в гору розкинь,
Ти рости та рости!

А як буря лиха
Тебе з місця зіб'є,
Або хмара - гора
Тебе громом уб'є, —
Світ почує ту смерть,
І повітря здрижить,
І ліси загудуть
І земля задвижить!

Любити Руданський і життя. Його новорічний вірш: „Хлопці-молодці“ повний бадьорих тонів і захочти до вживання життя.

Хлопці-молодці.
Пийте, гуляйте!
Жваві дівчата
Хлопців кохайте!
Весна одна в рік
Эгадайте люди!
І в нас другий раз
Весни не буде!

Коли поет торкається соціальних мотивів, тяжкої долі кріпака, то вірш його повний не шевченківського протесту, а глибокої журби і болю. Кріпачка над колискою сина співає:

Спи, дитя мое, ти життя мое!
Тільки щастя і долі!
Будеш цілий вік, як той чорний віл,
У ярмі і в неволі.

Трагізм життя кріпака малює поет у віршові „П'яниця“. В горілці, в чарочці знаходить кріпак забуття.

Та тяжкі мої болі більнії,
Бо не маю я волі вільної.
Запряжу воли — потом милюся,
Розпряжу воли — на-бік хилюся.
Повалюсь на бік, не здрімаюся,
Знов на панщину підіймаюся!..
Відроблю чуже: — „Жінко-душечко!
Приголуб мене, щебетушечко“!

А вона у плач: розголоситься,
На своє жене, бо й те проситься!
І змордуєшся, закропляєшся,
А вона у плач: „Запиваєшся“.

Ліричних поезій у Руданського небагато¹⁾, але всі вони мають високу художню вартість, виявляючи шире почуття та правдиву душу поета²⁾. Підкупають ширістю і безпосередністю настрою, пластичністю. За прикладом Шевченка Руданський дав кілька чудових стилізацій усної народньої пісні³⁾.

Дуже цінним в творчості Руданського є його оригінальний рід літератури, який до тепер не нашов собі того, хтоб продовжував цей цікавий літературний жанр. Це є „Приказки“⁴⁾. Ославлений україн-

¹⁾ Повністю поміщені вони в відділі: „Ліричні поезії“.

²⁾ Ів. Франко: До студій над Руданським. „Зоря“ 1892. „Задоби до життепису Руданського. ст. 122.

³⁾ Ол. Дорошкевич: Підручник істор. укр. літер. ст. 180.

⁴⁾ До останніх часів цілком помилково „Приказки“ Руданського називають „Співомовками“. Роблять це всі, хто писав чи пише про Руданського. Любив Руданський творити нові українські слова, і замість слова „поезії“ писав „співомовки“. Отже співомовки, це все те, що говориться співкою, співочою мовою, — як пише про це А. Кримський. „Музу“ називає Руданський „Співою“. Наш вибір поезій через те назвали ми терміном самого Руданського: „Співомовки“.

ський гумор знайшов в Руданському майже єдиний вияв в літературній формі. В гумористичний спосіб, жартовливо, сатирично, ідко, формою й образами народніми, чистою народньою мовою висміює поет хиби, норови, дурощі людей. Через те заслужено поет здобув собі славу своїми приказками.

На підставі народніх оповідань про створення світу, перших людей, про біблійні особи, які знаходимо також в апокрифічній християнській літературі, взявся Руданський написати щось в роді народньої біблії. Цілий цикл таких віршів назвав він „Байки світовії в співах“, цеб-то в віршах. В кожному оповіданні хоче задержати ознаки народньої творчості і розказати так, як воно було йому розказане, — пише сам Руданський. Дальше старається знайти нитку між тими різними уривками, які йому то сям то там удається позбирати, і знайти відповідну віршову форму. Залишив Руданський і „Байки світовії в людських оповідках“, писані прозою, цеб-то етнографічні записи, які він зробив на підставі оповідань знайомого селянина Вакули.

„Історичні поеми“, яких є шість: „Мазепа, гетьман український“, „Іван Скоропада“, „Павло Полуботок“, „Велямін“, „Павло Апостол“, „Мініх“, — побіч своєї літературної вартості мають значіння як вияв національно-політичної свідомості поета і його оточення тих часів. Поет оспівує упадок самостійності української державності, розгром її Росією, і остаточне закріпощення України російськими царями.

Поема „Цар Соловей“ є наслідком слав'янофільських захоплень Руданського. Назвав він свою поему казкою, але в дійсності це алегорія, в якій змальовано відносини слав'ян між собою. Цар-Соловей — це слав'янський прабатько, Пастух це — музикальні Чехи, що боролися проти папського

клерикалізму, якого жертвою впав спалений Гус, пан Мисливий — Поляки, Причепа — Росіяни, Злото-крила — Україна. Поема збудована досить примітивно, але має дуже поетичні місця. Відгомоном його слав'янофільських захоплень є також переклади з „Королеворського рукопису“, зроблені 1860 р.

Переложив Руданський „Слово о полку Ігоревім“, зробивши перед тим студії над ним, в наслідок чого вийшла його досить велика розвідка, як передмова до перекладу.

Під час свого перебування в Ялті занявся Руданський перекладом Гомерової „Іліади“. Про цей переклад пише Франко: „Що до літературної вартості цього перекладу, то я вважаю його дуже цінним придбанням нашої літератури. Признаюсь, що читаючи в „Правді“ його шматочки, я не міг набрати до нього смаку; робота пок. Руданського видалась мені профанацією Гомера. Але тепер, перейшовши цілість, я мушу подивляти вірний поетичний тakt перекладача, повну видержаність його стилю, який, що правда, не може вважатися вірним зразком Гомерового стилю, але прегарно передає те власне з Гомера, що може відчути і смакувати широка верства української публіки. Це не популяризований, але справді націоналізований, наш український Гомер, і то націоналізований щасливо, що я не знаю нації, яка могла би похвалитися подібною працею“¹).

Займався Руданський етнографічними записями. Де-що з його записів надрукував Драгоманів²). Ці записи науково-апокрифічного змісту, і мало не

¹) Ів. Франко: Передмова до „Твори Руданського“ т. VI. Львів 1903. Ст. XVI — XVII.

²) М. Драгоманов: Малоруссия предания и рассказы (К. 1876 р.).

всі,—як пише Франко,—високої етнографічної і язи-
кової вартості¹⁾). В „Українських приказках, прис-
лів'ях“ Номиса (1864 р.) поміщено також приказки
і прислів'я, що зібрав Руданський в селі Хомутинацях.
Багато етнографічного матеріалу, зібраного Рудан-
ським, пропало. З листів ми знаємо, що збірку
народніх пісень опрацьовував Руданський в Ялті.
„Мої пісні в мене, та нікому нот перевірить. Маю
надію на одну паню,—хорошую, та хвору тяжко,—
хоч вона їх через силом переправить. Тоді скільки
небудь виправлені я можу послать через Вас
землякам“²⁾). Збірка цих пісень до нас не дійшла.
Не дійшли до нас і етнографічні записи Руданського
на татарській мові, зроблені ним в Криму.

Iв. Лизанівський.

---

¹⁾ Ів. Франко: До студій над С. Руданським. „Зоря“
1892 р., ч. 1.

²⁾ Лист Руданського до В. Ковальова. „Зоря“ 1886, ч. 6.

ЛІРИКА.

* * *

Сиротина я безродний
Десь загину в чужині,
І ніхто очей холодних
Не закриє там мені.

І не рідною рукою
Буду в землю я зарит,
І тепленькою сльозою
Ніхто гроба не зросить.

1852. 4. V.

ТИ НЕ МОЯ.

Ти не моя, дівчино дорогая!
І не мені краса твоя:
Віщує думонька смутная,
Що ти, дівчино, не моя!

Ти не моя! — За личко гарне
Справляє хтось колодія...
Мої-ж літа проходять марне,
Бо ти, дівчино, не моя!..

Ти не моя! І брови чорні
Милує інший, а не я,
І інший хтось тебе пригорне,
А ти, дівчино, не моя!..

Ти не моя... — Та що-ж я маю?
Чим похвалюсь тобі і я?
Хіба лиш тим, що тя кохаю,
Та ти, дівчино, не моя!..

Ти не моя, голубко сива!..
Щаслива доленька твоя;
Моя же доля нещаслива,
Бо ти, дівчино, не моя!..

1854. 19. II.

МЕНЕ ЗАБУДЬ!

Мене забудь моя дівчино!
Спокійно жий, щаслива будь,
Цвіти, як рожа, як калина,—
Мене забудь, мене забудь!..

Мене забудь — і тяжким смутком
Не розбивай біленьку грудь!
Шукай собі коханка хутко, —
Мене забудь, мене забудь!
Мене забудь, мене не треба!
Та як би я коли-небудь
Тебе забув... — О, боже з неба,
Мене забудь, забудь!..

1854. 19. II.

ЧОРНИЙ КОЛІР.

(З польського)

Щоб співати колір чорний,
Дала-сь голос твій.
І тобі одній покорний
Я співаю колір чорний, —
Бо то колір мій!
Сумне мое життя було,
Як і колір той!..
Як згадаю те, що було,
Те, що було й не минуло, —
Вмиюся слізозой!..

І тепер я сиротою, --
То певная річ!
Нема серденьку покою,
Воно сумне, як порою
    Осіння ніч ..
І чекає життя чорне
Сироту мене;
Бо як мила не пригорне,
Я гадаю — життя чорне,
    Як смерть, не мине.
І при гробі не заплаче
Ніхто в чужині, —
Хіба чорний крук закрячє,
Чорна хмаронька заплаче
    Дощем по мені.
Тяжко, тяжко, що на гробі
До судного дня
Не прийде ніхто в жалобі,
Не подумає на гробі --
    Хіба ніч одна.

1854. 18. III.

* * *

Не дивуйтесь, добрі люди,
Добрі люди, ви сусіди,
Що задумуюсь між вами,
Що журюся я завсігди. -
    Літа мої — молодій...
Що-ж по тому? Що-ж по тому,
    Як без щастя, як без долі
    Жити в світі молодому?
Мое щастя за горами
Може другим помагає.
Моя доля враз з Дунаєм
В синє море упливає.

Життя мое! Життя мое!
Ти — покошеная нива.
Не зосталась, не пригнулась
Жодна квіточка щаслива.

Жар серденько пригріває,
Душа рада-б в холодочок, --
Та де гляну — щоб то кущик! —
Тільки камінь та пісочок.

І я сохну, засихаю,
Як в степу билина тая,
Поки мене не пригорне
Де могила сировая.

І пригорне могилонька!..
Хто-ж рідненький там заплаче?
Хіба ворон чорнокрилий
Пролітаючи закряче.

І пригорне могилонька!..
Хто-ж за мене спогадає?
Як подумаю за сеє,
З жалю серце розтріскає.

Не дивуйтесь-же ви, люди,
Не дивуйтесь ви, сусіди,
Що задумуюсь між вами,
Що журюся я завсігди!

1854. 29. VI.

ЗОЗУЛЯ.

(З польського)

На Подоля з України
Зозуленька прилітала,
Прилітала і кувала —
Вона-ж мене зчарувала.

Рветься серце до дівчини,
До дівчини з України,
Рветься серце, розтріскає,
Як за неї спогадає...

Зозвуленко, голубонько!
На що-ж було прилітати?
Прилітати, чарувати
І на слози покидати?
Ти у неньки голубочки
Рвеш квітки, плетеш віночки,
А я бідний сиротина
Засихаю, як билина!..

Ой зіронько, що із неба
Поглядаєш в Україні!
Ти скажи, скажи дівчині,
Чого майому серцю треба!..

Розкажи, що я горюю
І що в крику, шуму, гуку,
Я одно лиш тільки чую,
Одно чую: ку-ку, ку-ку!..

По тім небі, дівчинонько,
Полети, лети зіронько!
Лети, лети, голубонько,
По тім небі, дівчинонько!
Ta дівчина не вертає:
Її мила Україна,
Її інший пригортає...
Ох, невдячна дівчина!

1856. 16. I.

* * *

Повій, віtre, на Вкраїну,
Де покинув я дівчину,
Де покинув чорні очі,
Повій, віtre, з полуночі.

Між горами там долина;
Там біленька хатина;
В тій хатині голубонька,
Голубонька — дівчинонька...

Повій, вітре, до схід сонця,
До схід сонця, край віконця;
Край віконця постіль біла,
Постіль біла, дівча мила.

Повій, вітре, тишком-нишком
Над рум'яним білим личком,
Над тим личком нахилися,
Чи спить мила — подивися.

Як спить мила, не збудилась, —
Згадай того, з ким любилась:
З ким любилась і кохалась,
І кохати присягалась.

Як заб'ється їй серденъко,
Як дівча зітхне тяженъко,
Як заплачутъ чорні очі, —
Вертай, вітре, к полуночі!

А як мене позабула
І другого пригорнула,
То розвійся край долини,
Не вертайся з України...

Вітер віє, вітер віє,
Серце тужить, серце мліє...
Вітер віє, завиває
З України не вертає!..

1856. 18. VII.

НАД КОЛИСКОЮ.

Спи дитя мое, ти життя мое,
Спи, дитя мое красне!
Поки сонечко не запалиться,
Поки місяць не згасне!..

А я, бідная, над колискою
Цілу ніч не здрімаю,—
Про життя мое нещасливее
Тобі пісню співаю.

Спи, дитя мое, ти життя мое!
Тільки щастя і долі!
Будеш цілий вік, як той чорний віл,
У ярмі і в неволі.

Тільки губонька залепечеться,
Слаба ніженська стане,
Слаба рученька перехреститься.—
Твое горе настане.

Не підеш з дітьми, не побавишся
На м'якенськім пісочку,
Не прийдеш у сад, не положишся,
Не заснеш в холодочку...

Не з дітьми підеш—панську череду
Поженеш ти на поле;
Не пісок м'який — стерня гострая
Босі ноги наколе...

І від сонечка не сковаєшся
За від'орану скибу:
Зав'ялить тебе в полі сонечко,
Як ту в'ялу рибу...

І не раз сльоза із очей спаде
На запалені груди,—
І слізозу твою тільки бог оден
З неба видіти буде!

Станеш хлопцем ти, станеш парубком,
Тобі все одна доля:
Череда мине, найде панщина —
І все тая-ж неволя.

І що божий день осавула йде:
Ти вставай до роботи!..
Ти вставай, роби від неділеньки
До самої суботи...

І що божий день будеш до-світа
До роботи вставати;
Свою силоньку ні собі, ні мні,
А панам виробляти.

А там панові не вподобався,
Писарині якому,—
Ноги здибають, руки сплутають
І звеауть до прийому.

Станеш голий ти у „Присутствії“,
Як родила тя мати..
І зачнуть тебе пани з доктором,
Мов коня, оглядати...

І забриють лоб — і до церкви враз,
Там присягу прикажуть;
У мундир уберуть, оружжя дадуть.
Світ на віки зав'яжуть.

Поженуть тебе в чужу сторону,
І зачнуть муштрувати,
І приказ дадуть — мову рідну
На чужую зламати...

І наломишся, і забудеш ти
Свою мову рідненьку,
Спом'янеш не раз не по-рідному
Свою рідну неньку..

А прийде війна, — зложиши голову...
Де і хто поховає,
Не згадає мир, не спитається,
Хіба бог спам'ятає!..

Спи-ж дитя мое, ти життя мое!
Спи дитя мое красне,
Поки світ стоїть, поки з місяцем
Враз і сонце не згасне!

1857. 25. VIII.

МОГИЛА.

В степах, де громіла
Козацька сила,
Від світа -- потопа
Лежала могила;
Лежала могила,
Як тая цариця,
Що її зашептала
На сон чарівниця...
І стан її пишний
Трава покривала
І голову сонну
Калина вбирала;
І гілля калини
Плелося косами
І китяхи красні
Спадали биндами.
Із лівого боку,
Словами ізрита,
Лежала край неї
Камінна плита.
Чи прошлого пам'ять,
Чи того, що буде,
Що писано в ній,—
Не відають люди...
Скажіть мені, люди,
Кому з вас не мила,
Кому з вас не люба
Була та могила?..
Могило, могило!
Ти пишна могило!
Де ділсія чари?
Краса куди сплила?

Пройшли тяжкі плуги
Через твое тіло!
І пишнее тіло,
Як вугіль, зчорніло...
Оден тільки камінь
Край тебе біліє,
Та вже письмо друге
На ньому рябіє...
І поле зчорніло,
Коріння зсихає
І бусел перистий
На скибах ступає...
Споров плуг тяженський,
Задряпало рало,
І в рани насіння
Не рідне попало.
Запало насіння,
Коріння пускає,
І силу чужую
Без жалю спиває...

1857. 25. VIII,

СЕРЕНАДА.

Світять зорі, заким в полі
Місяць не війде.. .
І всі люди сном заснули,
Тільки дзвін гуде!
Оден я лиш не дрімаю,
Край вікна стою;
І тобі, дівча, співаю
Про тугу свою!..
Чи спиш мила, чи дрімаеш?
Любко, пробудись!
Пробудися — і в віконце
Виглянь, подивись!..

Хай погляну на ті личка,
Що палахкотять,
На ті очі, очі чорні,
Що вогнем горять!..
Виглянь, мила, як дрімаеш,—
Хай я подивлюсь,
Подивлюсь на білі груди,
К серцю пригорнусь!
Пригорнуся, обів'юся,
Правду спом'яну...
І без туги і без жалю
Вічним сном засну...

1857. 17. X.

ПІСНЯ.

Ой чому ти не літаєш,
Орле сизокрилий?
Ой чому ти не гуляєш,
Хлопче чорнобривий?
— Ой рад-би я політати—
Туман налягає...
Ой рад-би я погуляти
Туга не пускає...
Нема щастя ні зо мною,
Ні передо мною;
Тільки туга за тugoю,
Журба за журбою!..
Хожу, нужу, літа трачу
І кінця не бачу;
Тільки й легше мойму серцю,
Коли я заплачу.
І зсихають мої очі
І слоза не л'ється;
Тільки туга коло серця,
Як гадюка, в'ється.

В'ється вона коло серця,
Серце розриває...
Ударився-б в сиру землю,—
Земля не приймає!
Ой піду я по-між скали,
В море повалюся!
Як не в морі утоплюся
В камінь розіб'юся!..
І злетяться чорні птахи,
Сядуть надо мною,
Заспівають „вічну пам'ять“
Над мою журбою.

1857. 17. X.

ПІСНЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО.

Гей, браття, козаки, сідлайте-но коні!
Черкніть для охоти вина!
До боку шаблюки, на руки повіддя,
На ноги стальні стремена!
Не гнути нам ший, козацької ший
Під тяжким залізним яром,
Не нюхати диму нещасного краю,
Що в'ється над нами кругом!
Чи не та в нас сила, що в батьків була?
Не тая шаблюка у нас?
Чи в нас нема коней на степах широких,
Чи вугіль у люльці погас?
Нехай наші коні на чистому полі
Тріпнутися і враз заіржать!
Нехай наші брати, молоді козаки,
На чистее поле біжать!
Нехай знову брязне шаблюка стальнaya
В козацьких залізних руках!

Нехай знову ляжуть ворогові кости
Могилами в наших степах!
А люлька голубка нехай не згасає,
Паліть вражі замки кругом!
Нехай ворог знає, по вік пам'ятає —
Знущатися над козаком!..

1857. 17. X.

ТІЛЬКИ-М РОДИЛАСЬ...

Тільки-м родилась, злая недоля
Стала, сказала без жалю:
Будеш тужити, серце в'ялити,
Тебе я тим благословлю.
З тої години щастя уплило
І слід недоля замела,
Звалився камінь тяжкий на груди,
На серце туга залягла.
Де ступнем ступлю, тернина коле,
Кров обкипає на ногах;
Де оком гляну, сумно та темно,
Ніби намітка на очах.
Не світить місяць, не грів сонце,
Чорнеє небо як земля;
І як в склепінні поміж вмерлими,
Межи живими ходжу я.
Знущайся, доле, не жалуй сили!...
До каплі кров мою іспий!
І від людей забите тіло
Землею темною покрий!...

1857. 17. X.

ХЛОПЦІ-МОЛОДЦІ.

Хлопці-молодці,
Пийте, гуляйте!
Ж wavі дівчата,
Хлопців кохайте!

Весна одна в рік
Згадайте люди!
І в нас другий раз
Весни не буде!..

Вино шумує,
І мед, і пиво...
Шклянками, хлопці!
Чарка на диво!..
Пийте за личка,
За чорні брови!
Нехай дівчата
Будуть здорові!..

Музики грають,
Смичками мають;
Жваві дівчата
На вас моргають!..

Обійміть дівча,
Котра вам мила!
Танцюйте, хлопці,
Поки є сила!

Не знати, що рік
Дівчатам скаже..
Може не одна
Косу зав'яже...

Може й з нас котрий
Піде між люди:
Зав'яже дівча,
Господар буде!..

Тоді не пора
Буде гуляти,
Не буде пора
Хлопців кохати...
Хлопці-ж, молодці,
Пийте, гуляйте!
Жваві дівчата
Хлопців кохайте!

СТУДЕНТ.

В славнім місті Петербурзі,
Недалеко від Неви
Із болота виглядає
Хата бідної вдови.

Стара хата зо вдовою
Разом вік свій віджила,
Почорніла, похилилась
І в болото увійшла.

Увійшла по самі вікна...
В ганку сходи до сіней;
В сінях на бік похилились
Двоє скривлених дверей...

І на-право — старій бабі
Смерть підписув патент,
А на-ліво — без копійки
Б'ється з нуждою студент.

Зима люта. Вітер свище.
Сніг по вікнах брязкотить.
Мороз душу обіймає,
Мороз тіло каменить.

А у хаті на постелі
У сурдуті і плащу
Сидить студент медицини
Другий місяць без борщу.

І живіт, — як гріб, запався,
Обліває голова...
І остання догорає
Його свічка лойова
І сидить він, поглядає
На похилену стіну:
Під стіною лежить череп...
Нема й кришки тютюну.

І стінє кругом чорніє...
Тільки лазять павуки,
Тільки сумно виглядають
Із шкалубин прусаки...

1858. 12. 1.

КАЛИНО-МАЛИНО.

Калино-малино,
Ряснєє деревце!
Хто-ж тебе пригорне,
Дівчинонько серце?
Тяженько зітхнула
Дівчинонька, каже:
„Той мене пригорне,
Хто косу зав'яже!“
Голова хитнулась,
Коса розвинулась,
До білої шиї
Шовком пригорнулась...
Косо, пишна косо!
Хто тебе зав'яже?..
„Хто мене зав'яже, —
Те віночок скаже“.
Василечку милий,
Любий та коханий!
Зелен барвіночку
Віночку рутянний!
Хто-ж тебе, віночку,
Розпліати буде? —
„Запитайте, люди,
Мої білі груди!“...
Місяця-підповня
Пишні половини
Груди, білі груди
Милої дівчини!

По кім ви зітхнете
Сердечно з півночі?
„По кім ми зітхнемо —
Знають карі очі!“...

Чароньки дівочі
ГоряТЬ чорні очі,
Як в чистому небі
Зорі опівночі!..

Очі, ясні очі!
Зорі над зорями!
По кім ви заллєтесь
Першими слізами?

„По кім ми заплачем, —
Не питайте, люди;
Тому перша слізка,
Хто наш милий буде!

Спаде перша слізка,
Зітхнуть білі груди;
По кім зітхнуть груди,
Того вінок буде...

Хто вінок розв'яже,
Той косу зав'яже,
Той дівча пригорне,
Ширу правду скаже“.

1858. 17. II.

ПСАЛОМ 136.

З під неба рідного в неволю
Над Вавилонські береги
Нас завеї з Єрусалиму
Тяжкії наші вороги!

Тимпани, гуслі і цимбали
На вербах висіли чужих;
Ми гірко плакали, ридали
Не було милости у них

Вони на сльози не вважали,
Вони казали без жалю:
„Візьміте гуслі і цимбали,
Заграйте пісню нам свою!“

Та як нам грati, як співати
Про славу наших перших днів?
Ні!.. Не дамо ми свої пісні
На сміх заклятих ворогів!..

Розбийтесь, гуслі дорогій!
Порвіться струни всі у-раз,
Як я рукою на чужині
Доткнуся тільки-но до вас!..

Ізохни ти, рука лукава,
Як тії струни колихнеш,
Закаменій ти, мій язику,
Як рідну пісню-но почнеш!..

А ти, кому ми так служили,
Твої коханії сини,—
Поглянь, поглянь на нас із неба
І день нещасний спом'яни!

Ти спом'яни, як ворог тяжкий
Невинні душі побивав!
Як руйнував твою святиню
І над руїнами кричав:

„Копайте стіни Русалима!
Нівечте бога і людей!..
Ведіть в неволю молодята
І ріжте старців і дітей!..“

Щасливий буде, хто відплатить,
Хто й ваші діти розпов'є,
І зо сміхом без серця й жалю
Об перший камінь розіб'є!

ПІСНЯ.

Голубонько-дівчинонько,
Зіронько моя!
Не питайся, моя мила,
Чого смутен я:
Живо, живо того смутку
Сама не минеш!..
От тоді-то, моя мила,
Мене спом'янеш!..
Ой дівчино моя мила,
Мій рожевий цвіт!
Ти весела, світом рада,
Тобі мілий світ!..
Живо, живо світом знудиш,
Тяженько зітхнеш ..
От тоді ти, моя мила
Мене спом'янеш!
Гудуть бжоли край віночка, --
Ти, як лист, дрижиш...
Ти їх гониш, не відгониш, —
І сама біжиш ...
Живо, живо під ті співи,
Як дитя заснеш...
От тоді ти, моя мила,
Мене спом'янеш...
Ти затопиш очі в очі, —
Очі не схібнуть!
Тобі дивно, що чужії
Від твоїх мигнуть...
Живо, живо сама глянеш —
І сама мигнеш ..
От тоді то, моя мила,
Мене спом'янеш!..

Ти спокійно обіймаєш
Своїх і чужих!
Як дитина ти, дівчино,
Ластишся до них...
Живо, живо від чужого
Руки відвінеш!
От тоді ти, моя мила,
Мене спом'янеш...
Зійде сонце — ти весела,
Других веселиш...
Прийде нічка — ти в постелі
Як дитина спиш..
Живо, живо цілі ночі
Оком не стикнеш..
От тоді ти, моя мила,
Мене спом'янеш...

1858. 20. IV.

* * *

— „Козаче - голубче,
Соколику мій!
Іще хоч годину
За мною постій!
Нехай погляну,
Нехай поплачу,
Заким з дороги
Тебе побачу“.
— „Дівчино - рибчино,
Не плач, не ридай!
За мною молодим
Ручок не ламай:
Коли не загину,
Я не покину,
Я не покину
Любу дівчину.“

— „Козаче - голубче,
Щасливий бувай!
За мене в чужині
Ти не забувай“.

„Де я не буду,
Я не забуду,
Не плач дівчино,
Живо прибуду“.

-- „Ой, доню Явдоню,
Зіллячко мое!
Чого-ж так змарніло
Личенько твоє?“

— „Ой мати, мати!
Тяжко вмирати,
Ой, а ще важче
Милого ждати!

Давно я, давно я
В милого була,
Вже тая стежечка
Зіллям заросла.

Піду я мати,
Зіллячка рвати,
Зіллячка рвати
Милого ждати!..

Рвуть зілля дівчата,
Віночки плетуть,
А мої оченъки
Тільки сльози ллють.

Ой зілля, зілля,
Чуже весілля,
А моя мука —
З милим розлука!..“

— „Дівчино-рибчино,
Здорова була!
Чи вже-ж ти, чи вже-ж ти
Мене забула?“

— „Я не забула
Я не забуду,
Любила вірно,
Любити буду“.

1858. 29. X.

* * *

Не згадаю гадки,
Не змишлю я мисли!..
Як чорній хмари,
Чорні думи звисли!

Порадь, мати, що діяти,
Ой чи жити, чи вмирати?
Порадь моя мати!

Розтріскає серце,
Кам'яніють груди...
Скажи, моя нене,
Що зо мною буде?

Кажуть люди: „в світі чари,
В світі люди, не татари:
Не будеш без пари!“

Ой світе мій, світе!
Лушпина оріха!
Де твої розкоші,
„Та де твоя втіха?“

Нудно в тобі, як в неволі.
Тільки мука, тільки болі,
Ні волі, ні долі!

І ви, мої люди,
Люди — не татари,
Чи хоч раз ви руку
Сироті подали?

Кому горе — горе й буде,
Другим жалю не прибуде...
Люди-ж мої, люди!

На юкою глянеш —
Та й камінем станеш,
А на себе глянеш —
Як билина в'янеш.

Лист за листом опадає,
Рік за роком упливає,
Назад не вертає!

Не згадаю гадки
Не змишлю я мисли,
Як чорнії хмари,
Чорні думи звисли.

Порадь, мати, що діяти:
Ой чи жити, чи вмирати:
Порадь, моя мати!

1858. 4. XI.

ПІСНЯ.

(На голос: „Гуде вітер“)

Ой вийду я у садочок,—
В садочку калина;
Край калини шовком шиє
Любая дівчина.

Подивлюся на калину —
Вона розпускає;
Подивлюся на дівчину
Вона обіймає.

Тая-ж сама калинонка,—
Та вже завинулась;
Тая-ж сама дівчинонка,—
Та вже відвернулась.

Завинулась калинонка,—
Та й не розпускає;
Відвернулась дівчинонка, —
Та й не поглядає.

Ой вийду я у садочок,
Буду виглядати,
Чи не вийде моя мила
Рути підливати?
Вийшла мила, походила,
Рути не підлила,
Тільки верхи позривала,
На воду пустила!..

Тая-ж рута зеленая
Та цвіту немає;
Та-ж дівчина молодая,
Та вже не кохає.
Стоптав-би я тебе, руто,
Та з жалю не можу.
Забув-би я тебе, мила,—
Забути не можу.
Ой вийду я у садочок,
Стану край віконця,
Чи не вийде моя мила
Ще раз до схід-сонця?
А милая, як не тая,
Спить собі, дрімає,
Та нового молодого
К серцю пригортася.
Тії-ж очі, тії брови,—
Та не той хлопчина;
Та-ж голубка коло нього,
Та вже не дівчина.
Прострілив-би я вас з лука,
Та з лука не палко;
Положив-би вічне спати,
Та все чогось жалко!..

ДО МОІХ ДУМ.

Спив до дна я прикрий келих

За здоров'я долі

І з похмілля моє серце

Розривають болі.

На що-ж, мила, мої думи,

На що твої чари,

Коли з ними враз по серцю

Бродять чорні хмари?

Правда, мило мені було,

Як ти обіймала

І опущене покрівля

З думки підіймала,

І на розум накидала,—

Правда, мило було!..

Моє серце в цілім морі

Розкоші тонуло.

Я забув про все на світі,

На все не вважав-ем,

Я й себе забув самого,

Мало пам'ятав-ем.

Спам'ятався, -- а ти щезла...

Розум холодіє,

Лиш нещасна моя думка

Росте та повніє;

В якім смутку, в якім жалю

З нею я блукаю,

В яких болях на чужині

На світ породжаю.

Породжаю, оглядаю...

Мила моя, мила,

Чи ти мене, моя мила,

Не широ любила?

Чи я тебе, моя мила,

Не любив, як треба?

Чи то мені така доля

Випала із неба?..

Чого-ж дума — така пишна?
Чого-ж слово — бідне?
Дитя мое недоспіле,
Дитя мое рідне!
Згубив-би я тебе разом
Як Час¹⁾ свого сина,
Але може тебе прийме
Мати Україна!

1859. 10. VII.

БОДАЙ ТЕБЕ.

Колись я із тяжкої туги
На лаві дубовій лежав,
Останній карбованець срібний
В пустії калитці держав.
Аж' тут навинулась дівчина
І я свою тугу забув;
Дівчино, моя ти дівчино,
Бодай тебе бог не забув!
І сів я на лаві дубовій,
І сіла дівчина моя,
Дівчина мене обійняла,
Обняв-же дівчину і я.
Оден поцілунок гарячий,—
І я як від чарів ожив;
Дівчино, моя ти дівчино,
Бодай тебе бог оживив.
Дівчина мене пригорнула,
Дівчину і я пригорнув,
Дівчина на лаві заснула,
І я коло неї заснув.
І снилось так мило та любо,
І через сон говорив:
„Дівчино, моя ти дівчино,
Бодай тебе господь любив!“

1) Час, Хронос — бог часу.

Раненько дівчини не стало;
І знов я на лаві лежав,
І міцно слабими руками
Пустую калитку держав.
Узяла, псявіра, узяла!
І я собі тихо сказав:
„Дівчино, моя ти дівчино,
Бодай тебе дідько узяв!“

1859. 26. IX.

ПОЛЮБИ МЕНЕ!

Лисий я, волосся спало,
Решта білая як сніг,
Недалеко моя яма,
Та я в яму ще не ліг;
Що зблілого—замалюю,
Ще й нового накуплю;
Полюби мене, дівчино,
То-то я тебе люблю.

Не багато в мене мізку,
Та і пусто в голові,—
Та я змалу оженився
На багатій удові;
І я собі узяв—гроші,
А бог—милую мою;
Полюби мене, дівчино,
То-то срібла надаю!

Не ложив я свої шиї
На правдивії ваги,
Погнув її не одному
Аж до самої ноги.
За те тепер як биндами
Собі шию обів'єш!—
Полюби мене, дівчино,
То то слави нажиеш!

Скаменіло мое серце,
Хоч і м'ягше не було,
Як дитина—не гадає,
Щò добро і щò то зло;
Але за те як часами
Кілька крапельок прийму...
Полюби мене, дівчино,
То-то щиро обійму.

1859. 26. IX.

ГЕЙ, БИКИ!

Та гей, бики! Чого-ж ви стали?
Чи поле страшно заросло?
Чи леміша іржа поїла?
Чи затупилось чересло?..
Вперед, бики! Бадилля зсохло,
Самі валяться будяки,
А чересло, леміш новій...
Чого-ж ви стали? Гей, бики!

Та гей, бики! Ломіть бадилля,
Ломіть його, валіть на прах:
Нехай не буде того зілля
На наших батьківських почях!
А чересло мое із ліва
Леміш із правої руки
Зітнуть і корінь того зілля,—
Чого-ж ви стали? Гей, бики!

Та гей, бики! З'оремо поле,
Посієм ярее зерно,
А спаде дощик — незабаром
З землі пробудиться воно.
Пробудиться і на світ гляне,
І, як дівочі вінки,
Зазеленіють наші ниви,—
Чого-ж ви стали? Гей, бики!

Та гей, бики! Зерно поспіє,
Обілле золотом поля,
І потече ізнову медом
І молоком свята земля!
І все мине, що гірко було,
Настануть дивнії роки.
Чого-ж ви стали, мої діти?
Пора настала! Гей, бики!

1859 13. X.

ДО ДУБА.

Нехай гнеться лоза,
Куди вітер погне, —
Не обходить вона
Ні тебе, ні мене.
Може й важко її,
Може й спина болить, —
Але буря її
З корінця не звалить.
На болоті росте,
І слабая сама —
Вона гнеться собі,
Бо в ній сили нема;
Вона гнеться собі,
І так вік прожие
І без слави, в багні,
Як трава, зогнє;
Як трава, осока,
Зогнє у багні, —
І хіба лиш комар
Заспіває по ній...
Нехай гнеться лоза —
А ти, дубе, кріпись,
Ти рости, та рости,
Не хились, не кривись;

Ти глибоко у глиб
Твердий корінь пусті,
Гілля в гору розкинь,
Ти рости та рости!

І до пекла дістань,
І у пекло заглянь,
І до хмари дістань,
І на небо поглянь,

І ввесь світ обдивись,
І усе розпізнай,
І що доброго є —
Ти у себе впивай;

І у силі, в добрі,
Як скала затвердій,
І як бог світовий,
На сторожі ти стій!

І пташки світові
Защебечуть тобі,
І співак відпічне,
Заспіває тобі...

А як буря лиха
Тебе з місця зіб'є
Або хмара - гора
Тебе громом уб'є, --

Світ почує ту смерть,
І повітря здрижить,
І ліси загудуть,
І земля задвижить;

І пташки пролетять --
Спогадають тебе,
І співак перейде —
Не забуде тебе..

1859. 16. X.

* * *

Голе, голе мое поле!
Де ж ви, ясні квіточка?
Позгасали, поспадали,
Як на небі зіроньки.
І стебло пересхло,
Як билина полягло.

Діти, діти, мої квіти,
Як погляну я на вас,
Серце мліє, каменіє,
Що цвіли ви тільки раз;
Раз росли, раз цвіли,
І без долі опали.

Не для ділка свого бжілка
Вас іссала, як дитя,
То жарою, як марою,
Перервало вам життя, —
Ні роси, ні сльози
Не спадало для краси.

І дівчина як калина,
Вас не рвала на косу, —
Вас зірвали, розірвали
Вітри буйні без часу.
І без літ на ввесь світ
Розпустили в'ялий цвіт!

Доле, доле, моя доле!
Верни-ж мої квіточка,
Верни діти, мої квіти, —
Верни-ж мої зіроньки!
Але ба — не сівба! —
Не мине моя журба

* * *

Звела мене не біда!
Звела мене,
Моя нене,
Звела мене не біда,
А дівчина молода, —
А дівчина,
Як калина,
А дівчина молода.

Брівоньками зв'ялила,
Брівоньками
Хмароньками,
Брівоньками зв'ялила;
Оченьками спалила.
Оченьками
Зіроньками,
Оченьками спалила.

Губоньками зраїла,
Губоньками
Сливоньками,
Губоньками зраїла,
Личеньками строїла.
Личеньками
Чароньками,
Личеньками строїла.

Ой дівчино, не в'яли,
Ой дівчино,
Ти рибчино,
Ой дівчино, не в'яли,
Мого серця не пали!
Мого серця
Край реберця,
Мого серця не пали!

Коли любиш — не жартуй!
Коли любиш,
Та не губиш,
Коли любиш — не жартуй!
Як не любиш — розчаруй!
Як не любиш, —
Тільки губиш,
Як не любиш — розчаруй!

1860. 5. VIII.

ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ.

(Уривок з поеми „Ігор Сіверський“)

Ярославни тихий голос
Незнакомий чує,
Зозулею рано-рано
Бідная воркує:
„Зозулею полечу я, —
Каже — по Дунаї,
Обмочу рукав бобровий
На ріцці Каялі.
Вийму в князя молодого
Половецькі стріли
І утру криваві рани
На змученім тілі!“

Ярославна рано плаче
Дрібними сльозами,
У Путивлі на забралі
Воркує словами:
„Ой, вітре мій — каже — вітре!
Буйнее вітрило!
Чого-ж ти, мій господине,
Віеш через силу?
Чого мечеш, чого гониш
Тії стріли фінські
На легеньких своїх крилах
На милого військо?“

А чи-ж мало тобі хмари
Віяти на гори
Та кораблі колисати
На синьому морі?
Чого-ж ти, мій господарю,
Ти мое весілля
По ковилю степовому
Як порох розвіяв?“

Ярославна рано плаче
Дрібними слізами,
У Путивлі на забралі
Воркує словами:
„Дніпре славний! Пробив-же ти
Камінні гори
Через землю половецьку
На сине море!
Милував-же ти на собі
Живі та здорові
Святославові посади
В степи Коб'якові;
Помилуй-же моого мужа,
Дніпре господине,
Щоб не слала сліз до нього
Я на море сине!“

Ярославна рано плаче
Дрібними слізами,
У Путивлі на забралі
Воркує словами:
„Сонце мое золоте,
Сонце мое ясне!
Всім ти, сонце, еси тепле,
Всім ти еси красне.
Чого-ж лучі ті гарячі,
Ті пекучі дуже,

Ти пустило не на хмари,
А на військо муже?
А загою серед поля
Луки їм спрагнуло
І туюю на безводді
Тули їм замкнуло“.

1860. 7. 9. II.

* * *

Згадай мене, мила,
Ранньою весною,
Як зав'яне квітка
В тебе під ногою
І засохне до весни, —
Тоді мене, мила, спом'яни!
Згадай мене, мила,
Як пташка заб'ється
В залізну клітку,
Сама розіб'ється
І загине без вини, —
Тоді мене, мила, спом'яни!
Згадай мене, мила,
В тяжкую пригоду,
Як твоя обручка
Звалиться на воду
І не вийде з глибини, —
Тоді мене, мила, спом'яни!

1860. 15. VIII.

П'ЯНИЦЯ.

Не кидай мене, моя чарочко!
Не жени мене, ти шинкарочко!
Не жени мене, — дай упитися,
В тебе, бридкую, улюбитися!

Не без жінки я, не без хати я, —
Все у мене є, розпроклята:
Хліба дò-сита, пара воликів.
Синів четверо, як соколиків;
Моя хатонька — срібна чарочка!
Моя жіночка — мила пташечка!
Та тяжкі мої болі більній,
Бо не маю я волі вільної.
Запряжу воли — потом милюся;
Розпряжу воли — на-бік хилюся;
Повалюсь на бік, не здрімаюся,
Знов на панщину підіймаюся!..
Відроблю чуже: — „жінко-душечко!
Приголуб мене, щебетушечко!“
А вона у плач: розголоситься,
На своє жене, бо й те проситься!
І змордуєшся, закропляєшся,
А вона у плач: „запиваєшся!“
Ой, я п'ю тепер, моя любая, —
Не кидай мене, чарко грубая!

Не кидай мене, моя чарочко,
Не жени мене, ти шинкарочко!
Не жени мене, дай упитися,
В тебе, бридкую, улюбитися!

1860 16. VIII.

НАУКА.

Дочекався я свого святонька:
Виряжала в світ мене матінка;
Виряжала в світ мати рідная
І промовила мені бідная:
„Нехай, сину мій, ми працюємо;
Нехай цілий вік ми горюємо;
Нехай сохну я, тато горбиться,

Ти на світ поглянь, що там робиться.
Та не всі-ж, як ми, в землі риються,
Може й є такі, що і миуються;
Та не всі-ж, як ми, димом куряться,
Може є такі, що й не журяться.
Коли найдеш їх, милий синочку,
Ти склони себе, як билиночку;
Ти склони себе, як билиночку,
Простели себе, як рядниночку:
Спина з похилу не ізкорчиться,
Чоло з пороху не ізморщиться;
Спина з похилу не ізкривиться,
За те ступить пан та й подивиться,
За те ступить пан на покірного
І прийме тебе, як добірного.
І в годиночку — на драбиночку,
І підеш тоді, милий синочку!
І з панами сам порівняєшся,
В сріблі-золоті закупаєшся;
В сріблі-золоті закупаєшся,
З полем батьківським розпрощаєшся!"

— — —

Але сталося друге святонько;
Виряжав у світ мене батенько,
Виряжав мене, путь показував,
Говорив мені і приказував:
„Видиш, сину мій, як працюємо,
Видиш, сину мій, як горюємо, —
Кожний на світі на те родиться...
Не дивись на світ, що там робиться!
Ти на бжіл поглянь: є робучії
Але й трутні є неминучії.
Так і на світі: одні риуються,
Другі потом їх тільки миуються,
Будь ти проклятий, милий синочку,

Як погнеш таким свою спиночку,
Як погнеш таким свою спиночку,
Як простелешся на рядниночку!
І чоло тобі нехай зморщиться!
І хребет тобі нехай зкорчиться, —
Ти тікай від них, як від гадини,
Ти не жди від них перекладини!
Ти не жди від них перекладини, —
Ти у світ іди на оглядини;
Ти у світ іди, милий синочку,
Ти усе спізнай, і билиночку!
Тоді з світом ти порівняєшся,
В добрі-розумі закупаєшся;
В добрі-розумі закупаєшся,
З полем батьківським привітаєшся!“

1860. 16. VIII.

МОЯ СМЕРТЬ.

Прийшла смерть моя,
Легке точиться...
Ти мори, маро,
Коли хочеться.
Я віддам землі
Всі кістки мої,
А на світ пущу
Лиш щілки¹⁾ мої!
Не умрутъ вони:
Кожна щілочка
Полетить жива
Як та бжілочка;
Полетить жива
І покотиться,

¹⁾ Щілки — рядки віршу.

В сотні-тисячі
Переплодиться.
І я знов живий
Світ оглядую,
Смерти першої
Не пригадую.

Прийде друга смерть—
Світ зчорнється,
Земля вся в снігу
Забіліється.
І весь світ мара
Зморить голодом,
І щілки мої
Здіпить холодом.
Але холод той
Не уб'є життя,
Перейдуть віки,
Оживе дитя.
Перейдуть віки,
Світ завалиться,
Вогнем, сто-вогнем
Весь розпалиться,
І сніги тоді
Пасом кинуться,
І щілки мої
Знову прокинуться.
Найдуть землю знов,
Знову кинуться.
Найдуть землю знов,
Знову кинуться,
В сотні душ живих
Перекинуться.
І піде життя
Знов драбиною,

І я вигляну
Знов дитиною.

А ти ждеш, маро?
Легке точиться!
Ти не жди, мори,
Коли хочеться!
Місяць, рік піждеш—
Щò уводити¹⁾?
Трудно думи всі
Разом сплодити.
Трудно думи всі
Разом сплодити,
Чого-ж ждеш, маро?
Щò уводити?

1860. 17. VIII.

С Н И.

(Переснів)

Стойте сосна одинока
На голій вершині,
І під снігом, на півночі,
Сниться сиротині
Все полуденъ ясний, теплий,
Долина глибока
Та джерела живучії,
Та пальма висока...

1861.

¹⁾ Чого гаятися, баритися.

ЛАСТІВКА.

(З Ленартовича)

Йде дівчина-сиротина,
Тяженько зітхає,
А ластівка по-над нею
Кругами літає.

І літає і щебече,
По-над нею в'ється,
Мало, мало крилечками
У коси не б'ється.

„Чого в'ешся, чого б'ешся;
Покинь мене, пташко,
Покинь мене, моя пташко,
Бо я так мені важко!“

Не покину, не покину
А буду літати:
Буду тобі за братика
Твого щебетати;

Бо твій братик що-день божий
Плаче у темниці:
Навідайся, мила пташко,
До мої сестриці,

Чи ще вона свого брата
Добром споминає?
Чи ще вона по братові
Сльози проливає!

НІЧ У НІЧ.

(З сербського)

Кому миle сине море,
Кому миlі місяць, зорі;
Мені мила моя річка,
Мені мила темна нічка.

Я що ночі йду до річки,
Беру човен невеличкий,
Молод весла підіймаю
На той берег поспішаю.

Вода пінить, човен плине,
Допливає середини,
Страшні хвилі, страшні кручі...
Допоможи, всемогучий!

Вода пінить, човен крає --
Через хвилі пробігає;
Ще раз руки підіймаю,
До берега допливаю;

I на берег живо скачу,
I здалека дівча бачу,
I потиху йду на гору,
До милої моїй двору.

Близько двору, коло плоту,
Поглядаю на ворота:
У воротях, як каліна,
Моя любая дівчина.

Сонце, живо опускайся!
Живо, нічко, опускайся!
Живо, мила, йди до хати, --
Годі мене виглядати!

ПРИКАЗКИ.

[На мужиків, запорожців,
кацапів, циган, жидів,
шляхтичів, німців, турків,
мазурів, рабінів, попів,
ксьондаїв].

19

1

ПЕРЕДМОВА.

Вір, не вір, а не кажи: „брешеш“.

I

Народився я на світ,
Як одного рання
Моя ненька забагла
Шпаків на снідання.

А я хлопець молодець
Пожалував мами,
Серед ліса відпитав
Дупло зі шпаками.

В дупло руку — не іде,
Голови не впхаю,
Сюди туди край дупла,
Та й сам улізаю.

Ходжу голий по дуплі...
Шпаченят до ката!
Я в пазуху й загорнув
Тїї шпаченята.

Вилізати-б, так не те!..
Я й домудурувався,
Лиш сокиру поїташив —
З дупла прорубався.

Гиц із дуба на коня!
Кінь собі брикає,
А сокира моя все
Зад йому рубає.

Нагадався за сім миль,
Назад підивився,
А у коня, як на сміх,
Лиш перед лишився.

Я і взявся йому зад
З верби підправляти,
І підправив, та й заліг
На годину спати.

А кінь ходить по траві
І перед пасеться,
А зад росте та й росте,
Аж до неба пнеться.

А для моїх шпаченят
Того було й треба,—
Додрапались по вербі
До самого неба.

Пробудився, — до шпаків —
Та де вже до ката!..
Аж на небі половив
Свої шпаченята...

Ото знову до верби!
А верба й пропала,
Бо коняка напаслась,
Та й знатъ побрикала.

Щастя тілеки, що святі
Не горшки ліпили,
Але якосъ на той час
Гречку молотили.

Розказав я їм біду,
Випросив полови,
Та з полови ізсукав
Мотуз прездоровий.

Впяв до неба, та й у низ!
Мені й горя мало!
Аж до низу на сім миль
Мотуза не стало.

З гори й кажуть, що скачи!
Але я не хочу,
Що в горі собі урву,
Та в низу надточу.

І спускаюсь собі вниз,
Мало й остаеться,
Щоб урвати кілька раз,
А мотуз не рветься.
І висів я кілька літ,
Мамина дитина,
І висохла, як дупло.
Уся середина.

А рій якось пролітав,
Та туди й забрався,
Наніс меду, щільників,
Розхазяювався.

Наніс меду кілька пуд,
Ну його з бідою!
Мотуз рветься — я в багно
Чуть не з головою.

А тут якось по багні
І качка ходила,
На чуприну набрела,
Гніздо собі звилà.

Яєць много нанесла,
За дітей помовка,
Аж нечистая несе
Голодного вовка.

Та фурнула з голови,
А той завинувся,
Поїв яйця, та й на чуб
Хвостом обернувся.

А я за хвіст: „гуттю-га!“
А вовк налякався,
Та як скочить — я і гоп!
На світ показався!

II

І ото вже я підріс,
Літ десяток було;
Дід ходив ще без штанів,
А батька й не було.

То, бувало, коли хто
В гості запрошає,
То дід сяде на полу
Та мене й питає:
„А хто-ж, сину, піде з нас?“
То я його глажу:
— Та хто-б,— кажу,— не пішов.
Все то одно — кажу. —

Або я піду туди,
А ви сидіть, діду,
Або ви собі сидіть,
А я туди піду.

А зимою холодно,
Нічим затопити,
То й питаеться дідунь:
„Що, сину, робити?“

— „А що-ж?—кажу,—треба комусь,
Іхати в дубинку! —
То, бувало, й каже дід:
„Хто-ж поїде, синку?“
То я й кажу: — Хоч сидіть,
А я не поїду,
Хоч посиджу я за вас,
А ви їдьте, діду!
То, бувало, й їде дід...
А раз так у біса
Потягнувся вже і я
За дідом до ліса.

Тільки входимо у ліс,
А ж купа ломачя!
Я сокирою гугуп!
Заяць з-під ломачя.

А ми собі не страшки:
„Гуттю тю!“ на зайця,
Та живенько за ломачя, —
Аж там сиві яйця.

„Заберемо!“ — Заберім! —
Зважили дрючками,
То на силу, що згорнув
У шапку руками.

Ото я їх і приніс,
А в нас на ту пору
Розквокталася свиня.
Квочка коло двору.

„Пійміть, діду!“ Дід піймав,
Посадив на яйця...
То ми мали шість волів,
Як орлів, від зайця.

Зараз таки й запрягли.
Припічок зорали,
Та такого-ж, кажу, ми
Того хліба мали,
Що як тих уже женців
Прийшлося збирати,
То безрукая якась
Сама прийшла жати.

І нажала-ж вона нам
Та кіп наскладала,
І стебла вже не було,
А та ішче жала.

„А що, сину, — каже дід, —
Треба спогадати,
А де то ми ті скірти
Будемо складати?“

То, бувало, я сижу
Та й дідові ражу:
— Адже ж у нас комин є,
На комині! — кажу.—

На комині як складем,
Не треба й сушити,
А на печі, як бог дасть,
Будем молотити!

То, бувало, святий хліб
Аж комин колишев..
Одна тільки нам біда,
Що вклюнулися миши.

А кіт якось на полу
Із дідунем грався,
Від дідуня гиц на піч,
В закутку закрався...

Та як хвостом замахнув —
Жиди-б його з'їли! —
То в помийницю скирти
Так і полетіли!

III.

А ото вже дід підріс,
Та і одубився;
Після нього через рік
І батько родився.

То ото вже треба було
Батька мені вчити;
Але за те, як навчив, —
То-то було жити.

Все було у нас одно
Здатність і заможність
І хазяйство й ремесво
І смак і набожність.

Мати любить все парне,
А ми з батьком кисле,
Мати парить по селу,
А ми собі киснем.

Мати ходить цілий деньъ,
Тільки оглядає,
А ми з батьком у ночі
Вудку закидаєм.

Та, бувало, таки так
В добрую годину,
Як не клюнеться кожух,
То тягнем свитину,

Купувати коли що —
То рука дрижала,
За те купим, то по нас
А ж земля движала.

А набожні що були,
То сохрани боже!
Як до церкви серед дня
І не пустять може,

То, бувало, у ночі
Церкву підкопаем,
Помолитись хоч на час
Таки повлізаем.

То так собі розжились,
Що й світлицю мали,
Світилося, куди глянь,
Лиш стовпи стояли.

А одежі що було!
Боже, твоя воля!
Всім свит у нас було,
А все тіло голе.

Та й хазяйство таки ми
Поряднене мали,
Бо сусіди навкруги
В два плуги орали.

Та й воли які були!
Рога не дістати,
Бо то чорт його і мав
Чого доставати.

А як поле ізорем,
То вже чи є краще?
То не наше, а чуже,
То чуже, не наше!

А раз мати таки нам
Збитка ізробила;
Взяла батьківський кожух
Та гречку й накрила.

А худоби було шмат,
Гречка лиш біліла,
Та з кожуха як пішла —
Чисто гречку з'їла.

А було й таке у нас,
Що ми й лавки мали,
Та все таки через ню
І те позбували.

Як умерла - де було
Домовини взяти?
Мусіли вже для біди
І лавки віддати.

Та ще потім по біді
І обід справляли,
Взяли собі по-над став
Людей поскликали.

Та й просимо їх удвох:
„Пийте юшку, люди!
Як вип'єте тез все —
То там рибка буде!“

А тепер ми розійшлися,
Батько шинк тримати,
А я не так до шинку,
Як люблю орати.

Батько п'яний все держить
За шинок рукою,
А я орю, як уп'юсь,
Носом за коршмою.

1857. 5. VIII.

ГУМЕННИЙ.

Іздив дідич за границю.
Назад повертає
Та й до свого гуменного
Листи посилає,
Шоб гуменний на границю
Прибув і дав знати,
Що діється в нього в дома,
Та і коло хати.
Прибуває і гуменний.
„А що там, Іване?“
А гуменний йому каже:
„Та все гаражд, пане!
Тільки ножик, що пан дали
Таляра за нього,
Ізломився, сказати правду,
Ні з того, ні з цього.“
„Ну, зламався, то зламався,
Що то й споминати;
Певне хлопці мали грatisь,
То й його зламати!“
„Таки правда, ясний пане,
Хлопці ізламали,
Лиш не грались, а сивого
Коня білували.“
„А з чого-ж то сивий згинув?“
„Пані хорували,
За лікарством як погнали,
Та й і підірвали!“

„То і пані хорувала?!

Ах, боже мій, боже!

Що-ж, здорова моя пані?..

Говори, небоже!“

„Помоліться, пане, богу:

День лиш хорували,

А на другий від пожару

Богу й душу дали“.

„Від пожару? Що таке?!”

„Просте, пане, діло:

Як зайнявся тік у пана,

То все погоріло“.

„Пані вмерла!.. Все згоріло!..

Будь здоров, Іване!“

„А ще панна ваші вдома,

Поверніться, пане“

„Що-ж там, голубе Іване,

Як там бідна дочка?“

„А нічого!.. Уповила

Хлопця, як линочка!..“

Спом'янув тут бідний дідич

Чорта і чортицю,

Плюнув з лиха, сів на бричку:

„Рушай за границю!“

1857. 18. X.

ЛОШАК.

Напосілися злодії
Раз на мужика,
І чи з поля, чи із стайні,
Вкрали лошака.

Мужик ходить, ломить руки,
На святе дає,
Ко́ли чує: аж у стану
Лошак його є.

Поклонився асесорам,
Мужик-неборак;
Асесори йому кажуть:
„Пашол вон, дурак!
Нà-слово тебе паверіть?
Екай дуралей!
Пріведі для паказанія
Восем душ людей!“

Мужик ходить, просить, поїть,
Восьмеро найшов,
Дав попові на молебінь
І у стан пішов.

Поклонився асесорам
Знову неборак.
Асесори знов говорять:
„Пашол вон, дурак!
Екай чорт сюда пріносіт
Етаво хахла!
Суйотса с сваєй кабилай!..
Єсть важней дела!
Прідьошь после!“ Через тиждень
Знов мужик іде,
Вибирає, поїть свідків
І у стан веде.

Діла знову в асесорів,—
Гонять мужика!..
Став хазяїн, стали свідки,
Нема лошака!

Аж піднявся і говорить
Один з-межи них:
„Не відіб'еш ты коняки
Від тих станових!

А як ще нас разів кілька
Сюди поведеш,
То будь певний, що й корову
З дому ізведеш!

Подаруй їм ти коняку
І не голоси,
А скажи мов, що вклепався,
Ще й перепроси!"
І послухав мужик ради,
Іде до панів...:
„Вибачайте! Я вклепався!"
Бух панам до ніг.
„Как же ты, дурак, не знаешь,
Что было твайо,
Да к чужому прів'язалса,
Видал за свайо?"
— „Вибачайте, благороддя,
За вину мою!
Маю жінку і із нею
Років сім жиу,
А що-б її який ворог
В стан запакував,
Мусив-би панам сказати,
Що її не пізнав!"

1857. 18. X.

ДОБРЕ ТОРГУВАЛИСЬ.

Чи в Київі, чи в Полтаві,
Чи в самій столиці,
Ходив чумак з мазницею
По межи крамниці.
І в крамницях, куди глянеш —
Сріблом, златом сяє,
А йому те і байдуже:
Він дъогтю питаете!
Реготять дурні кацапи,
А він тільки сплюне
Та до другої крамниці,
Багатшої суне.

В найбагатішій крамниці
Два купці сиділо,
І туди чумак заходить
З мазницею сміло.
— Добри-день вам, добрі люди!—
Та й зачав питати,
Чи нема у них, принаймні,
Дьогтю де продати.
— Нету! Нету!—купці кажуть
Та й, шельми, сміються:
Здесь не дьоготь, только дурні
Адні продаються!—
А чумак їм: „Та нівроку-ж
Добре торгувалось,
Що-йно два вас таких гарних
На продаж осталось!

1857. 29. X.

ПО ЧОМУ ДУРНІ?

„Де ти був-есь, пробував-есь,
Розкажи, Іване“!
— Та де вже я не бував-ем!
Всюди був-ем, пане!
    Був в Адесі і Бендерах,
    В Ровнах і Полтаві,
    Ходив в Київ разів кілька,
    Бував і в Варшаві.
„А почому-ж там, Іване,
Дурні продаються“?
— То то, пане, як до дурня:
Які попадуться!

Дурень пан---заплатять більше,
Бо честь таки знають,
А як мужик—то, звичайне,
Без ціни спускають.

1857. 29. X.

ЧИ ГОЛОСНА ЦЕРКВА?

Став у церкві батько з сином
Церкву вже кінчали:
Засклепили, побілили,
Олтар прибивали.

„Слава богу,—батько каже,—
Спромоглися люди;
Лиш не знати, як то вона,
Чи голосна буде?

„Постій хіба,—каже,—сину,
Перед образами,
А я піду та для проби
Свисну за вратами!”

Пішов, свиснув разів кілька,
Назад повертав:
„А що, сину, голосная?”
Хлопчину питає.

„Голосная!—хлопець каже,—
Так і б'є луною!..
„А ну-ж, сину, піди свисни,
А тут я постою!”

„Оде алè!—каже хлопець,
Мали що сказати!
А чи-ж то я який дурень
У церкві свистати?!”

1857. 29. X.

ПАН І ІВАН В ДОРОЗІ.

Ізійшлися пан з Іваном,
По світі мандрують;
Разом їдуть, розмовляють,
Разом і ночують.
На кожному через плечі
Висить по торбині;
Лиш пан таки у чемерці.
Іван у свитині.
Ідуть вони дорогою,
Стали ночувати;
Аж пан собі задумує
Хлопа ошукати.
Та й говорить до Івана:
„Знаєш що, Іване?
Годилося б попоїсти!“
„Та що ж? Їжмо, пане!..“
„Але знаєш що, Іване?
Починаймо з твої;
Як твоя буде порожня
То тоді до мої!“
„Добре, пане!“—Іван каже,
Зняв свою торбину;
На травиці зелененькій
Простелив свитину.
Попоїли таки добре:
Комаря здушили;
Рано встали й до снідання
Торбину кінчили.
Прийшов вечір. Знов у полі
Стали ночувати.
Вже панові свою торбу
Треба починати
Але пан собі ні слова.
На землі лягає,

Кладе торбу під голови,
Хлопа замовляє.
„Що-би ти робив, Іване,—
Пан зачав питати—
Як-би тобі довелося
Таке поле мати?“
„А що-ж, пане? Я орав-би,
Хлібом засівав-би,
Та ходив-би до Одесу,
Сіль і гроші мав-би“ ..
„А що я не так зробив-би,—
Пан почав казати:—
Я казав-би на цім полі
Місто збудувати...
Там-би в мене стояв палац,
Там під ряд крамниці,
Там перекупки з булками,
А тут дві різниці...
От тоді приходь, Іване,
В мене балювати!“ ...
„Ет, спасибі,—Іван каже,—
Лучше будем спати“!..
Незабаром коло пана
Став Іван хропіти.
Незабаром коло нього
Став і пан^{*}сопіти.
Тільки що пан заснув добре,
Іван підійнявся
Та до панської торбини
І сам присотався ..
То і курку, і печеню,
І кавалок кишки...
Все, що було у торбині,
Стеребив до кришки ..
Пробудився пан раненько—
Пропаща година!

Хоче їсти сіромаха,
Та пуста торбина...
Розбуджає він Івана
Та його Й питає ..
А Іван стиснув плечима
Та й відповідає:
.„А що-ж, пане, та-ж ви вчора
Місто будували...
Тут стояло дві різниці,
Там булки стояли...
А по місті, звісне діло,
Собаки ходили...
То вони-ж то вашу торбу,
Певне, стеребили!“
Посвистав пан по торбині,
Нічого діяти!..
.„Вставай,—каже,—вже, Іване!
Підем мандрувати!..“
Пішли вони, ідуть степом,
Тяженсько зморились...
А ж на силу перед вечір
До села прибились.
Ідуть вони в коловорот,
Аж блукає гуска;
Іван гуску та в торбину,—
Є вже і закуска!
Повернули в пусту хату,
Гуску спорядили;
Спорядили як годиться,
У піч посадили...
Але пан гадає знову
Хлопа ошукати...
Та Й говорить: „Що-ж, Іване!
Ми лягаймо спати!..
Та кому із нас поїсниться
Кращая закуска.

То вже ціла тому завтра
Достанеться гуска!..“
„Та як спати, то і спати,
Нічого діяти!“
Постелив Іван свитину
Та й лягає спати.
Серед ночі захрапів пан,
Іван пробудився,
Із'їв собі цілу гуску,
Та й знов положився...
Рано будить пан Івана
Та давай казати:
Як то бог його до себе
Просив балювати,
Та якій там потрави
Йому подавали,
Та, як його всі святії
Їсти припрошали...
„Ані слова! — Іван каже,—
Ваша правда, пане!
Я сам бачив, як ви їли
Якісь марципани;
Та дивлюсь, що не голодні,
Маєте закуску,
Та й сів собі коло печі
Та й стеребив гуску“.
„Чи то-ж правда? — Пан питає,—
Всю із'їв, Іване?“
„Та щоби я так здоров був.
Як всю із'їв, пане!“
Димом здимів пан голодний,
А Іван озвався:
„Хтів когось пан ошукати,
Та й сам ошукався!..“

САМА ВЧИТЬ.

(Курка)

Біжить дівка; в руках курка,
Сито під пахвою.

А ж дивиться: спочиває
Козак під вербою.

Розпалилася дівчина,
Не зна, чого й хоче:
То підійде, то загляне
Козакові в очі,
То пуститься утікати,
То знов підступає.

— „Та чого-ж ти утікаєш?“
Козак промовляє.

— „Який змисний!.. Утікаєш!..
Ере! Не втікати?!.
Я вже бачу, що ти хочеш!
Бодай не казати!..“

— „Та дурна ти! Втікла-б курка!
Як тут що зробити?“

— „Який змисний!.. Втікла-б курка!..
А ситом накрити!..“

1858. 18. IV.

ЧИ ДАЛЕКО ДО КИЇВА?

Питаються якось хлопця
Подорожні люди:

„Чи багато верстов, сину,
До Київа буде?“

„Та так, люди: того року
Було вісімнацять,
А тепер, — говорить хлопець, —
Лічимо сімнацять...“

„Шо-ж то, сину, за пригода
Така приключилася?“
„Ta пригода -- не пригода,
Верства повалилась!“

1858. 18. IV.

БАБА В ЦЕРКВІ.

(Треба всюди приятеля)

Прийшла в церкву стара баба,
Свічок накупила;
Де була яка ікона,
Всюди поліпила...

Іще пара остается.
„Де їх приліпити?...
Ага! — каже, — пошукаю
Святого Микити!“

Найшла баба і Микиту —
Святий чорта ціпить!...
Баба одну йому ставить,
Другу чорту ліпить...

Видять люди й розважають,
Щоб там не ліпила:
„Шо ти, бабо,—кажуть,—робиш?
Та-ж то вража сила.“

Але баба обернулася:
„Не судіте, люди!
Ніхто того не відає,
Де по смерти буде?..

Чи у небі, чи у пеклі
Скажуть вікувати?
Треба всюди, добрі люди,
Приятеля мати“.

1858. 18. IV.

ЧУЖАЯ ДИТИНА НЕ ТО, ЩО РІДНЯ.

Ой не тая, мій синочку,
Година настала,
Щоб чужая дитинонка
За рідну стала.

Народня пісня.

Журилися муж з жоною,
Що дітей не мали;
Далі взяли та їй під старість
Сироту прийняли.
Росте тая сиротина,
Так їм помагає!
Але старий, як чужому,
Все не довіряє:
— „Та вже, мабуть, не даремно
Примовляють люди,
Що дитинонка чужая
За рідню не буде!“...
Доростає літ дитина,
Вже пора-б женити...
Пора-б уже господарство
З сином поділити...
Але старий дуже хоче
Щирість його знати,
І задумує, як сина,
На спробунок взяти.
Повертає раз від пана
Та їй став говорити:
„Жінко мила, сину милий!
Годі мені жити:
Розгнівався пан на мене,
Повішати хоче!
І я завтра, як той злодій,
Сплющу свої очі...“

Дістань, жінко, в скрині гроші,
Треба поділити ..
Треба свою останнюю
Волю учинити!“
Стара бідна, як дитина,
Плаче і ридає;
Бере ключі у старого,
Скриню відмикає.
А у скрині: казан грошей
Самії дукати! ..
Ледве-ледве старий з сином
Здужали підняти..
Висипали на підлогу...
От старий сідає,
Із дукатів штирі купи
Рівних нагортає.
І говорить: „Перша купа
На похорон буде,
Щоби мене, як годиться,
Спом'янули люди!..
Друга купа тобі, жінко!
Тобі, моя мила!
Бо ти-ж мене, як матінка,
Старого любила!..
Третя купа нехай буде
Тобі милив сину!
Ти був мені, милив сину,
За рідну дитину.
А четверта купа грошей
Хай буде для того
Хто на шибеницю взавтра
Потягне старого!“ ..
А синочок і скопився
За гроші рукою:
„Я потягну вас, татуню!
Хай будуть за мною!“

Зітхнув старий, підійнявся
Та й почав казати:
„Іди, хлопче препоганий,
Із моєї хати!
Прийняв тебе я до себе
Малим сиротою,
Побивався дні і ночі,
Не спав над тобою,
Тільки й думав, що із тебе
Буду поміч мати...
А ти сам хотів на мене
Руку підіймати...
Іди-ж собі препоганий,
Звідки ти узявся,
Та й не згадуй, що ти в мене
Сином називався!“
Хлопець вийшов. Старий плаче:
„Правда, добрі люди,
Що дитинонька чужая
За рідню не буде!

1858. 18. IV.

ЧИ ВИСОКО ДО НЕБА?

Що п'ять верстов, то й коршомка:
Нічого й лічити!.
Бо п'ять верстов як проїдеш,—
Треба й відпочити!..
Ото їдуть із ярмарку
Двое господарів.
У кожного віз порядний,
Воликів по парі.
Ідуть собі помаленьку,
Грошенята мають,—
Полягали на соломі
Та й думу гадають ..

Далі один пробудився
З глибокої думи,
Повернувся на соломі:
-- „Чи спиш, — каже, — куме?“
— Що говориш? — другий каже.
— „Чи спиш? я питаю“.
-- Та не сплю ще, — каже, -- куме.
Тільки що дрімаю.
-- „Не дрімай-же на годинку,
Та глянь против неба,
Скільки-б верстов так до неба
Проїхати треба?“
— Та бог його святий знає
І добрії люди!
Я думаю, що не більше
Як п'ять верстов буде!
„Гуттю, куме! Та це баба
Тобі набрехала:
То як-би п'ять верстов було,
Там коршма-б стояла!

1859. 5. II.

ОКУЛЯРИ.

Розходився мужичок
Аж гвалт дякувати!
Та одна йому біда:
Не вміє читати.
До граматки-б? Та куди!
Не того він хоче:
Він гадає чим другим
Просвітити очі.
— Не вміє-ж так старий дяк
Стрічки розібрati,
Окуляри-ж як візьме,
То куди читати!

Отак і я заведу
Кондаки й тропарі,
Тільки піду та куплю
Такі окуляри!

Пішов мужик до крамниць
Різni вибирає...
Що на очi накладе,
То все не читає.

Далі сотi з носа зняв
І об землю вдарив,
Розплатився та й пішов
Сам без окулярiв.

І на проводи сказав
Хрещеному люду:
„Окулярiв не купив,
То й дяком не буду!”

1859. 6. II.

СКІЛЬКИ ДУШ.

— Скільки, куме, в тілі душ?
— „Одна, я гадаю“.
— Може в тебе і одна,
А я - то дві маю:

Бо як руки на снігу
В мене заколіють,
Хухне теплая душа
І руки тепліють.

А як страва на столі
Гарячая буде,
То вже друга, бач, душа
Холодная студить.

1859. 6. II.

АБИ ДУША ЧИСТА.

Два злодії опівночі
Костьол обкрадають,
Обшарили всі скарбони,
Святих обдирають,
І забрали, які були,
Свічки з лихтарями.
Далі один на олтарик
Пнеться з постолами.
„То що ж бо ти, брате, робиш?!”
Став один казати:
„Як то можна святе місце
Постолом валяти?!”
„Мовчи, брате, — другий каже, —
Ми тут перед богом!
Аби душа чиста була
Постоли — нічого!“

1859. 6. II.

СВИНЯ — СВИНЕЮ

Несе мужик у ночовках
Додому свячене:
Яйця, паску і ковбаси
Й порося печене.
І порося — як підсвинок,
Та ще й з хроном в роті...
Несе бідний та й спіткнувся
У самім болоті.
І схібнулись нові ночви,
Затряслось свячене,
І в болото покотилось
Порося печене.
Глянув мужик на болото,
Посвистав до лиха,
Відвернувся, на бік плюнув

Та й промовив стиха:
„Та свиня таки свинею!
Правду кажуть люди:
Святи її, хрести її,
Все свинею буде!

1859. 8. II.

Ц А Р I.

Циган, русин, третій лях
Про те говорили:
Як-би царство хто їм дав,
Щоб вони робили?

Циган каже: „Як-би так
Мое царство було,
Та такого-б вже царя
На світі не було:

Я-б по шию в салі жив,
В сало-б одягався,
Сало їв, на салі спав,
Салом укривався“.

„Ну, не диво такий цар! —
Русин промовляє, —
Кому сало в голові
Той сала бажає.

А як-би я був царем,
Та мав царську волю,
Я-би панів скасував,
Всіх пустив на волю“.

„Ет! Дурні ви! — Каже лях, —
Не вмієте жити!
А як би я був царем.
Знав-би що зробити:

Я-би тільки захопив
Царську скарбницю,
Та ще-б таки того дня
Драпнув за границю!

1859. 8. II.

НЕ МОЇ НОГИ.

Серед лісу, серед гаю
У неділешній обід
Заснув мужик у чоботях,
Прокинувся без чобіт.

Прокинувся, протер очі,
Разів кілька позіхнув,
Разів кілька босі ноги,
З подивлінням повернув.

— „Не мої це, — каже, — ноги,
Присягаю на чім світ,
Бо мої в чоботях були,
А ці — босі, без чобіт“.

1859. 8. II.

ЖИВОТИНА.

— „Де то, доню, животина
Так“?

— Та то, мамо, коло тина
Дяк

На сопілку грає-грає
Та й

Все було мене вмовляє:
„Дай!“

Якось він підсунув ручку
В то...

Та я кажу: „Дай обручку,
То...“

А він каже: „На обручку!
Дай“...

Я стиснула йому ручку.
Та й!...

1859. 8. III.

СЛАБИЙ ЗУБ.

Сидить шевчик на стільці,
На кумові постільці
Пришиває лату.

А у сінях двері скрип!
Далі в хату двері рип!
Шелеп кум у хату.

„Здоровенькі ви були!

А що-ж мої постоли,
Вже, мабуть, готові?“

— Зараз будуть, погодіть! .
Що-ж ви стогнете, як дід?
Чи вже-ж не здорові?

„Га не то, щоб, боже крий,
Був я дуже так слабий,
А так тільки нудно.
Розболівся вражий зуб,
Та заріс тобі, як дуб,
Що й вирвати трудно“.

— Не журіться — !каже швець, --
Ось сядьте но на стілець!
На стілець саджає,
В дратву зуба замотав,
Кінці разом посплітав,
До ноги чіпляє.

Але звісно у шевців
Все дірявій стільці,
Щоб то не душило!..
Ото шевчик і найшов,
Нишком дірку ту знайшов.
Та хватъ кума шилом.

Кум підскочив, як той цап,
Та рукою з-заду лап
За грішне тіло!
„Не даремне-ж я стогнав!..
А коріння попускав,
Аж там заболіло!“

1859. 8. III.

ТИЛЬКИ ДОПЕЧИ!

Ідуть собі парубки
На нічліг до гаю,
Та їй говорять, як господь
Гнав Адама з раю.

— Ото, — каже з них один, —
Господь обізвався:
„Що-ж, Адаме? Виходи!
Де ти заховався?“

Мовчить Адам. А господь,
Серед раю саме,
Обізвався другий раз:
„А де ти, Адаме?“

Мовчить знову. І господь
Страшно розізлився.

— „А чортяка-б тебе взяв!
Ди ти там зашився?“.

— „Тю на тебе!“ — всі кричать. —
— Схаменись, небоже!

Де то вже таки господь
Так сказати може?!

— „Ta ду, ні ви! Ніби бог
To вже їй маслом маже?...
Aби тільки допекти,
To ще їй не, те скаже!“

1859. 8. III.

ЖОНАТИЙ.

Била жінка мужика
Та й вигнала з хати.
Пішов, бідний, по полях
Притулку шукати.

Ходив, бідний цілий день,
Все кляв молодицю.
На остаток десь заліг
На руді ¹⁾ в копицю.

І дивиться на руду:
Аж бугай хороший
Ходить собі по руді,
Мукає з роскоші.

Здихнув бідний чоловік:
„Шасливий ти, брате!
Колись і я так співав,
Як був не жонатий!“

1859. 8. III.

СКАЖИ ПО-НІМЕЦЬКІЙ.

Положився вражий німець
З хазяями спати.
Серед ночи став тихенько
Жінку цілувати.

Але мужик пробудився
Та й жінку торкає:
„Та ж тебе цілує німець!“ —
Стиха промовляє.
— „А цілує!“ — „То кажи що!“
— „Який молодецький!
Як уміеш що сказати,
Скажи по німецькій!“...

1859. 12. V.

¹⁾ Руда — сіномаштъ.

ШКОЛЯР.

Іде з ярмарку мужик,
Школяра здирає,
Підпив собі неборак
Ото і питає.

— Що ти, хлопче, за один?
— „Я школляр“ — той каже.
— А коли ти, — каже, — шкляр
То сідай-же, враже!

Школяр собі ані гадки,
Бере та й сідає.

А мужик сидить, мовчить,
Воли поганяє.

Далі в озеро звернув,
В саму середину,
Запинився, воли п'ють:
Питає хлопчину:

— Що ти, — каже, — за один?
— „Я школляр, паноче!“
— То ти школляр, а не шкляр!
Та як настукоче!...
— Геть із воза куди ходи,
Бісовий школяру!
Школяр поли підійняв:
— „А що-ж, господару!...“

Як пускатися на дно,
Не псувати-ж воду;
Пустіть уже хоч з ярма
Скочити у воду!

— Не питайся!... Куди хоч!...
Мужик промовляє...
Школяр тоді на вії
Притику виймає.

Перегнувся на ярмо,
Полових по шкурі...
Іде школяр на сухе,
Мужик у баюрі.

1859. 12. V.

ЛЬОДИ¹⁾.

Закликає пан на баль
Мужика одного.
Попоїв собі мужик
За столом усього.

І льодами тече все
Смашне заїдає..
„Чи смашнее тобі се?“
Пан його питав.
— „Смашне, пане! — каже той --
Саме як то часом
В осени буває борщ
З квасолею разом“.

1859. 23. VI.

КУПЦІ.

Сидить Івась на припічку
Та й попілом грає;
Його сестра край віконця
Шовком вишиває.

Вишиває, промовляє:
— „Івасику, брате!
Годі тобі пустувати,
Пора розум мати!“
— „Ta ніби то я не маю?“
— „Запевне не маеш!...
Не маленький, слава богу,
А в попелі граєш!“

¹⁾ Льоди — морожене.

— „Та не тільки у попелі,
В саджі буду грati!
Бо нехай·би мене була
Оженила мати!

— „Тю на тебе! Схаменися!
Не маєш нічого,
То як тебе оженити
Такого дурного?“

— „Все не маю, та не маю!...
А де·ж чого взяти?“

— „Та про тee, де узяти,
Не журися, брате.

Та·же можна, як·би хтілось,
Позичити грошей,
Та за гроши спорядити
Корабель хороший,

Та й за морем торгувати,
То і світа зглянеш
І розуму наберешся
І багатим станеш!“

— „Але де·ж то я тих грошей
Дістану у кати?“

— „Та·же, дурню, брат багатий,
Попроси у брата!“

— „Та не дасть він мені грошей!“

— „Та дасть, дурний гою,
Скажи тільки, що потому
Віддаси у двое“

— „То й у двое!... А багато·ж
Треба? Для примiрки?“

— „Та багато, не багато,
А так: zo двi мiрki.

Та iди·ж бо, Ivasiku,
Iди, милий брате!“
Скочив Iвась із припiчка
Та й пiшов із хати.

Сидить багач на затінку,
Як та глина білий.

Сушить собі прøти сонця
Дукачі зацвілі.

І на брата молодшого

Тільки очі косить;

А той стоїть коло нього
Та дві мірки просить.

-- „Позич, брате, зо дві мірки!“

— „На що тобі брате?“

— „Та-же купцем хочу бути,
Хочу торгувати!“

— „Купцем йому захотілось!...“

Бач який хороший!“

— „Та ну, брате, не скупися,
Позич таки грошей!“

— „Ет! Сидів-би лучше в дома!“

— „Та чого-ж сидіти?

Чи у мене господарство,

Чи жінка, чи діти?

Слава богу, ще крив господь!

Позич таки, брате!

То, ей-богу, аж за ирій

Піду торгувати!“

— „Тю на тебе! Аж за ирій!

З твою головою?!“

— „Та я, бачиш, не сам їду.

А їду з сестрою!“

— „Та все таки: аж за ирій!...“

Далекий світ, брате!

Лучше тобі на припічку
У попелі грati!

— „Докучило у попелі,

Хочеться за ирій!

Дай дві мірки,—це їй богу,

Що віддам чотирі!

— „Як чотирі, то й чотирі,
Пам'ятай, небоже!
А то послі, як попаду,
То й бог не поможе!“..

Ото собі молодята
Позичили грошей,
Спорядили на товари
Корабель хороший.

Ідуть собі через море,
Всюди звізжають,
Різні царства, господарства,
Землі оглядають
Продають одним, що мають,
У других - купують,
Іздять собі через море,
Всячину торгують.

Вітер вів, повіває,
Кораблі хитає,
Сидить багач коло моря,
Сумно-поглядає.

Припливають, відпливають,
Та все чужі люди.
А Івася нема, нема;
Чи то-ж і не буде?

Припливають, відпливають,
Опустіло море;
Сидить багач коло моря,
Тяжке йому горе!...

Вже не три дні, не три ночі
Багач поглядає,
Не єсть, не п'є, не говорить,
Ані спочиває.

Засох, зів'яв, як билина,
Тільки світять очі.
Аж корабель припливає
Десятої ночі.

Припливає до берега
І не допливає
І на гони коло нього
Котву закидає.

Горить світло коло гузки;
Дивиться багатий:
Його сестра розкладає
Дорогій шати.

Горить світло коло носа;
Багач поглядає:
Його Івась мірчуками
Злoto висипає.

Бряжчить золото здалека,
Шелепають шати;
Далі зачав до берега
Голос долітати:

- „А що? Буде штирі мірки?“
- „Або що, як буде?“
- „Та-ж братові треба дати!“
- „А чорта у груди!“

Почув багач, замотався:
„Почекай-же, враже!
Не випущу тебе з моря,
Не випущу!“—каже.

І колючим чорним терном
Раптом ізробився,
І навколо того моря
Биндою обвився.

А той почув його голос,—
Котви як не було!
„На добра-ніч тобі, брате!“
Тільки й чути було.

Світить місяць серед неба,
Світять ясні зорі,
А корабель випливає
На чистее море.

Світить місяць, світять зорі.
Та надходить хмара:
Зажурилась серед моря
Невдячна пара.

Світить місяць серед неба,
Зорі позгасали;
Вже корабель спіткається
На підводні скали.

Світить місяць серед неба —
І той погасає;
Вже корабель між скалами
В море потопає.

Потопає срібло, золото,
Потопають шати;
Біжить сестра до Івася —
Нікуди втікати..

Одне горе: із сестрою,
Друге горе: в дома,
Третє горе: кругом море.
Корчиться сірома.

І корчиться, і морщиться,
Сестра підбігає,
Але її зперед носа
Лелик вилітає.

„Івасю мй, Івасику!“
Тільки запищало.
І лелика Івасика
На морі не стало...

Нема, нема Івасика,
І шатів бог має;
Сидить сестра на камені,
Рученьки ламає

„Піду шати вас шукати!“
Із каміння встала,
Бух у воду! І із неї
Пірни-коза стала.

Стойте терен коло моря,
Свого не пізнає,
Та всякого, хто йде мимо,
Ловить, обдирає.

Сидить лелик, ховається,
Від брата сестриці;
Тільки по світі й літає,
Що в ніч до зірниці.

А сестриця, пірни-коза
Пливає впірнає,
Та все, бідна, своїх шатів
Дорогих шукає.

1859. 10. VII.

ГОСПОДЬ ДАВ.

Пішов козак молодий
В далеку дорогу;
Кинув жінку молоду,
Та хату убогу.

Повертає за сім літ,
Хату оглядає,
Дивується сам собі,
Хати не пізнає:
Його хата як вінок —
Новенька, біленька...
— „А звідки то, — запитав, —
Голубко сивенька?“

„Та то,—каже,—господь дав
За твою дорогу!“
Козак шапку підійняв:
— „Слава,—каже,— богу!“
Входить в хату; скрізь лавки
І столи хороші,
А на столах і лавках
Валяться гроши.
Козак глянув навкруги,
Жінку обіймає,
Поцілував кілька раз,
— „Звідки то?“—питає.
„І то,—каже,—господь дав
За твою дорогу!“
Козак хрест святий поклав:
— „Слава,—каже,— богу!“
Коли гляне у куток, —
Аж дітей копиця:
— „А то звідки?“— „Господь дав!“
Каже молодиця.
А той носом покрутив,
„Добрий,—каже,—таго!
Але,—каже,—на цей раз
Порався багато!“

1859. 14. X.

НІ ЗЛЕ, НІ ДОБРЕ.

„Здоров, брате!“ — А здоров!
— „Що ж ти так змінився?“
— А не диво, брате мій,
Бо я оженився!
— „Слава богу!“ — каже той.
— Ні, не слава богу:
Моя жінка і бридка
І крива на ногу.

— „То зле, брате!“ — каже той.
— Ба ні, не зле, брате!
Бо за нею я, як чорт,
Зробився багатий:

Славну хату збудував,
Ходив у дорогу!..
— „Слава богу!“ — каже той.
— Ні, не слава богу.

Воли згинули в Криму,
До дому вернувся,
А ж і хата у вогні,
І хати позбувся!..

— „То зле, брате!“ — Ні, не зле:
Як хата горіла
То і жінка там моя
В огні околіла!..

1859. 17. X.

ГОСПОДАР ХАТИ.

Мужик лиха наробив,
А жінки боявся,—
Сюди-туди по кутках,
Та й під піл сковався.

Та — лопатою під піл:
— „А вилізай, враже!“
А той далі у куток,
Та й до неї каже:
— „Геть, погана сатано!
Геть, бісова мати!
Тепер мене не займай,
Я господар хати!“

1859. 17. X.

КРАМНАЯ СОРОЧКА.

Підсунувся раз козак
Під панськую дочку,
Та й від неї і дістав
Крамну сорочку.

Але тільки натягнув,
Та й скинув до лиха.
Ото панна його раз
І питає стиха:
„А крамная,— каже,— де?“
— Та крамна ледашо!
„Чого?“—каже.— Бо в крамній
Чухатись нема в що!

1859. 18. X.

ВЕРСТВА.

Іде мужик на волах,
Сонце припікає;
Мужик ноги протягнув,
Лежить та й дрімає.

А воли собі пішли,
На сторону збились.—
Далі раптом за верству
Ярмом зачепились.

І прокинувся мужик,
І плонув до лиха,
І поглянув на верству
Та й промовив стиха:
— Тъфу! Погані москалі
Чи місця не мали,
Що на самім на шляху
Палі повбивали!“

1860. 18. VIII.

ЗАПОРОЖЦІ В КОРОЛЯ.

Приїхали запорожці,
Короля вітають.
Король просить їх сідати
Козаки сідають...
Сидять собі. В них жупани
Все кармазинові.
І самі такі храбрінні,
Вуса прездорові!..
Задивились на ті вуса
Ляхи препогані.
„Щоб їм, кажуть, — дати їсти?
Даймо їм сметани!..“
Поставили їм сметани,
Їсти припрошають,
Але наші запорожці
Разом відмовляють:
„Славная у вас сметана!..
Тільки почекайте
А перше нам запорожцям
Шільник меду дайте!“
Дали меду запорожцям...
Вони, ск поїли,
Так ті вуса прездорові
В гору завертіли.
Та й говорять королеві:
„Кажи, ясний пане,
Нехай тепер запорожцям
Подаютъ сметани.

1858. 15. IV.

КОШОВИЙ У ЦАРИЦІ.

Прибуває кошовий
В північну столицю,
Та й іде собі у двір
Вітати царицю.

Але тільки за поріг,
Зачепився зразу
І в цариці — трах-тарах!
Розчерепив вазу.

І як-би на москаля,
Згинув-би до лиха,
А наш собі кошовий
Лиш промовив стиха:
„Таку то вже наш козак.
Знать, натуру має:
Чого тільки не діпне,
То так розбиває!”

859. 21. VI

КОЗАК І КОРОЛЬ.

Став багатий колись пан
Короля благати,
Щоб король йому зволив
Воєводство дати.

А король йому й сказав:
„Відгадай три штуки,
Відгадаєш, — тоді на!
А як ні — на муки!

Перша штука: скільки зір
В небі серед літа?
Друга штука: покажи
Середину світа!

Третя штука: угадай,
Що думати буду?
І от тобі цілий рік
Для твого розсуду!”

Відійшов багач назад,
Та так йому нудно:
Не вгадати — так біда,
А вгадати — трудно!

Сидить, плаче неборак.
Козак проїжає.
„Чого плачете ви так?“
Старого питает.

Той і каже: так і так!..
— Не журіться, діду!
Коли так, то я за вас
На відвіт поїду!

І палицю в руку взяв,
В кожух одягнувся,
Чорні вуса підбілив,
В чоботи узувся.

І чим дуж до короля.
Король оглядає,
„А що, пане, скільки зір?“ —
З міною питает.

А той поли закотив,
Чи як довелося:
— Стільки,—каже, — в небі зір,
Скільки тут волосся.

Задумався сам король
Від його відвіту.
„А ну, — каже, — покажи
Середину світу!“

А той палицю підняв,
Може з пів аршина.
Та в підлогу нею гуп!
— От тут середина!

Почухався наш король,
Ще раз поглядає.
„Що ж я думаю тепер?“ —
Козака питает.

— Думаете, що я пан!
„А то що за річ?“
— То за річі, що не пан,
А козак із Січі!

Засміявся наш король,
Подарував тому,
А козака відіслав
В золоті до-дому!

1859. 23. VI.

КОЗАЦЬКІ КСЬОНДЗИ.

Раз Хмельницький заявив
По військови свому,
Що кто пана приведе —
Дасть по золотому.

А хто ксьондзя — тому три
Обіцяється дати...
Пішли наші козаки,
Давай мудрувати.
Тільки пана де діпнуть,
Виголять чуприну,
Та і кажуть: „Пам'ятай!
Гляди, бісів сину,
Як часами тебе наш
Спитає Хмельницький,
То ти, шельмо, говори,
Що ксьондз католицький“.
То, бувало, приведуть...
„А хто ти?“ — питаете:
— Я ксьондз! — каже. То й козак
Плату забирає.
І такого-ж тих ксьондзів
За тиждень прибуло,
Що і в Римі стільки їх
Мабути не було.

1859. 23. VI.

СМЕРТЬ КОЗАКА.

Край Варшави два стовпи,
На стовпах дилина¹),
Під стовпами молодий
Козак з Чигирина.

І найстаршій ляхи
Смерть йому читають...
Прочитали, і кати
Мотуз натягають...

Але козак подививсь
На ляхву превражу.
Каже: „Стійте но пани!
Я щось вам іскажу!

Ви високо не кажіть
Мене підіймати,
Буде лучше вам мене,
В . . . . . ціувати!..

1859. 23. VI.

АХМЕТ III I ЗАПОРІЖЦІ.

В літо тисяча шістьсоте,
В літо тее боже
Прийшла грамота Ахмета
В наше Запороже:

„Я, султан син Магомета,
Внук бога одного,
Брат місяця-перекроя
І сонця самого.

„Лицар сильний і могучий,
Краль над королями,
Воєвода всього світа
І цар над царями.

¹) Дилина — мостина, дошка.

„Цар столиці Цареграду
І цар Македону,
Греків, Сербів, Молдованів
І цар Вавилону.
„Цар Подолі і Галича
І славного Криму,
Цар Єгипту і Ораби
Г цар Русалиму.
„Сторож гробу в Русалимі
І вашого бога...
Христіян усіх на світі
Смуток і підмога, —
„Кажу вам усім козакам
Мені передатись,
А як ні, — добра від мене
Вам не сподіватись!“

Того-ж року Запорожці
Грамоту читали,
І до вражого Ахмета
От що написали:
„Ти, султане, чортів сину,
Люципера брате,
Внуку гаспіда самого
І чорте рогатий!
„Такий лицарю, що дідько
Тебе обкаляє,
А все військо твоє тільки
Теє пожирає.
„Стравнику ти цареградський!
Півнику мак'донський!
Свине грецька, молдаванська,
Ковалю вав'лонський!

„Кате Сербів і Подолі,
Папуго ти кримська,
Єгипецький ти свинарю,
Сово Русалимська!

„Ти — погана свинячая
Морда, не підмога,
І дурень ти, а не сторож
У нашого бога.

„Не ~~г~~ден ти нас, хрещених,
І десь цілувати,
А не то, щоб Запоріжжя
Під собою мати!

„Ми землею і водою
Будем воюватись,
І тебе нам, бісів сину,
Нічого боятись.

„Так тобі ми відвічаєм.
А року не знаєм,
Бо ми ваших календарів
В Січі не тримаєм.

„Місяць наш тепер на небі,
День — той самий, що у вас
За сим словом, вражі турки,
Поцілуйте десь там нас!“

1859. 29.VI.

КОМУ ЧОГО БРАКУЄ.

Було тісно під Москвою¹⁾.
Просять козаків:
„Поможіте, Запорожці,
Збити ворогів!“

¹⁾ 1612 року. — Увага Руданського.

— „Заплатіте, добрі люди,“ —
Кажуть козаки, —
„То виб'емо Москву вашу
З вражої руки“.
— „То ви б'єтесь з-за копійки? —
Кажуть Москалі, —
„А ми-ж б'ємось із-за чести,
Як господь велів!“.
— „Та кому чого бракує!“ —
Кажуть козаки! —
„Знатъ, у вас на честь посуха,
В нас на копійки!“.

1857. 18. X.

ГУСАК.

Раз у баби перехідний
Москаль ночував,
Устав рано й за спасибі
В баби гуску вкрав.

Доганяє його баба:
„Службо! Почекай!“
„А что, бабушка, мнє скажеш?“
„Та гуску віддай!“
„Ах ты бог мой! Это гуска?
Екой я дурак!..
Возьмі, бабка! Ей-ей думал,
Что это гусак!

1857. 29. X.

КАЦАП З ГРЕБІНЦЯМИ.

Стойть кацап з гребінцями,
Патли закидає;
Коло нього молодиця
Гребінь оглядає.

Оглядає, та й питає:
„А що то за нього?“
— „Грівенічок, галубушка!
Дьюшево-с, ей-богу!..“

А чи ж буде він чесати?
— „Ах, ти, мая маті!
Та раді бог толька воші.—
Уж будеть чесати!..“

1858. 15. IV.

МОСКАЛЬ НА ВОЛАХ.

Іде москаль серед літа
Нашиими волами:
„Гей, вали! — кричить веселий —
Что-б бог єзділ вамі!“

Іде москаль серед зими
Нашиими волами:
„Гей, вали! — кричить сердитий, —
Что-б чорт єзділ вамі!“

1858. 15. IV.

МОСКАЛЬ З ПОЛОТНОМ.

Кричить баба, репетує,
Стукає в вікно,
А москаль припав до плота,
Тягне полотно!..

Стягнув собі: „Пращай бабка!
Злом не памінай!.“
Стара баба у погоню:
„Службо! Почекай!“

Москалеві то й байдуже.
Баба вже й клене:
„Нехай тебе, препоганий,
Куля не міне!..

„Пусть себе,— москаль говорить,—
Баба пааръот:
Віть, добрача человека
Пуля не вазьмъот!“

„Бодай-же тя свою лаской
Господь обминув!
Бодай-же ти, препоганий,
Дзвона не почув!“

„Что мнє, бабка, тваї дзвони
Дзвонов не відал?!
Каби я ліш ва паходє
Барабан слизхал!“

„Бодай-же ти світа-сонця
Більше не видав!
Бодай-же ти зозуленьки
Більше не чував!“

„Что мнє слушать, как зазуля
Вашая пайот?..
Мене в матушке Расей
Й одуд закуйот!

1858. 15. IV.

МОСКОВСЬКА ІКРА.

Сидить москаль коло лави,
Порох насипає.

Аж підходить стара баба:
„А що то?“ — питає.

— „А что-ж? Ікра салдацкая!“ —
Став москаль брехати. —

„Віть с етава у нас, бабка,
Виходят салдати!“

— „Почекай-же, бісів сину!“ —
Сама собі каже, —
В мене живо ікра ваша
У печі поляже...“

Тільки лихо москалину
З хати відвернуло —
Баба — порох, та до печі!..
Печі як не було!..

— „Чи-ж не біс,“ — говорить баба, --
„З вражою ікрою!..
І в ікрі ще москалина,
А смердить Москвою?“

1858. 15. IV.

ВАРЕНІКІ, ВАРЕНІКІ!

Сидить москаль на прилавку,
Прищурює очі,—
Так і знати, що він дуже
Вареників хоче.
Хоче бідний вареників—
То й нішо питати!..
Та тільки їх по нашому
Не вміє назвати.
„Хазяюшка, галубушка!“!--
Став він говорити,—
Сварі-ка мнє вот єтаво!“
„Ta чого зварити“?
„Да єтаво... как, бішь, ево
У вас називають?..
Вот... что, знаєш, берут тесто,
Сиром накладают...“
„Ta бог його святий знає,
Що вам, служба, гоже!
Тісто сиром накладают...
Го галушки можу?“
„Не галушки, не галушки!
Я галушки знаю.
Сварі-ка мнє, галубушка...
Все, бішь забиваю!
Уж з глаз долой, так с пам'яті!
Вон єтакой бес-то!..
Да знаєш-лі єтак сир-то,
А на сире тесто“...

„Та бог його святий знає
І добрії люди!
Сир у тісті!... Хіба, може,
Чи не пиріг буде?“
„Да не пірог, ґалубушка!“
Екая дасада!
Да знаєш-лі? Туда масла
Да сметани нада!..“
А вона то добре знає,
Чого москаль хоче,
Та чекає—барабана,
Коли затуркоче...
Як почула барабана,
Слава тобі, боже!—
Та й говорить москалеві:
„Вареників, може?“
Аж підскочив москалина,
Та ніколи ждати:
„Варенікі, варенікі!“
Та й пішов із хати!..

1858. 15. IV.

ВАРЕНА СОКИРА.

Прийшов москаль на постій,
Заглядає в очі:
„Сварі, бабка, што нібудь!“
А бабка не хоче.
„Нема!—каже. „Как не бить“!
„А нема нічого“!
„Да ну, бабка, не шуті“!
„Та нема-ж, ій богу“!
„Так і нет суда на нет!..
А топор імєєш? —
„Та сокира десь була“...
„А вади нагреєш“?

„Та нагрію: що-ж з води?“
„Нічаво! Паладім,
Ліш-би тапор да вада,
Што нібудь да сладім!“

Горить вогонь у печі,
Окріп закіпає,
Москаль бере у окріп
Сокиру кидає.

„Тепер, бабка, еслі-б так
Хоть крупи нє много...
Єнто било-б знаєш што?
А ну-ка, єй богу!“

Пішла бабка до сіней,
Пригорщу приносить,
Але москаль, бісів син,
Сальця ішче просить.

Внесла баба і сальця,
А далі до юшки
Підкинула і сама
Соли та петрушки.

І все її на умі
Карена сокира,
А сокиру вже давно
Витягнув псявіра.

Укіпіло—їв москаль,
Баба помогала.
Москаль ранець натягав,
Баба доїдала.

Москаль ранець натягнув
Та й пішов псявіра,
Баба-ж сидить та хвалить,
Що добра сокира.

ГАДКІЯ СЛОВА.

Сидить кацап за столом
І діточок двоє;
Діточкам по десять літ,
Близнюки обое.

„Дай мені косточку, Сергей!“ —
Одно промовляє.—
„А не хочеш сто чертей?“ —
Друге відвічає.

А старий собі під ніс:
„Всем вам в зуби черті!
Уж єнтакіх гадкіх слов
Не люблю до смерті!“

1859. 19. VI.

ЧТО СМОТРИШЬ?

Стойте собі кацапчук,
Тільки поглядає;
А кацапка мимо йде
Та її його питає:
„Что ты смотришь, — каже, — так?
Чмокнуть, что-ль желаешь?“
„А нешто ты, — каже той, —
Разок пазваляешь?“
„Да уж єнті, — каже та, —
Я разочкі знаю!
Да колі уж просішь так,
Что уж? Пазваляю!

1859. 19. VI

СВІЧКА.

Купив свічку раз купець,
Подає другому,
Та її говорить з-за плечей:
„Сергею святому“.

А наш собі не дочув,—
Подає другому
Та й говорить з-за плечей:
„Андрею св'ятому“.
Пішла свічка по руках,
А той поглядає.
Ото староста вперед
З нею виступає,
До Андрея просто йде.
А той не звинеться:
Поміж люди наперед
Собакою рветься!
„Да какому“, — закричав,—
„Лепіш дуралею?!

Не ентому, гаварят!
Гаварят, Сєргею!“

1859. 19. VI.

СКАЧІ, МІКАЛАЙ!

Видить кацап коня в полі,
Красти замишляє,
З-за пазухи Миколая
Свого витягає.
Давай йому примовляти:
„Мікола, утеша!
Да памагі украсть лошадь,
Верхом будешъ ехать“.

Помолився, повзе полем,
Де стояла шкапа ..
Але якось збіглись люди,
Нагнали кацапа.

Тоді кацап Миколая
На шнурочок в'яже,
Волоче його із заду
Та й до нього каже:

„Насіл тебе как добрава,
Теперь — чорт с табою!
Не памог' мнє верхом ехать,
Так скачі за мною!“

1859. 20. VI.

ВАРВАРА.

Перепродав раз кацап
Усе серед бару,
І на продаж тільки мав
Одну Варвару.

Аж приходить наш мужик.
Шапку поправляє.

— „Чи є у вас Миколай?“ —
Кацапа питает.

— „Нету, братець, — каже той,—
Только зараз буде“
Та Варвару живо зняв
Та й до халабуди.

І кисткою раз мазнув,—
Чаша і закрилась,
Мазнув іще кілька раз,—
І мітра вродилась.

Ще мазнув раз, — і обруч
Обвів наокола,
І бігцем до мужика:
— „Вот тебе Мікола“.

Але мужик собі став,
Під боки узявся:
Як поглянув на лицце —
Так і засміялся.

„Що Мікола, то вже так!
Правдива Мікола!..
Що би тобі волосок!..
Вся борода гола“!

— „Нешто хочеш баради? —
І барада буде“!
І з Варварою мерщій
Знов до халабуди.
Вибігає, кругом глип, —
Мужика й ні пари!
А тут баба, як на злість,
Питає Варвари.
Прокляв кацап мужика
І бабу до лиха.
Ставить образ на стілець
Та й промовив стиха:
— „Не тре́уй он баради,
(Ентакая хара)!
І єшо-би била раз
З Міколи Варвара“.

1859. 21-VI.

ЦАЛОВАЛОВ.

Катерина у вікно
На низ поглядає...
Хтось із заду підійшов,
Її обнімає.
— „Хто!“ — питаеться.
„Салдат Цаловалов“.
— „Цалуй, братець мій, цалуй:
Будешь генералом!“

1859. 21-VI.

РИБКА-С.

Раз полковник москаля
Кличе у палатку:
Посилає до села,
Тикає десятку.

Та й і каже, щоб приніс
Хліба зо три скиби
Та ще й масла, коли є,
А як буде — й риби.

Пішов москаль на село,
В'юном завинувся,
Всього йому накупив,
Ото й повернувся.

„Что-ж? — питаетесь, — купіл?⁺
„Купіл, благородье!“
„А что-ж, — каже — заплатіл?[“]
„Кругло благородье;

П'ять за масло, трі за хліб,
А грош єто рибка-с...“
„А єшо где адін грош?[“]
„Да грош — єто рибка-с.

„Да ти дев'ять толькі дал![“]
„Точна саштіталі![“]
„А єшо где адін грош?[“]
„Да за рибку взялі![“].

„Да ти грош адін украл?..
Хамово атродье![“]
„Точно, барін, что украл...
Украл, благородье![“]

„Что-ж ти прямо не сказал?[?]
Ентакое рило![“]
„Да я прямо-би сказал:
Спросіть толькі било.

1859. 21. VI.

СТРУМЕНТ.

Не на що-ж той кацап
На коршомці іграв:
Лиш сидів, бісів син,
Та й на губу свистав.

Але наш мужичок—
Знать натура така—
Лиш зачув голосок,
Так і тне трепака!

Так й тне та кричить:
„Таку матір твою!
Грай, кацапе, не то—
Інструмента поб'ю!“

1854. 10. VIII.

ДЕ СПІЙНЯЛИ?

„А чи знаєш ти, Романе?
Батько під судом.
Успійняли неборака
Над чужим добром!“

„Могс батька?.. Де спійняли?“ —
Циганчук спитав.
„Таки в нашії-ж коморі:
Бодню розбивав!“

„Ta в коморі й горобцеві
Крила відшибеш...
Ні! Пусти-но батька в поле.
Чи тоді піймеш?

1857. 29. X.

ЦИГАН З ХРОНОМ,

Бачили очі, що купували.
Їжте, хоч повілазьте.
Нар. прик.

Ходить циган, ярмаркує,
Лиш копійку має..
„А що тепер найдешевше?“ --
Мужика питает.

„Та хрін тепер найдешевший!“ --
Мужик йому каже!—
За копійку цілу в'язку
Сідуха нав'яже!“
Побіг циган між сідухи
Купив собі хрону...
Подивився на ярмарок,
Та й пішов до дому.
Іде собі дорогою,
Свіжий хрін смакує;
Вертить свердлом йому в носі,
А сліз не вгамує...
Втирав, втирав циган очі,
Далі й не втирає;
Сів під мостом і скривився,
Істъ та примовляє:
„Плачте, плачте, дурні очі!
Щоб повилювали!..
Бачили-ж ви, препогані,
Що то купували!..“

1858. 13. IV.

А НЕ ХАЛАСУЙ!

„Ото, тату, маєм воду, —
Каже циганчук, —
А як-би нам іще сира
Та муки до рук,
Наварили-б вареників,
Сіли край стола. .“
Тут старому вже по горлі
Слинка потекла...
„А як-би то іще сала!
Отоді балюй!..“
Тут старий його файдою:
„А не халасуй!“

1858. 13. IV.

ЦИГАН НА ТОЛОЦІ.

Вміли-сьте, кумцю, варити,—
Не вміли давати.
Nar. прик.

Пішов циган на толоку
До сусіда зраня;
Та в сусіда без обіда
Косив до смеркання
Ізнемігся сіромаха,
Косить і не косить.. .
Аж під вечір пан господар
Вечеряти просить.
Іде циган вечеряти,
Та слину ковтає...
Садовиться на покуті,
Пояс розпускає
Садовиться на покуті,
Випив пів бляшанки,
Та, як муха до патоки,
Пріпав до маслянки.
Пріпав циган до маслянки,
Яндилу кінчає...
Аж тут кума вареники
З печі висуває.
Схаменувся бідний циган,
Та вже не поможе!
Із'їв кілька вареників,
А більше не може.
А тут іще й вареників
З стола не прийняли,
Як порося печенеє
До хрону подали...
Подивився бідний циган,
Та й став промовляти:
„Вміли, кумцю, ви варити,
Не вміли давати! . “

ЦИГАН В ОГІРКАХ.

Сидить циган на городі
Темненької ночки:
До блискавки вибирає
Чужі огірочки...
Та все собі промовляє:
„Блісни, боже, блісни!..“
А господар його ззаду
Як вилами свисне...
„А сто бісів в твого батька
Та у твої груди!..
Розкрадати мою працю?!

А що тепер буде..?“
„Ой батечку, голубчику,
Чиніте, як знайте!
Тільки прошу вас, пан-отче,
За пліт не кидайте!“
„Отже-ж кину!“ „Бійтесь бога!“
„Кину бісів сину!“
Підняв цигана на руки,
Та й через пліт кинув.
Підійнявся вражий циган
Та як зарегоче:
„Мені того й бракувало!
Добраніч, пан-отче!“

1858. 14. IV.

ЩО ДО КОГО.

„Хто йде їсти?“—пан питає.
„Я йду!“—циган каже...
„Хто йде жати?“—пан питає.
„То громада скаже!“.

1858. 14. IV.

ЦИГАНСЬКИЙ ПОХОРОН.

У цигана вмерла мати.
Нічого діяти!..

Іде циган до батюшки,
Просить поховати...

— А як хочеш поховати?

Може по циганські? —

„Ні, батюшка, прошу таки
Вже по християнські!“

— То то буде рублів десять
Тебе коштувати! —

„О, нічого то панотче!
В нас дорожча мати!“

Поховав піп циганиху,

За гроши питает...

А ж тут йому сороківку
Циган витягає...

— Сороківку? — піп питает... —
А то-ж твоя мати!

А ти-ж за нею рублів десять
Обіцявся дати!

„Рублів десять!.. — циган каже, —

За трупа гнилого!

Та вона не варта була
І живою того!..“

1858. 14. IV.

ЛЕВ І ПРОЛЕВ.

(Народня казка)

Іде циган по діброві

(Десь лихо носило) .

При нім пара вареників.

Люлька та кресило.

Чорний, темний, як та хмара,
По лісі блукає;
Йде по малу, курить люльку...
Аж лев вибігає...
Вибігає, став, питає:
„Хто ти, чорний враже?“
„Скажи перше, хто ти, враже?“—
Циган йому каже.
Стрепенув звір головою:
„Я лев,“ — промовляє..
„Ти лев собі, а я пролев!“—
Циган одвічає...
„Ходім битись!“—лев говорить.
„Та ходімо, враже!
Тільки ще я не обідав,—
Циган йому каже.—
Як даси що попоїсти,
Трохи підкрепитись,
Тоді піду я з тобою
В чисте поле битись!“
„Та нічого, — лев говорить, —
З тобою робити!
Мушу тобі на з'акуску
Хоч телицю вбити!..“
І кинувся межи стадо,
Телицю вбиває...
Пазурями шабатує,
Шкуру іздирає...
Оббілував, як годиться,
Сів коло телиці,
А цигану дає шкуру
І шле до криниці:
„Біжи,—каже,—до криниці,
Та не забавляйся!
Як набереш води повну,
Бігцем повертайся!..“

Пішов циган, та й криницю
Навкруги копає...
Лев приходить: „Що ти робиш?“ —
Цигана питає.
„Та-же бачиш, що я роблю!
Криницю копаю!
Щò я тобі шкурлатàми
Все черпати маю?
Принесу тобі криницю,
Та й роби, що знаєш!“
„Ну, небоже, — лев подумав —
Добру силу маєш!..“
І нагнувся, сам за шкуру,
Води набирає,
А цигана за дровами
У ліс посилає.
Пішов циган, дере лико,
Дуб до дуба в'яже...
Лев приходить, подивився:
„Що ти робиш“ — каже.
„Та-же бачиш, що дубину
До купи збираю...
Отак візьму усю разом
Та й повириваю“..
Подивився лев на нього,
Махнув головою:
Оце, — думає, — на лихо
Здібався з бідою!..“
Бере його до телиці
Живо відсилає,
А сам дуба молодого
При землі ламає.
Зломив дуба молодого,
На кражі кражує,
Та й сердечний нагадався,
Що вогню бракує...“

Приніс дрόва та й гадає,
Де вогню узяти.
Але циган йому каже:
„А що леве, брате?
Вдарим в камінь пазурями!
Хто вогню добуде,
То той у нас і без бійки
Найсильніший буде!“
Ідуть вони до каміння;
Разом поставали.
Як ударив лев у камінь,
Кігті позлізали...
Заревів лев, підняв лапи,
Лапи об'юшило!
А наш пролев добуває
Губку та кресило..
Як ударив — скала ціла
В іскрах загоріла,
І одразу суха губка
Димом задиміла...
Ідуть вони до телиці,
Вогонь розкладають;
Розбатовують телицю,
Стегна запікають.
Запікають товсті стегна,
Обід спорядили.
Спорядили обід ситий,
На двох розділили...
Посідали і балюють:
Лев аж припадає.
А що циган вже й наївся, --
Решту розкидає.
А за ним голодні птахи
Купами літають;
Що розкине вражий циган,
Мигом поїдають.

Лев поглянув — його пролев
Вже й кісток не має:
Лежить собі проти сонця,
Живіт вигріває...
„А що, брате, будем битись?“ —
До цигана каже...
„Та вже-ж битись, не мириťись!
Але чекай, враже.
Візьми перше стисни камінь!
Як води добудеш,
То тоді ти і без бійки
Найсильніший будеш!..“
Бере камінь лев у лапи,
Потряс головою;
Як потисне, — камінь тріснув,
Сиплеться мукою...
„Видиш, враже, — циган каже, —
Й води не добудеш!
То як-же-ж ти ізо мною
Боротися будеш?
Оттак тисни, як я тисну!“ —
Циган промовляє,
Та руками вареника
Що сили стискає...
Заюшила сироватка;
„Видиш, — циган каже, —
Що вас двацять таких левів
Того не докаже!“
Та ще лучше вареника
Перед левом тисне!
„Тепер, — каже, — бісів леве,
Хто з нас лучše свисне?“
Підійнявся лев могучий,
Як на лапи стане
Та як зареве, як клясне!
Аж волосся в'яне!

„Тепер я вже! — циган каже,
Тільки не дивися!
А то й очі повилаазять
І сам повалишся!
Лев нагнувся, сплющив очі,
Стойть ані писне...
А тут циган ломакою
Як під вуха свисне!
Зашуміло, загуділо,
Задеслені котіло...
І в очах стома свічками
Запалахкотіло...
„Не чорти ж мені надали
З тобою зчепитись...
Ні, не може, що вже хочеш,
А не буду битись!“
„Е, боїшся, бісів леве!“
Циган став казати,
„Неси, враже, шкуру грошей
До моєї хати!
Тоді тільки я з тобою
Миром помирюся..
Як не хочеш, то я зараз
Із тобою б'юся!..
Став, подумав лев могучий:
Нічого діяти!
Коли хоче біда грошей,
То тра біді дати...
Бере шкуру, йде за грішми.
Повну набирає
Несе її за циганом,
Аж чоло впріває..
Привів циган його в кузню
Межи циганята...
, Скидай, — каже, — леве, шкуру,
Оце моя хата!..

Лев скидає йому шкуру,
Кузню оглядає;
Аж циганя із-під вугля
Штабу витягає
Розпалилась тая штаба,
Світить і біліє,
Розкидає з себе іскри,
Жаром червоніє...
Поглядає лев на штабу:
„Що тó,—каже,—брате?“
„А попробуй,—циган каже,
То сам будеш знати!“
Як вхватився лев за штабу,
Боже, твоя воля!
Завертівся, замотався
Та кулею в поле!..
„Нехай-же їм сто чортяків
Каже коло ліса,—
Що-би трошки ще потримав,
То-б згорів до біса!..“

1858. 14. IV.

БЕЗ'ЯЗИКА КОНЯКА.

Вивів циган на ярмарок
Коня продавати;
Посходились ярмаркові,
Стали оглядати...
Оглядають, кінь як сокіл,
І ганчу не має!
А сам циган кругом ходить
Та все примовляє:
„Що конина, то конина!
А щоб язык мала,
То вона-б вам, люди добре,
Всю правду сказала!“

Купив якийсь ту конину,
Дома оглядає...
А ж конина його справді
Язика не має...

1858. 14. IV.

ПО ВОДІ ПІДУ.

По ярмарку циганчук
Конем виграває,
По-над воду всіх людей
З ярмарку скликає.
Кого здибає — кричить:
„Сину! Тату! Діду!“
Ходить живо по-над став:
„Я по воді піду!“
Посходились по-над став.
„Всі по грошу!“ — каже.
Заплатили йому всі.
„Іди-ж, — кажуть, — враже!“.
А той собі на коня:
„Спасибі вам, люди!
Тоді піду по воді
Коли зима буде!“.

1859. 18. VI.

ЦИГАН ПАСІЧНИК.

Раз багаті хазяї
Цигана приймали,
Гутут йому на біду
Шільник меду дали.
Розсмакував бісів син,
Та все було ходить,
Стане було під вікном
Та „меду“ й заводить.

Що не знали хазяї
Ніяк відігнати,
Ото його до джмелів
Здумали післати.

Питається сам хазяй:
„Хочеш меду, враже?“
„Чом не хочу, тату мій,
Хочу“, — циган каже.

„То візьми-ж собі дупло
З медом і бджолами“.
Циган його ухватив
Руками й ногами
„А де-ж, тату, те дупло?...“
„Отам. серед ліса.
Гляди-ж, мухи не дроши.
Та не згадуй біса!“

Побіг циган, такий рад,
Що мед буде їсти.
Серед лісу стоїть дуб,
Давай по нім лізти.
Прилізає до дупла,
Моститься небора,
А в дуплі джмелі, джмелі
Гудуть, аж говорять.

Тільки руку до дупла,
Вони й забреніли,
І як чорнєє рядно
Цигана обсіли.

І шпигнув його один.
„Господь, — каже, — з вами!“
Шпигнув другий: „та піди-ж
До божої мами!“
Далі кілька вже ураз
Цигана кусає...
„Та ідіть бо до святих!“ —
Циган промовляє.

Далі видить неборак,
Що вже пухне й губа:
„Тепер,—каже,— к чорту йдіть!“
Та телеп із дуба!

1859. 18. VI.

ЦИГАНСЬКИЙ НАЙМИТ

Віддавав у наймити
Циган свого сина.
„Ta він,—каже,— буде в вас
Добрая дитина!
А як коли зноровить,
Та їсти не схоче,
Не жалуйте, прошу вас!..
Нагаєм, пан-отче!
Ta все йому говоріть:
„А їж таки, враже!“
„А робити? Чорт із ним
Не силуйте!“ — каже.

1859. 18. VI.

ХОЛОДНО.

Сидить голий циганчук,
Аж мало не плаче.
„Тату!“ — каже, — холодно
Зуб до зuba скаче!“
А той йому — поясок:
„Ta на! Не журися!
Коли тобі холодно,
To підпережися“.

1859. 18. VI.

СЛАВНАЯ КОНИНА.

Сидить мале циганя,
Коня виїзджає,
А старий його й коня
Нагайкою крає.

Заплакало циганя,
Лягло на коневі...
А той тоді до купця
Та й каже купцеві:
„Та купуй уже, купуй,
Славная конина!
Чи-ж не бачиш, як по ній
Сплакалась дитина?“

1859. 18 IX.

ЦИГАН НА СПОВІДІ.

Раз задумав циганчук
Гріхи сповідати:
Іде просто до попа,
Приходить до хати.
Оглядає — ні попа,
Ні слуги бог має,
А в горосі, у печі
Сало закіпає.

Циган сало із горшка, —
Живо із пекарні,
Через цвінтар позад-гузь
Та й до паламарні
В паламарні, як на гріх —
Шапка на кілочку:
Він і шапку потягнув,
Сховав у куточку.

Та ѿ тоді вже до попа
Гріхи сповідати.
Ото піп йому дає
Хреста цілувати.

Поцілував циганчук;
Піп його питает,
А той йому всі гріхи
І оповідає:

„Та ѿ сьогодні, — каже, — я
Нагрішив потроху:
Ранком вигнав я свиню
З чужого гороху.

А у церкві шапку зняв!..“
Говорить не сміло.
А піп йому: „То не гріх!
То добре діло!“

„Добре, добре, нехай так.“
По „буді господнє“
Піп до шапки, — але ба!
І місце холодне...

Піп — до дому, до горшка,
Де кипіло сало,
А там йому лиш горох,
А сала не стало.

І промовив старий піп:
„Отже-ж признавався!
А я, старий та дурний,
І не догадався!“...

1859. 20. IX.

ЗАСІДАТЕЛЬ.

Гнався постом засідатель
На чиюсь біду!..
Серед ставу заломився
На тонкім льоду...

Б'ються соцькі і розсильні,
Б'ються рибаки...
Водять шнури край пролому,
Ості і гаки...
Але йде жидок убогий,
Пейсами потряс:
„Гирсте, гирсте, — став питати, —
Що таке у вас?..“
Засідатель утопився,
Господи прости!
Ходи, жидку, хоч поможеш
Шнура завести...
„Гирсте!.. На що то шукати
Людської біди?
Лиш карбованця наставте,
Вийде сам з води“.

1857. 18. X.

МОШКОВА ПІСНЯ.

Улюбився Мошко
У нашу дівчину.
Сидить та й співає
В лихую годину:
„Світить місяць, світить,
І сонця не треба, —
Він не впаде з неба,
Бо добре держиться.
„Ой там край Дунаю
Голуби літають, —
Хай собі гуляють,
Бо я їх не пійму.
„Сів заяць на дубі,
Оріха кусає ..
Бо він виглядає
Милої коханки.

„Сів заяць на дубі
А я коло дуба.
Як ти мені люба,
Сказати не можу!“

1859. 4. II.

НЕВИННИЙ МОШКО.

„Куди, Мошку, так ідеш?“
„На війну вихожу!“
„А чого-ж то пізно так?“
„Ще два, три положу!“
„А як тебе часом хто
Схоче положити?“
„А кому-ж я винен що?
За що мене бити?“

1859. 5. II.

А ЩО ТЕПЕР БУДЕ?

Питається пан жидка:
„Був-есь у Варшаві?“
Жидок каже: „Ні не був,
Пане мій ласкавий!“
„Дурень-же ти, що не був!
А був-есь в Парижу?“
„Ні, мій пане,—каже жид.—
Не був і в Парижу“.
„Дурень-же ти, що не був!..
То в Римі май-бути?“
„І там, пане, я не був,
Ta й нічого бути.“
„Дурень-же ти“ — каже пан.
„Я й сам теє знаю,
Але, пане, я вже вас
Тепер запитаю:

А чи був пан там, де я
Козу напуваю?“

„Ні не був,—говорить пан,—
Не був і не знаю!“

„Як то, пане? Та-ж про те
Знають усі люди!“

„Я не знаю!“ „Ну, герехт!
А що тепер буде?“

1859. 26. II.

ЗАГАДКА.

Позбирались дукачі
П'ють собі, гуляють,
Далі—скучно їм чогось—
Жида закликають...

„Дай нам загадку яку!“

„Яка-ж буде плата?“

„Хто не скаже тобі з нас,
Заплатить дуката!“

„А багато-ж вам, пани,
На те часу дати?“

„Пів години!“ „Ну герехт!
Слова не вертати!

Скажіть мені: що у день
Чорне, аж чорніє,
Що біле у ночі,
А ранком синіє?“

Задумались дукачі.

Пройшло пів години,

Але жоден не вгадав
Тої диковини.

До кишені, певна річ,
По дукату дàли.

„Шо-ж то, жидку, таке є?“ —
Жида запитали.

„А почім-же знаю я?—
Жидок промовляє...
Та воно собі таке,
Що хто його знає!“
„Ну-ж бо, жидку, не жартуй!“
„Та жарти до ката!
Я і сам собі даю
Цілого дуката!“

1859. 26. II

ВОВКИ.

— „Чого, жидку, так зблів?
Що з тобою сталося?“
— „Ах! За мною через став
Аж сто вовків гналось!“
— „Бог з тобою!.. Сто вовків?
То-б село почуло!“
— „Та воно, пак, і не сто,
А п'ятдесят було!“
— „Та й п'ятдесят диво в нас...
Де-б їх стільки взялось?“
— „Ну, Іванцю... нехай так,
Але десять гналось!“
— „Та і десять не було!..
Знать, один усього?“
— „А як один?.. Аби вовк!..
Страшно і одного!“
— „А може то і не вовк?“
— „А що-ж то ходило?
Таке сиве та мале,
А хвостик, як шило...“

1859. 26. II.

ГОЛОДНИЙ ЖИД.

Не багато орендарі
В сабаш наварили,
Та й на лихо убогого
Істи запросили.
А убогий ще й голодний
На них не вважає,
Як припався гателити,
Як у торбу пхає.
Та й ні-вже-як від миски
Біду відірвати,
Ото його задумують
Де-не-що питати.
„Чи маєш ти, кажуть, батька?“
А той каже: „Маю!“
Ість і каже: „Батька маю
Іще й маму маю!“

1859. 26. II.

РОЗМОВА.

Прибув Мошко з Петрополя
Та й людей дурив,
Що ніби він у столиці
З царом говорив.
— „А як-же ви говорили?
Якийсь запитав.
„О, ми славно говорили“,
Мошко відвічав:
„Я казав усе цареві:
Ура та ура!
А воно мені казало:
Дурак та дурак!“

1859. 15. X.

ШЛЯХТИЧ.

Мша кінчилась у костьолі,
Люд порозсипався,
У костю і тільки шляхтич
Убогий зостався.
Та ще десь за образами
Захристиян лазить,
То святих там заслоняє,
То в них світло гасить.
Обдивився кругом шляхтич,
Не видно нікого,
Та живен'ко—де Антоній,
Припав до святого:
„Благам це човечку свенту!
Благам це, Антоні!
Подай серце, мнє п'єнендзї,
Нех я куп'є коні¹⁾“.
А тут йому з-за святого
Грубий голос чути:
„Не дам, не дам для ґалгана,
Не дам і на бути²⁾!“
У минуті бідний шляхтич
На ноги скопився.
Подивився на святого,
Близче поступився,
„Далесь, не, Антоні свенти —
Каже до святого,—
Тілько не кпій! „Стем шляхціц!
Не позвалим тего³⁾.“

1859. 27. II

¹⁾ Благаю тебе, чоловіче святий, благаю Антоній!
Дай мені, серце, грошей хай я куплю коні.

²⁾ Не дам, не дам бояжкові, не дам і на чоботи!

³⁾ Дав ти, чи ні, Антоні срятай каже до святого,—

Тільки не насміхайся! Я в шляхтич! Не дозволяю цього.
(В старій шляхецькій Польщі кожний шляхтич мав право своїм
„не позволяю зірвати всі закони“).

ЗЕЛЕНИЙ ПЕС.

Зайшов німець раз на бал
З панною сідає,
Мовчить, мовчить, далі враз
Сусідку питає:

„Чи зелений коли пес
Пані не здибала?“

— „Та ні,—каже. — Або що?“
Німця запитала,

„Та нічого,—каже той,—
Я так лиш питався,
Бо з зеленим, пані, псом
І я не здибався!“

1859. 1. III.

РОЗУМНИЙ ПАНИЧ.

Привіз дідич раз на свята
Ізі школи сина,
І не може натішитись,
Що вчена дитина.
Раз здибає гуменного
І тому хвалиться:
„Ото,—каже,—мій синочок
Як у школі вчиться!..
Та і розум, що за розум!
Як тобі, Іване?“
„А мені то щось не так то
Здається, мій пане!
Бо як-би наш панич мали
Розуму доволі,
То нічого їм-би було
Вчитися у школі!..“

1859. 1. III.

ЛИСТ.

Один дідич мав у школах
Кохану дитину.
Ото раз до неї й пише:
„Мицій ти мій сину!
Як ти здоров - слава богу,
А як добре вчишся,
То не візьме тебе дідько,
Про те не журися.
Моя жінка, твоя мати,
Без відома моого
Посилає на оріхи
Тобі золотого.
А я тобі посилаю
Старі ногавиці,
Зроби собі жупанину,
З рештків — рукавиці.
Та учися, мицій сину,
Та читай багато,
Бо ти дурнем зостанешся,
А я твоїм татом“.

1859. 1. III.

ПОЛЬЩА.

За цариці Катерини
Десь там в Могилеві
Показує лях на мапі
Польшу москалеві:

— „Ото, серце, наша Польська! —
Ляшок промовляє, —
Попатшай се, серце мое,
Як се тебе здає?..¹)

¹) Ото, серце, наша Польща, подивися, серце мое, як тобі здається?

Але москаль подивився:
„Да что ваша Польша!
Да у нашей Катеріни...
Тово... буде більше!“

859. 24. VI.

ТУРКИ І КОЗАКИ.

Перебрався наш козак
Якось за границю,
Та й на лихо завернув
В турецьку каплицю.

Протиснувся наперед,
Роздивився всюди.
Хоче вийти — та біда:
Стиснулися люди.

А перед тим неборак
Із'їв якось сала,
І тут його в животі
Слабість розібрала.

Терпів бідний, доки міг,
Аж піт з нього лився,
Ну, а далі — мов живіт
Йому розчинився.

Замовчали всі попи,
Турки закричали,
І над бідним козаком
Палаши підняли.

Але козак — не промах,
Вдарився у груди:
„Ваш великий,—каже,—бог!
Послухайте люди!

Як турецький сильний бог,
Так правду говору,
Що вже рік тому, як я
Не йшов до надвору.

І де вже я не ходив,
Де вже не молився,
Але видно: жаден бог
Не змілосердився.

Ото тільки один ваш
Перед цілим людом
Живо й раптом показав
Святе своє чудо!“

Заплескали всі попи,
Турки закричали,
І мершій тоді штами
З козака ізняли.

І повішали як раз
Посеред каплиці,
А козака провели
З грішми до границі.

1859. 29. VI.

ТУРОК І МУЖИК

Нагнав турок мужика,
Хоче його взяти.
Біда тільки: нема чим
Рук йому зв'язати.

Ото й кличе він його:
— „А ходи-но! — каже.
А той собі на умі:
„Знаю тебе, враже“.

Та пригнувся у траві,
В небо поглядає:
„Боюсь,—каже,—о, боюсь!
Бо шуляк літає!“

-- „Та не бійся,—каже той, —
Надери лиш лика,
То ми того шульгаря
Звяжемо до лиха!“

А той усе на умі
Свою думку має,
„Боюсь,—каже,—пане мій!
Бо шуляк літає“!

„То я,—каже,—піду сам
Та надеру лика!“
Злазить живо із коня
Та й іде до лиха.

Тоді мужик із трави
Піднявся поволі,
Скочив раптом на коня
Та й шмалить по полі.

— „Шульгар! Шульгар! Стережись! —
По лісі, загуло.
— „Матері твоїй шульгар!“ —
З поля відвійнуло.

1859. 29. VI.

РАК.

Забажав раз німець рака —
Не вмів назвати,
Закликає хрестянина,
Давай мудрувати:

„Вгадай, каже, що мой хочет“?
— Та ні, не вгадаю!
„Нога многа, уса довга...
Снаєш“? — Ні, не знаю.

„Как не снаєш? Сам он малий,
Кафтан на ньом расний,
Как не сварен — кафтан шорний,
А как сварен — красний...“

„А што, — каже, — угадаєш“?
— Та ні, не попаду!
„Та у нього шійка шльоп-шльоп,
А перед іс саду!..“

— Чи не рака? — „Рака, рака“!
— Бодай-же вас, пане!
Найшли-ж ви у наших раків
Німецькі капитани!

1859. 22. VI.

ДВА РАБІНИ.

Два рабіни у коршомці
Засабашували.
Відправили борухати¹⁾,
За стіл посідали.

На кожному рядно з „богом“,
Шапка сабашкова.
Сидять собі коло столу.—
Жаден ані слова...
Аж приходить чоловік наш,
Кварту набирає...
— „А хто то в вас, арендарю?“
Шинкаря питав.

— „І то рабін, і то рабін.“—
Шинкар обізвався.
— „Чому-ж всини не говорять?“
Чоловік питався.
— „Ет, Іванцю! — Жидок каже, —
На що то питати?
Що розумні такі люди
Мають розмовляти?
Що один з них добре знає,
Те і другий знає...
А чого один не знає,
І другий не знає...“

1858. 9.IV.

¹⁾ Відправляти борухати — відправляти борухи, щоб-то по єврейські молитись.

ПІП НА ПУЩІ.

Начитався піп удовий,
Як святії жили,
Як то вони по пустинях
Господа молили...

Та й задумав і сам грішний
З світом попрощатись,
Зайти собі межи пущі,
Та й собі спасатись...

І зібрав усю громаду,
З нею розпростився...
Взяв з собою молитовник,
В пушу віддалився...

Але де йому до пущі!
Привик до ковбаски..
До чарочки-горілочки,
До борщу, до кашки...

Привик собі, як часами,
То й де-чого вжити...
То де йому серед пущі
Корінцями жити?..

Пробув в пущі одні сутки...
Ба, щось не прядеться ..
Пробув другі піп удовий...
Ба, вже й нитка рветься..

Взяв добродій молитовник,
Назад повертає..
„А що-ж то ви не на пущі?“—
Громада питаете...

— „Не питайте, добрі люди!—
Став піп говорити —
Не з такими животами
Серед пущі жити!...“

СПОВІДЬ.

Хто не знає, що попи все
Звикли на дурницю?
Сповідав раз один попик
Грішну молодицю.

Молодиця молодая,
Глуста, уродлива;
Груди білі — як збанята;
Сама чорнобрива.

Піп накрив її патрахильом,
Ніби сповідає,
А сам, мало не прилипне,
Її промовляє:

— „Чи не хтіла-б, молодичко,
Мене полюбити?
Буду за тя Христа-бога
День і ніч молити!

Я ще здавна тебе люблю!“ —
Піп її гуркоче...

Молодиця й собі каже:
— „А я вас, паноче!“

Дзвонять дзвони на „Достойно“,
Дзвонять і по всьому.

Йде чорнява молодиця
Із церкви до дому.

Тільки двері відхилила,
Чоловік озвався:

— „Чого тебе на сповіді
Батюшка питався?“

„Ет! Чого він не питався!
Чи все спам'ятаю?...
Хотів муки на проскури,
Питав, чи не маю“.

— „Ні, псяюхой... Не до шмиги!
Не муки він хоче!
Чув я доброе, як казала:
А я вас, пан-оче!
Стережися, коли хочеш!..
А то як почую,
То ѹ тобі муки намелю
Їйому напитлюю!“

1858. 17. IV.

ПІП З КРОПИЛОМ.

На ордані, як звичайно
У людей буває,
Ходить батюшка з кропилом,
Хати окропляє.
Ходить батюшка з кропилом,
Чого-ж тут боятись?
Але одна молодиця
Аж пищить сховатись...
Ставить діти на припічку,
Каже їм сказати,
Що матері нема вдома,
На ярмарку мати...
Сама лізе під постелю,
Лежить, упріває...
Далі чує—отець входить,
„В ордані!“ співає.
Отець входить, всюди кропить,
Образи й пороги,
Вікна, стелю і постелю...
Та ѹ зоглянув ноги.
І нічого... Дає дітям
Хреста цілувати.
Та ѹ питает, мов не знає:
„А де ваша мати?“

„Пішла мати на ярмарок,
Нема вдома мами!“
Закричали малі діти
Різно голосами...
„То скажіть же своїй мамі
(Й показав рукою)
Нехай бере на ярмарок
І ноги з собою!“

1858. 17. IV.

ПІП У РИЗАХ.

Ходить собі по ярмарку
Молодчина жвавий,
Підглядає, що в батюшки
Гроші у халяви...
Та і гроші-ж то хороші,
Самії дукати!
„Будь що буде, — промовляє, —
А треба дістати“...
Сюди, туди повернувся,
Вже й видумав штуку,
Підступає до батюшки.
Цмок його у руку...
„Батюшечко! — став казати, —
Вчиніть мою волю!..
Потрудіться на часочок
До краму зо мною!
Оде, бачте, я для церкви
Ризи вибираю,
Ta сам бачу, що ні міри,
Ні пуття не знаю.“
Пішов батюшка до краму,
Ризи вибирає,
Вибрав самі що найкращі,
На себе вбирає...

А той присів коло нього,
Ніби поправляє,
А тут тільки від калитки
Ремінці збирає...
Шарп калитку... Та у ноги!
Піп до нього хоче...
А кацап його за ризи:
„Пагаді, пан-отче!“
Заким отець повернувся.
З себе ризи скинув,
Молодчина з його грішми
Десь як вітер згинув.

1858. 17. IV.

Ч О Р Т.

Приглянувся ксьондз добродій
До чужої жінки...
Шо-день божий посилає
Фіги та родзинки...
Посилає, все питаете,
Коли згода буде;
Коли її чоловіка
У дома не буде...
Але жінка не тих жінок;
Подарунки брала,
А ксьондзові усе таки
Слова не давала...
Далі видить, треба дати--
Нічого робити...
Тільки собі замишляє
Ксьондза підголити...
Каже мужу. Муж навмисне
Зраня виїзджає,
А вона тут повну скриню
Сажі насилає...

Насипала, вачинила,
В печі розпалила,
Та ніби то на вечерю
Ксьондза запросила...
Ксьондза приходить, габіт з себе...
Жарти починає...
Помаленьку, помаленьку,
Ба, вже й обіймає ..
Помаленьку, помаленьку,
Ба, вже і за діло...
Аж тут раптом коло хати
Щось загуркотіло.
„Ах, нещастя!—Жінка каже.—
Кінець мого віка!
Чи-ж нeliхо притащило
Мого чоловіка!..
Іскідайте живо шмаття,
Голі розбирайтесь!
Та от скриня коло лави,
У скриню ховайтесь!..“
Ксьондза скидає й помагає
Сама господиня...
І в мінуті з голим ксьондзом
Зачинилась скриня...
Входить в хату і господар,
Ніби-то не знає...
Стелеться собі на скрині,
Та й спати лягає...
Лежить собі на тій скрині ..
Та й почав казати:
„А що, жінко, завтра—каже,—
Тра скриню продати...
Коло нас тут недалеко
Торговиця буде,
Повезу її до лиха,
Може куплять люди!“

— На що тобі продавати? —

Каже молодиця, —

Нехай собі буде в дома,

Може пригодиться!

„Пригодиться, пригодиться...

А знаєш мовчати?

То-ж не твоя, моя скриня!

Я хочу продати!“

І обое господарі

Разом замовчали

Замовчали, помирились,

— Та й позасипали...

Устав рано пан господар,

Коні запрягає...

Вивалює на віз скриню,

Коні поганяє...

Іде собі на ярмарок

Скриню продавати...

Але їде й пан з женою,

До костьола знати...

Оглядає, та й питає:

„Що везеш, Іване?“

— Везу скриню, — Іван каже, —

В скрині чорта, пане!

А тут пані обернулась

Та й панові каже:

„Попрось, душко, тего хлопа,

Нехай он покаже¹⁾!“

„А який там чорт у тебе?

Покажи Іване!“

— Дайте хіба рублів копу,

То покажу, пане!

¹⁾ Попроси, голубе, цього хлопа, нехай він покаже.

Вилічив йому пан гроші...
Іван ізлізає,
Кладе гроші у кишеню,
Скриню відмикає...

Як вискочить ксьондз із сажі!..
Боже, твоя воле!
Світу божого не бачить,
Біжить через поле!..

А тут пані у долоні:
„Ах, мбє сердушко!
Попатшайс€, попатшайс€,
Єще й самець, душко!“¹⁾“

1858. 17. IV.

КРИВА БАБА.

Раз до ксьондза забрела
Кривая на ноги,
І, бідная, на дітей
Просила підмоги.

А ксьондзові гроші жаль, ---
Давай її вчити,
Як каліці із дітьми
В білім світі жити.

„Лучше — каже, — ти навчись
Бабити, змовляти,
То й на себе, й на дітей
Будеш гроші мати!“

— Де-ж навчитись, пане мій,
Дайте мені раду! --
„Що учитись, ти змовляй
Хоч так для прикладу: ‘

¹⁾ Ах, мов серденько, подивися, подивися, ще й самець, голубе!

Пробіг пес через овес,
Не шкодило псові,
Най-же шкоди не буде
І тому вівсові.“

Пішла баба і — куди!
Як свята куре;
Пройшло уже кілька літ,
Ба і ксьонда хорує:
Така гуля, як кулак,
В горлі йому сіла...
Лічать, лічать дохторі,
А все гуля ціла.

Далі вдався до бабів,
Нічого чинити...
От приходить і крива
Слабого лічити.

Ксьонда до лиха вже й забув...
Вона не питає,
Каже вийти з хати всім,
Сама зачинає:

„Пробіг пес через овес,
Не шкодило псові,
Най-же шкоди не буде
І тому вівсові!“

Подивився слабий ксьондз:
„А, то ти, зозуля?“ —
Та як враз зареготав,
Так і трісла гуля!

1859. 1. III.

ТРИ ПИТАННЯ.

Стойть собі дитинятко,
Головкою має,
Коло нього сидить рабін
Та й його питає:

Рабін.

Чого півень, як співає,
Очі закриває?

Мошко.

Того певне, що на пам'ять
Свою пісню знає.

Рабін.

Чого колись по драбині
Ангели злізали?

Мошко.

Бо ще були молодії,
Малі крила мали.

Рабін.

Чого-ж море так солоне,
Що не можна пити?

Мошко

Бо погані оселедці
Мали засолити.

1859. 5. II.

СТРАШНИЙ СУД.

В страшно-суднуу неділю
Ксьондз казання говорив,
Став ~~ча~~ божий суд казати,
Та й на гріх пересолив.

Слухав, слухав бідний ~~мавур~~,
Далі тяженъко зітхнув,
Подивився на Єзуа
Й головою похитнув.

„Коли так—промовив, — Єзу,
Ти судити нас будеш,
То будь певний, сам, як палець
Серед раю заживеш!“

1859. 27. II.

ПЕКЕЛЬНА СМОЛА.

Раз на мові ксьондз казав:
„Не впивайтесь, люди:
На тім світі вам смола
Замісць вина буде!“

Ото один і захтів
Смоли скуштувати:
Каже собі два бички¹⁾
За копійку дати.

Випив один — посвистав,
Другий випиває...
Посмакував, посвистав.
Далі промовляє:

„Та гірка вона, гірка!
А все-ж не терпіти:
Як втягнеться чоловік,
То й те буде пити.“

1859. 27. II.

МАЗУР НА СПОВІДІ.

Сповідав ксьондз молодий
Мазура старого.

— „Що“, — питає, — „чуеш ти
За собою злого?“

— „А нічого!.. Бо і що-ж
Злого чути маю?
Чи в костьолі коли був?
Чи коршму минаю?“

Слава богу, господь крив:
Злого не бувало!..“

— „Ах ти, грішнику такий,
Чи-ж того ще мало?!“

---

¹⁾ Чарки.

А що більше? Може й звів
Чужую дитину?“
— „Хотів тільки, та куди!
Не твоїх літ, сину!..“
Підірвався бідний ксьондз,
Та хватъ за чуприну!
Та так раптом замахнув
Аж на середину!
. А той чуба загорнув:
— „Правда“, — каже — „люди,
Хто лиш з блазнями зайде,
Той сам блазнем буде!“

1859. 27. II.

МАЗУР У БОЛОТИ.

Застряг мазур у болоті,
Воза підпихає,
Та й до помочі Дороту
Святу упрошає:
„Свята панно! Свята панно!
Святая Дорото!
Будь ласкава надо мною,
Вирятуй з болота“.
А тут коні — ані з місця!
Нічого робити:
Давай Мазур Антонего
На поміч просити.

Та як крикнув на всю губу:
„Свенти мій Антоній!
Вирятуй мені з болота
Хоч сивії коні!“

І від крику коні раптом
Рушили з болота.
А він каже: „От що хлопець!
Не те, що Дорота!“

1859. 27. II.

МША.

Здумав дідич помолитись,
Добрая душа!
Посилає до костьола,
Чи правиться мша.

Прийшов козак до костьола,
О світі забув...
Подивився, роздивився,
Назад поверну...

„А правиться мша в костьолі?“—
Дідич запитав.

„А бог його святий знає!“—
Козак відвічав,—

Мшить, не мшить, музики грають,
Ксьондз горілку п'є:
Вже, мабуть, і свій костьол
Панам продає.

1859. 1. III.

САМ ПОЇДУ.

Як заслабне було жид
І рабіна просить,
Рабін тільки з-за дверей
Палицю виносить.

Та ї пахолка свого шле
З нею до слабогó...
От пахолок курував
Жида не одного.

Аж раз йому довелось
Слабу курувати.
От пахолок і прийшов,
Щоб палицю взяти.

А той каже: „Хто слабий,
Чи жид чи жидівка?“
Не жид,—каже—а одна
Молода жидівка“.

Рабін живо із стільця,
Палиці й ні сліду:
„Живо коні—до біди!
Сам,—каже,—поїду!“

1859. 26. VI.

ПОПОВИЧ.

Наспівався попів син
За свято доволі,
Та по святах і махнув
Учитися в школі.

А мужики й загули,
Що добре співає;
Ото староста колись
Батюшку й питає:
„Куди піде ваш панич,
Як вийде у люди?“
„Куди? Звісно у попи!
Попом собі буде!“
„Шкода його на попа! —
Мужик промовляє, —
З нього добрый був-би дяк,
Бо то-то співає!“

1859. 12. V.

ЖАЛІБНИЙ ДЯК.

А що тільки в церкві дяк
„Іже“ заспіває,
Бідна баба у кутку
Мало не вмліває.

Аж завважив тее дяк,
До неї забрався:
„Чого плачете ви так?“—
Стару запитався.
„Як не плакати мені,—
Стара баба каже,—
Коли мене голос ваш
Аж за серце в'яже?
Так колись моя коза
На льоду кричала,
Як там її звірина
Бідну розривала!..“

1859. 12. V.

ПРИВІТАННЯ.

Наварив багач, напік:
Батюшки чекає.
Батюшка лиш на поріг,
От він і вітає:
— „На тепленьке, в добрий час!
Тільки-що зробили..
Та де-ж то ви так були,
Батюшечка милий?
А тут тільки гавкне пес,
Свиня зарожкоче,
Так і думають усі,
Що то ви, паноче!..
Спасибі-ж вам, що прийшли!..
Пийте гріту з перцем...
Ріжте собі печінки...
Крайте собі серце“.

1859. 10. VI.

ТАМ ЇЇ КІНЕЦЬ.

Архірей один заморський
Такий звичай мав,
Як без грошей була просьба,
То і не приймав.

Аж дяк якось коротенько
Просить стихаря,
І на білу середину
Кладе хабаря.

Архірей і не гадає,
Що там далі є,
Пробіг жваво його просьбу
Та її назад дає.

Той і просить: „Прочитайте!“
— Та я прочитав!
„Ta іще раз почитайте!“
— Ще раз прочитав.

„Моя просьба на тім боці,
Там її кінець!“
Аж тоді затримав просьбу
Святий пан-отець.

1859. 11. VI.

ЧОГО ЛЮДИ НЕ СКАЖУТЬ.

Не вважає архірей,
Що сам не без того,
А бештає за гріхи
Вдівця молодого.

„Хто казав вам?“ — каже той.
— Як то хто? А люди!
„Ta хто тепер людям тим
Вже вірити буде?

Та-же вони і на вас,
Пресвятий пан-отче,
Розказують те і те,
Звичайно не в очі!“

Здихнув собі архірей:
— Іди-ж,—каже,—з богом!
Та ще й хрестом наділив
Вдівця молодого.

1859. 11. VI.

ВИ, ПАН-ОТЧЕ!

Питається архірей
Попа молодого:
„Який — каже — тебе чорт
Висвятив дурного?“

А той йому неборак
Подивився в очі:
„Та святили — каже — ви,
Пресвятий пан-отче.“

1859. 11. VI.

МАЛО НЕ РИГАЮ.

Питається архірей
Батюшку старого:
„Чув я,—каже,— що ти п'єш
Багато хмільного.“

— „Ні, не вірте, — каже той,—
Хіба тільки воду,
А хмільного, свідок бог,
Не кушаю з роду“.

„Не кушаеш? — каже той—
З роду не вживаеш?
Як-же-ж,—каже,—ти вино
З чаши випиваеш?“

— „Не питайте! — каже піп, —
Пити... випиваю,
Але сам я, свідок бог,
Мало не ригаю!“

1859. 11. VI.

ГОРОХ.

Розкипається горох.
Наймит — що діяти?
Іде в церкву до попа
Обідати звати.

Розштовхує мужиків
І саджою маже.
Піп якраз стоїть з хрестом
А той йому каже:
„Та ідіть-бо на обід!
Годі з вас молиться!
На коров'ячий кізяк
Горох розкипиться!“

— „Тю на тебе! — каже піп, --
Чи встиду не маеш?
В такім місці ти святім
Кізяк поминаеш!“

Далі хрестом замахнув:
— „Геть від мене! — каже, —
Як я тебе кізякну,
Розлізешся, враже!“

1859. 12. VI.

БОЖІ ПТИЦІ.

Говорив раз піп казання
Із Письма святого:
— „Чого, грішнику, так липнеш, —
Каже, — до земного?“

Подивись на божу птицю,
Як вона літає:
Ні оре, ні жне, ні сіє,
Ані пожинає.“

А староста на переді
Тільки засміявся,
Та до ключника старого
Стихача озвався:

— „Та якого-ж, — каже, — чорта
Тая птиця й має?!
Скаче тільки по дорозі,
Кізячків шукає.“

1859. 14. VI.

ОВ!

Говорив піп на казанні:
„Був то собі,— каже,— гай,
За тим гаем іще гай,
А за ними іще гай!

Там то, — каже,— святий Юрій —
Показав своє добро,
Як пришиплив змію люту
Та списою під ребро.

То змія вже і почула,
Що тут її буде смерть!
Лягla тільки, протягнулась,
Та хвостиком шерть та хверть!“
А староста: „Ов, пан отче!“
Аж уявся за чоло!
Мабуть йому таке слово
Не до думки підійшло.

А піп йому: „Не „ов“, дурню!
Бо що правда, то не див...
А ти, старий, аж-би луснув,
Шоб тебе так пришиплив!“

1859. 14-VI.

ПРОСЬБА.

Раз писали мужики
До свого владики:
„Архірею, — пишуть, — наш!
Ясний та великий!

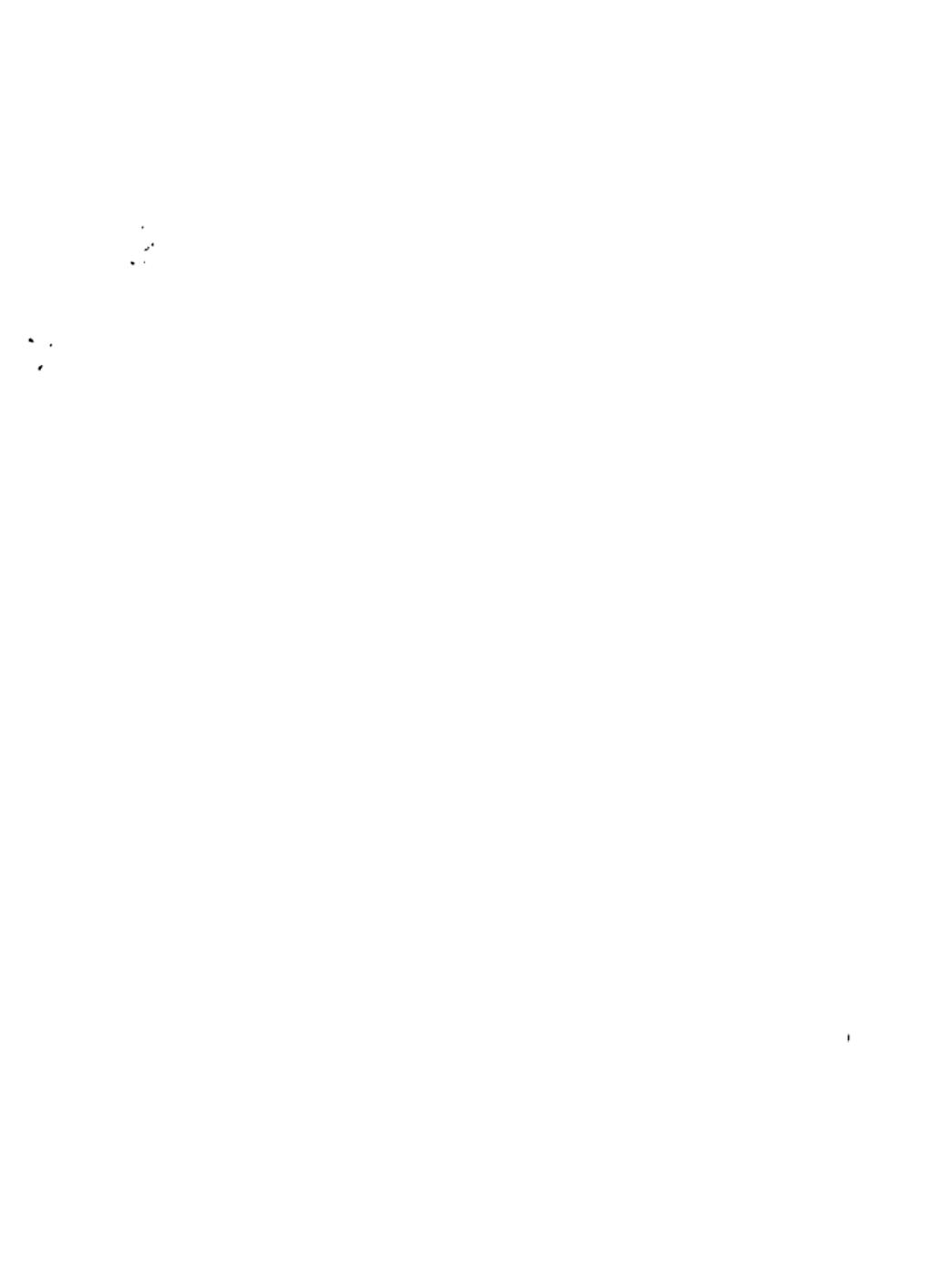
Церква наша з давніх літ
Перейшла нінащо.
Кільки є у нас святих,
Всі стали ледащо.
Матір божа на дошках
Згорбилась, зігнулась,
Апостоли розійшлись,
А Варвара здулась.

Миколай від хробаків
Порохном узявся,
Сам Спаситель на вратах
Поздовж порепався.
Миколая нам позволь
На-ново зробити,
Матір божую з боків
Клинцями забити.

Апостолів всіх у ряд
Дрючками зігнати.
Спасителя на вратах
Щоб на шпуги взяти.
А з Варварою уже
Нічого робити:
Коли вона здулась так,
То кажи закрити.“

1589. 14. VI.

БАЙКИ

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ З ЛЯХАМИ.

Стали колись Хмельницького
Ляхи підмовляти,
Щоби нашу Україну,
З Польщею з'єднати...

А Хмельницький їм говорить:
„Сядьте, добрі люди!
Послухайте мою байку,
Чи правдива буде?

Ото був собі господар,
Мав одного сина,
І любив він його широко,
Сказано, дитина...

Любив його, як дитину,
Годив, як паняті...
Але в того чоловіка
Був і вуж при хаті...

І бувало, як дитина
За обід сідає,
В тую пору із-під печі
І вуж вилізає...

І що дитя йому кине,
Що само упаде,—
Вуж полізе, позбирає,
Вуж і тому радий!..

Але раз дитя почало
Із вужем дрочитись...
Дрочилося, дрочилося,
Далі стало битись...

Вуж до піни розілився,
Укусив дитину;
Аж надходить і господар
В ту лиху годину.

Як ударив по вужові,
То хвіст і остався,
А вуж живий та безхвостий
У норі сковався...

Нема в хаті вже дитини,
І вуга не стало;
А тимчасом господарство;
Як вода, спливало.

В рік ісплила вся маєтність,
Всі його пожитки;
Та й на нім вже не осталось
Ні рубця, ні нитки.

Але бідний до ворожки;
Світить вона свічі,
Посиділа, погадала,
Каже! „Чоловіче!

Мав-же — каже — чоловіче,
Ти вуга хатнього!
Все багацтво, вся маєтність,
Все було від нього;

А як ти з ним посварився,
А може й побився,
То ото-ж ти через те
Усього лишився!..“

Повертається господар
До своєї хати,
Прислонився коло печі
Та й став вужа звати..

Вилізає вуж безхвостий
Та й став говорити:
„Ні вже,—каже,—чоловіче,
Разом нам не жити!

Коли ти на мене глянеш,
Зараз пригадавш,
Що до віку через мене
Ти сина не маеш!

Коли-ж я на тебе гляну,
Зараз пригадаю,
Що до віку через тебе
Я хвоста не маю.

Буду тобі, чоловіче,
Все добро робити,
Але разом із тобою
Я не буду жити!..“

„Отак воно, добрі люди!
Польща—то дитина,
Король польський—то господар,
А вуж—Україна!..“

1858. 18. IV.

ВОРОНА І ЛИС.

Пробігає лис голодний,
Через пеньки скаче;
Аж слухає десь ворона
На гіляці кряче.

Прибігає: хоч видати,
Та ніяк дістати...
Лис хитриться і вертиться,
Давай підмовляти.

Підмовляє, щоби злізла;
Прищурює очі,
Обіцяє м'яса гори,—
Ворона не хоче.

„І не хочу, і не злізу!“—
Стала говорити,—
„Іди собі, коли хочеш,
На село дурити.

Ти думаєш, що ворона
Розуму не має,
Сидить собі на гіляці,
Нічого не знає...

Та я знаю, що ти хочеш,
Як псявіра, їсти,
А хіба-б я дурна буда,
Щоб думала злізти“.

„Бог з тобою, голубонько!“—
Став лис прикидатись,—
„Та тепер вже, зозуленько,
Нічого боятись:

Вийшов указ з того світу,
Щоб мир був усюди,
Щоби мирно собі жили
І звірі і люди...“

А ворона розважає:
„Брешеш ти, мій враже“
Далі кругом подивилась
Та лисові й каже:

„Та який-же мир той буде
Та спокій між нами,
Коли онде йдуть до ліса
Стрільці із хортами!“

„Будь здорова, голубонько!“
„А то що? Куди ти?“
„Та ж стрільців лихе надносить,
Треба утікати!..“

„А указ-же з того світа,
Що про мир писали?“
„Може вони ще указу
Того не читали“.

„Ну, не бійся-ж, голубчику,
Я лиш так сказала,
Але вашого указу
І я не читала!..“

1858. 18. IV.

ВОВК, СОБАКА ТА КІТ.

Як собака стеріг хату,
То його й тримали;
Як постарівся небора,
Взяли та й прогнали...

Іде бідний дорогою,
Притулку шукає...
Аж у лісі на поляні
Вовк його здибає.

„Куди —каже,—йдеш, собако?“
„Притулку шукати!“
„А що-ж твої господарі?“
„Та вигнали з хати!“

„Ну, нічого! Будеш,—каже,—
У мене служити...
В мене будеш, як дитина,
У роскошах жити...“

А чи єв ти що сьогодні?“
„Ні,—каже,—нічого!“
„То-ж ходімо обідати!“
Каже вовк до нього.

Ідуть вони темним лісом,
Ідуть чагарами,
Ідуть вони пустим зрубом,
Буйними ланами.

Ідуть степом... На степові
Стадо коней грає...
Вовк пригнувся, приглядає,
Здобич вибирає...

„Бачиш,—каже,— ту лошицю,
Що білії п'яти?“
„Бачу“,—каже!,—Ото з неї
Будем обід мати!“

І в мінуті почав землю
Під собою дерти,
Зачав дерти сиру землю,
Як навісний жерти.

„Подивися лиш на мене,
З'їжилась чуприна?..“
„З'їжилась,—собака каже,—
Стала як щетина!“

Знов він землю під собою
Зачинає дерти,
Зачинає землю дерти
Як навісний жерти...“

„А поглянь мені лиш в очі!
Чи посоловіли?“

Пес поглянув йому в очі:
„О, посоловіли!...“

Вовк як куля до лошиці!
Та й не сподівалась...
Стадо в ноги в чисте поле,
Лошиця осталась.

Беруть вони ту лошицю,
Теплу ще білують,
Збілювали товсті стегна
Стали та й балюють...

Попоїв пес та й гадає:
„Нічого служити!
Тепер собі і без вовка
Я вже можу жити...“

Тільки землі найстися,
Та сміло кидатись,
І будъ огир, будъ лошиця,
А мусить піддатись!“

І найжився до вовка,
Та й давай брехати,
Давай вовка голодного
Від лошиці гнати.

„Іди,—каже,—коли хочеш,
А то прийдуть люди,
Тоді тобі вражий, вовче,
Та й не з медом буде!“

Подивився вовк на нього,
Як на того біса,
Махнув хвостом, стрепенувся
Та й пішов до ліса.

А собака коло стерва
І днює й ночує;
Тільки в нього і роботи,
Що все бенкетує...

І скінчив він всю лошицю,
Поживи шукає.
Іде собі дорогою,
Аж кота здибає.

„Куди котику мандруеш?“
„Притулку шукати!“
„А що-ж твої господарі?“
„Та вигнали з хати!“

„Ну, нічого! Будеш,—каже,—
У мене служити...
В мене будеш, як дитина,
У роскошах жити!

А чи їв ти що сьогодні?“
„Ні,—каже,—нічого!“
То-ж ходімо обідати!“
Каже пес до нього.

Ідуть вони по степові—
Табун коней грає.
Пес найкращую лошицю
З стада вибирає...

„Бачиш,—каже,—ту лошицю,
Що білій п'яти?
Ото зараз,—каже,—з неї
Будем обід мати!..“

І в мінуті став пес землю
Під собою дерти,
Став він дерти сиру землю
Як навісний жерти...

„А що,—каже,—подивися,
Чи чуприна встала?“
„Ба ні,—каже,—щось невстало!“
„Ти кажи, що встало!“

А ну тепер подивися,
Чи встало чуприна?“
Хоч не встало, а кіт каже:
„Встало, як щетина“.

Зачинає знов він землю
Під собою дерти,
Зачинає землю дерти,
Як навісний жерти...

„А поглянь-но,—каже,—в очі,
Чи посоловіли?“
Подивився кіт у очі:
„Не посоловіли!“

„Ти кажи бо, старий дурню,
Що посоловіли!“
Тоді котик вже і каже,
Що посоловіли...

Він як куля до лошиці!
Вона—копитами!
Так собака і розклався
До гори ногами!...

Прийшов котик, глянув в очі,
Очі вже темніли...
„От тепер,—собі промовив,—
То посоловіли!“.

СТАРИЙ ВОВК.

Ізнемігся старий вовк,
Ледве що пleteться,
Аж з ягнятами вівця
На полі пасеться.

Приходить він до вівці,
Став на задні п'яти,
Просить собі на обід
Одного ягняти.

Та і каже, що не дам,
Не мої ягнита,
А от онде тато їх,
Попроси у тата!

Пішов вовк до барана,
Став його благати,
Щоби йому на обід
Ягня яке дати.

А той тільки в гору гоп!
Як тріснув рогами,
Так старого й покотив
До гори ногами!

Підійнявся старий вовк,
Ледве що пleteться,
Аж дивиться—із лошам
Кобила пасеться.

Підійшов він і туди,
Став на задні п'яти,
Просить собі на обід
В кобили лошати.

Та і каже, що не дам,
Не мое лошатко,
А от, каже, на горі
Ходить його татко!

Вовк до огера іде,
Став його благати,
Щоби йому на обід
Лоша тес дати.

А той каже йому: „Стій!
Поражуся мами.“
Обернувся, як крисне
Його копитами!

Аж на гони старигань
Полетів до лиха,
Покотився разів п'ять,
Підійнявся стиха.

Іде далі старий вовк,
Ледве що плететься,
Аж з пацятами свиня
На горі пасеться.

Іде бідний і туди,
Став на задні п'яти,
Просить собі на обід
Одного пацяти.

Та і каже, що не дам,
Не мої пацята,
А он, каже, попроси,
Коли хоч, у тата.

Іде вовк до кабана,
Став його благати,
Щоби йому на обід
Поросятко дати.

А той його примостив
Задом над скалою,
Та спереду як турнув
Вовка головою,

То так бідний старигань
З гори й покачався...
І лежав він та й лежав,
Далі обізвався:

„Оttак,—каже,—коли хоч
Що небудь зробити,
То до батька не ходи
Поради просити!“

1859. 7. VII.

БАЛАДИ.

ЗАКЛЯТА ДОЧКА.

(З чеського)

Мати дочку гонить
З постелі раненько:
„Іди ти по воду,
Моя Ганусенько!
По воду студену,
Під вербу зелену“.

Пішла, пішла Ганя
Під вербу зелену,
Під вербу зелену,
По воду студену...
Та ще для дівчини
Високі цебрини.

Дівча не вертає,
Матінка чекає.
„Пішла-ж бо ти, доню“,
З серцем промовляє,
„Бодай не вернулась,
В камінь обернулась!...“

Відро скаменіло
Мармуром біленьким;
Дівча здеревіло
Яв'ром зелененьким.

І камінь білів,
Явір зеленів...

Ішли два молодці,
Обидва бурлаки,
Обидва і браття,
Браття і співаки.
Явір оглядають,
Разом промовляють:

„Щó-сьмо, милий брате,
Світа ісходили,
Явора такого
Ще не находили!..
А що хіба, братці,
Вломім по гілляці!..“

І одну вlamали,
Диво увидали:
Дерево й гілляка
Кров'ю закіпали.
Другу лиш нагнули,
Вже й слова почули:

„Урвіть по листочку!
Вломіть по гіллячі,
Лиш серця не раште
Дівчині біdnяці!
Возміть, мамі дайте,
Мамі васпівайте:

„Закляла ти, немъко,
Свою дочку рідну.
Тепер подивися
На її долю біdnу!..
Ото гілляченки
Із її рученьки! .

Закляла ти, ненько,
Свою дочку рідну,
Тепер полюбуйся
На її долю бідну!
От тобі листоношки
З її головоночки!..“

Ідуть два співаки
Та межи хатами,
Прийшли під віконце
Недоброї мами...
Під віконцем стали
Жалібно співали!

Заридала мати:
„Не грайте, не грайте
Мойму сердю туги
Та й не завдавайте!
Бо й так тугу маю,
Що дочки не маю..“

1858. З. IV.

ТОПОЛЯ.

I.

Сидить баба на порозі,
Землю колупав,
На садочок, на вишневий,
Скоса поглядає.

А в садочку, у вишневім,
Синок її ходить,
Свою жінку молодую
За рученьку водить.

Ходять собі по садочку
Милі молодята.
Цілуються, милуються,
Як голубенята.

Цілуються, милуються,
Все їм так миленько..
Чого-ж ти сумна сумуеш,
Старенька, ненько?

— „Проклятий час—баба каже,—
Проклята година,
Що я з нею одружила
Коханого сина!

Оженила, одружила,
Розуму не мала:
Свое щастя чужим людям
Даремне віддала.

Де тепер ті щирі руки,
Що мя обіймали?

Де тепер ті милі губи,
Що мя цілували?

Де ті очі, милі очі,
Ті карії очі,
Що, бувало, так питали,
Чого мати хоче?

Все вона, вона забрала!
Вона препогана!

Взяла щастя, взяла долю
І моого Івана.

Але нехай висихають
І моря і ріки,
Я розлучу тебе з нею
Розлучу на віки!“

— — —

Лежить баба на порозі,
Вдає, що конає.

— „Що з тобою, моя ненько? —“
Син її питає.

„Болить в мене головонька,
Ой гину, я гину!

Слухай мене, мій Іване,
Слухай мене, сину:

Чи знаєш ти сине море?“

— „Знаю, мамо, знаю.“

„Там, мій сину, на тім морі,
На гірлі Дунаю

Стойть¹⁾ виспа¹⁾ невелика
З крутими скалами.

На тій виспі білий камінь
З чорними знаками.

Там, мій сину, наші скарби
Від прадіда, сину.

Піди по них, мій Іване,
Поки я не згину!“

— „Мати моя, рідна мати!
Чогось не охота...“

Чогось мені не хочеться
Ні срібла, ні золота.

І так мені, моя мати,
Не гнівити неба:

Маю хату, маю жінку
Чого-ж мені треба?“

„Маеш хату, маеш жінку!..
А дастъ бог дитинку!

Тоді мене спогадаєш,
Не те скажеш, синку!

¹⁾ виспа — острів.

Тоді рад-би де увяти,
Та уже не буде.
Іди-ж тепер, коли хочеш,
Добро тобі буде!“

„Мати, мати!... Для дитини
Рук не заховаю:
Для дитини я родився
І вмирати маю,
І без жалю на ню силу
Буду виробляти¹).
На що-ж мені тії скарби?
На що, моя мати?“

„Нехай тобі, милий сину,
Нехай їх не треба,—
То мені їх, мені, сину,
Мені старій треба!
Треба гробу, треба й неба,
Треба й поховати,
Треба вбогим і за душу
Грішну роздати.

Піди-ж, піди-ж мій Іване,
Піди милий сину,
Бо хилиться головонька,
Ой гину я, гину!“

— —

То не голуб, то не сокіл
Під хмарою в'ється:
То Івась так молоденький
Серед степу б'ється.
Ні дубинки, ні хатинки,
Ні ставка, криниці:
Кругом нього тільки степи,
Степи без границі.

1) Силу виробляти—силу витрачувати в роботі.

Палить сонце як у пеклі,
Пісок розпікає:
Подекуди росте травка
І та посихає.

Ні душі тобі живої!
Хіба вуж зав'ється,
Та орел ширококрилий
Небом пронесеться.

Ходить, блудить нещасливий
В далекій дорозі..
А там жінка молоденька
Лежить у положі.

То не голуб, то не сокіл
Пролітає гори:
То Івась так молоденький
Пливе через море.

Сильне море відбиває
Бosoю ногою,
Чорні хвилі розбиває
Білою рукою.

Сумно, сумно кругом нього
Хмара надвисає,
І у хмарі ясне сонце
Гасне, погасає.

Тихо всюди; тільки вітер
Реве між скалами,
Тільки чайка бідна скиглить
По-під небесами.

А Івась пливе нещасний
І того не знає,
Що там жінка молоденька
Дитя вповіває.

— —

То не гоауб, то не сокіл
Крила опускає:
То з скарбами край тополі
Івась спочиває.
Високая-ж та тополя!
Та дивна тополя!
Одна, одна, як сирітка
Край чистого поля.
Де-ж ти взялась, сиротино,
Тополенько мила?
Чия-ж рука єдиначку
Тебе посадила?
Не промовить тополенька,
Лиш гіллями має,
Сидить Івась край тополі
Сумно поглядає.
Поглядає, ніби знає,
Що мати закляла,
Щоб невістка молодая
Тополею стала.

— — —

— „Добрий вечір, стара ненько!
Ой як ся-ж ти маєш?
Ой чи спиш ти, чи дрімаеш,
Чи мене чекаеш?“
„Добрий вечір, милив сину?
Де-ж ти так барився?
Та у тебе, милив сину,
Синок народився?“
— „Мати моя! Мати моя!“
„Народився, сину,
Але господь уязв матір
І твою дитину!“

Похилився Івась бідний,
Стару обіймає:
— „Мати моя! Мати моя!“ —
З жалю промовляє. --

„Загинула, покинула
Мене молодая,
Не покидай хоч ти мене,
Матінко старая!
Не покидай хоч ти мене,
Голубонько сива!...
Доле моя, доле моя!
Доле нещаслива!...“

II.

Сидить баба на порозі,
Землю колупає,
На високую тополю
Сумно поглядає.
Край тополі в чистім полі
Синок її плаче,
Над ним ворон чорнокрилий
Літаючи кряче.
І тополя своїм гілям
Над нього склонилася:
Сирота над сиротою
Сама зажурилась.
Зажурилася тополя,
Бо і їй тяженько...
Чого-ж ти сумна сумуеш,
Старенькая ненько?

— „Проклятий час,—баба каже--
Проклята година!
Погубила я невістку,
Погубила сина!

Стара, стара, аж хилюся,
А ума не мала.
На що ж тебе я, невістко,
В тополю закляла.

Чи ж не лучше тебе було
Пташкою пустити?
Чи ж не лучше тебе було
Рибкою втопити?

Чи ж не лучше тебе було
Розсіяти цвітом?
Або зіркою пустити
Рано перед світом?

Стара, стара, аж хилюся,
А ума не мала:
На що тебе я, невістко,
В тополю закляла?

Але годі! Нехай сохнуть
І моря і ріки,
Я розлучу тебе з сином,
Розлучу на віки!..“

— —

Лежить баба на порозі,
Вдає що конас.

— „Що з тобою, моя иенько?“
Син її питав.

„Болить, сину, головонька:
Либо нь-же я згину!
Рубай, сину, ту тополю,
Роби домовину!“

— „Бог з тобою, моя иенько,
Бог з тобою, мати!
Та тобі ще, голубонько,
Не час умирati!“

„Ні, вже годі мій Івасю!
Годі, милив сину!
Болить мене головонька...
Загину, загину!

Але доки душа в тілі,
Вчини мою волю:
Роби мені домовину,
Рубай ту тополю!..

— „На що тобі та тополя?
На що, моя мати?
Чогось мені не охота
Тополю рубати...“

Коли хочеш, моя нене,
Я на домовину
Вирубаю за тополю
Найкращу кедрину!“

„На що того, мій Івасю?
На що того, сину,
Щоб для трупа, для старого,
Псувати кедрину?...“

Хай росте собі кедрина
До божої волі,
А для трупа, для старого
Буде і тополі!“

— „Мати моя, рідна мати!
Жаль мені тополі!

Маю срібла, маю золота,
Каміння доволі,—

Стоплю тобі домовину
Саму золотую:
Лиши мені хоч тополю
Мою молодую!“

„Не тра¹) мені срібла-золота,
Нічого не треба,
Лиш тополі, що на полі,
Тополі лиш треба.

¹) Тра — скорочене треба.

Прошу тебе раз останній:
Вчини мою волю,
Зрубай мені ту тополю,
Ту одну тополю.
Живо, живо ту тополю!
Живо домовину!..
Болить, болить головонька!...
Ой гину я, гину!"

— —

Цюкнула нова сокира
Раптом серед поля,
Затряслася, застогнала
Молода тополя.
Затряслася, застогнала,
Листя зашуміло,
І на серці у Івася
Аж похолоділо.
І так тяжко йому, тяжко
Сокиру підняти!
І так жалко йому, жалко
Тополю рубати!
Але ненька заболіла,—
Що будеш чинити?
Жаль тополі, жаль і неньки,—
Нічого робити!
Здихнув Івась край тополі,
Очі відвертає
І наточану сокиру
Знову підіймає.
Цюкнула нова сокира
Знову серед поля.
Затряслася, застогнала
Молода тополя.

Затряслася, застогнала,
Гілля нахилились;
У Івася дрібні сльози
Рікою полились.

І так трудно йому, трудно
Сокиру підняти!

І так нудно йому, нудно
Тополю рубати.

Але ненька умирає,
Що будеш чинити?

Жаль тополі, жаль і неньки,—
Нічого робити!

Сплакав Іван край тополі,
Очі відвертає,
І наточану сокиру
Знову підймає.

Цюкнула нова сокира
Ще раз серед поля;
Закривавилась кривлею
Молода тополя.

Закривавилась кривлею
І проговорила:

„Не рурай мене, Івасю,
Бо я твоя мила!

Тут тебе я, мій Івасю,
З сином виглядала,
І тут мене твоя мати
В тополю закляла.

І закляла й зашептала
І заговорила,
Мене з сином і з тобою
Вічно розлучила!“

І піднялися пишні гілля,
Змовкнула тополя.
Тільки стежка кривавая
Текла серед поля.

— „Будь здорова, моя ненъко!
Будь здорова, мила!
Погубила ти невістку
Й мене погубила!“

„Ой лишенъко мое тяжке!
Куди бо ти, сину!
А як-же я, стара баба,
Без тебе загину?!“

— „По невчасі, моя нене!“
„А хто ж поховає?!

Хто за душу мою грішну
Добром спогадає?“

— „По невчасі тії жалі!
По невчасі, мати!
А про тев не журися,
Як тобі вмирати:

Твоя хата буде гробом,
Сама ти — вмерлою,
А співати - заспівають
Круки над тобою!..“

1859.

В Е Р Б А.

Ой у полі річка,
Через річку кладка,
На горбочку у садочку
Біленъкая хатка.

Там сироти жили:
Братік із сестрою.
Жили собі, кохалися,
Як рибка з водою.

Брат ходить, полює,
Сестра вишиває;
Брат годує сиріточку,
А та одягає.

Жиуть на горбочку
Малі сиротята;
Жиуть собі, кохаються,
Як голубенята.

Аж налетів сокіл
Із чорної хмари,
На горбочку у садочку
Розбив їх із пари;

Перейшов чорнявий
Вузенькую кладку,
Затуманив, перехмарив
Біленькую хатку.

Сумує голубка,
Сумує дівчина,
А брат її й не відає,
Що то за причина.

Сумує дівчина
Що-дня і що-ночі:
Все за річку все за кладку
Поглядають очі.

„Що з тобою, сестро?
Чи ти не здорова?“
А сестра його зітхає,
Не мовить ні слова!

* * *

Брат ходить, полює,
Нічого не знає,
А та свого миленького
Вдома обіймає.

Брат ходить, полює,
Сестрицю годує,
А та свого миленького
В садочку цілує.

Брат ходить, полює,
Вертає у хатку,
А та свого миленького
Веде через кладку.

Провела за кладку,
Назад повертає,
А брат стойть край віконця,
Кладку заклинає:

„Бодай-же ти, кладко,
Гниллям перегнила,
Що ти мене молодого
Сестриці згубила!

Бодай-же ти, кладко,
Напилась водиці,
Коли буде мій нелюбий
Іти до сестриці.

Бодай ти, нелюбий,
З кладки повалився,
Утопився – не втопився,
Дубом одувчився!..“

„Де-ж ти, сестро, була?“
„За річку ходила“.
„Шо ти, сестро, там робила?“
„Сорочечку шила!“

„Для кого-ж сорочка?“
„Для тебе, мій брате.“
„Слухай мене, моя сестро,
Не покидай хати!

Не ставай на кладку:
Кладка завалиться!“
„Добре, добре, мицький брате!“—
Мовила сестриця.

* * *

У неділю вранці
Брат коня сідлає;
Сидить сестра край віконця
Шовком вишиває.

Брат коня сідлає,
Їде полювати,
Його сестра молодая
Вибігає з хати.

Брат на полі грає,
Додому вертає,
Його сестра молодая
В річці потопає.

В річці потопає,
Кладочку хапає.
„Ой брате мій, мицький брате!“
Стиха промовляє:

.Прошу тебе, брате,
Верби не рубати,
Трави в полі не косити
Терну не зривати:

Верба над водою—
То тіло дівоче,
Трава—коси мої русі,
А терен то очі“.

1859.

БАЙКИ СВІТОВІЙ В СПІВАХ.

(Уривки).

В Камінці Подільському після богослуження, коли „архирей поїхав, пани розійшлися“, то осталися прості люди, що лірника коло церкви кругом обступили і просили співи заспівати.

„І дід сів, настроїв ліру
І зачав співати,
Зачав співи їм співати,
Та на ліру грati“.

ПОЧАТОК СВІТА.

(У р и в к и)

I.

І зійшов господь над море
Море утихає;
І Сатанаїла в бездну
Господь посилає.

Посилає його в бездну
Піску жменю взяти,
Щоб на морі, як на камні,
Землю збудувати.

— „І як вложиш,—Господь каже, —
Руку у безодню,
Скажи: беру тебе земле,
На славу господню“.

І пішов той по-під море,
Ходить, розважає:
„А-ну й себе пом'яну я!
Хто теє пізнає?!.“

І спустився в саму бездну,
Руку опускає,
Бере землю та й до бездни
Стиха промовляє:

— „Ти розкрийся, розвернися,
Темная безодне!
Беру землю в ім'я свое
І в ім'я господне!“

І узяв; іде водою,
Жменю затискає.
Лиш даремная робота:
Все вода змиває!

Поки вигулькнув із моря,
Змило все водою,
І явився він до Бога
З голою рукою.

Бог і каже: „Не хитрися,
Не задумуй злого!
Іди знову, тільки ім'я
Не приточуй свого!“

Пішов знову, й під водою
Знов над Богом кпився.
І знов з голими руками
На верху з'явився.

І розгніався Бог сильний.
Небо задрижало,
Море спінилось, забилось
І заклекотало.

І в мінуті той ізчезнув
В морі під водою,
Найшов бездну, бере землю
Правою рукою.

І говорить: „Ти розкрийся,
Темная безодне!
Беру з тебе тепер землю
Во ім'я господне!“

І щаслива йому стала
На цей раз дорога.
І в мінуті він з землею
Вийшов перед Бога.

І взяв Господь тую землю,
Ходить, розсіває,
А Сатанаїл невдячний
Думоньку гадає:

Щоб землі собі у Бога
Вкрасти, заховати,
А потому в своє ім'я
Землю збудувати.

І роздумав свою думу
На виск чи на згубу:
Тільки Господь відвернувся, —
Хватъ землі у губу!

А Бог' ніби і не знає:
Ходить, засіває.
І засіяв, як годиться,
І благословляє.

— „Рости, рости, моя земле,
Куди зглянути очі:
Від восхода до полудня
І до полуночі!“

І земля рости зачала
І кінця не мала;
І зеленая травичка
Землю устеляла.

Та і тая, що у губі,
Свого Бога знає:
Росте живо, виростає,
Губу розпирає.

І зачав той нечестивий
Харкати, плювати,
І почали з того скали
Й гори виростати.

І земля землею стала,
Тільки посвятити;
Але нічка наступала:
Тра було спочити!

II.

Служба божая кінчалась.
Бог благословляє,
І всіх ангелів до себе
Ще раз зазиває.

І всі ангели злетілись,
Богу помолились,
І святому його трону
Низько поклонились.
І махнув Бог своїм слугам
Правою рукою
І говорить: „Будьте, діти,
Вічне ви зо мною.

Де ви були, там поставлю
Жити чоловіка.

А Сатанаїл невдячний
Проклят будь до віка!“
І основи світовії
Страшно задріжали.
А на небі тихо-тихо
Ангели співали.

І співали і кінчили
Пісню ту святую.
І бог каже їм принести
Чашу золотую.

І говорить: „Ви зберіться,
Ангели святії,
І стріпніте над ту чашу
Крила золотії“.

І стріпнулись над ту чашу.
Бог їх посилає
На схід сонця в праву руку,
Де роса спадає.

Полетіли слуги божі, —
І їх ясні крила
Роса чиста як діамант
В десені¹⁾ покрила.

І до Бога прилетіли
З чистою росою,
І іще раз стрепенулись
Над чашою тою.

І зійшов Бог з свого трону
І зачав місити,
Замісив — і чоловіка
З того став ліпити.

Виліпив, зачав стругати,
Дивне боже діло!
І обстружки пригодились
На грішнее тіло.

І дихнув Господь на нього, —
То він відживився,
Підняв очі свої к Богу,
Щиро помолився.

І повів його Бог всюди
По небеснім краю,
І заводить на остаток
До самого раю.

III.

І ходив Адам по раю,
Всюди находився,
І в шовковій травиці
Спати положився.

І скотилося сонце в захід,
Спить і не блищиться,
І заснуло все навколо; —
Адаму не спиться!

---

¹⁾ Десень — узор.

Йому душно; йде до річки,
На беріг сідає,
Схилив голову на руку
І думку гадає
І просидів так до ранку.
День зазолотився.
Адам сидить коло річки,
Аж Бог появився.
— „Що, Адаме, так сумуеш?“
Каже Бог до нього;
— „Чого тобі не достало
Ще до того всього?“
Адам глянув, поклонився,
І говорить: „Боже!
Щойно тільки ти содіяв,
Все те мені гоже.
Та я тужу і сумую
І в раю журюся:
Я один тут як той палець,
Де не повернуся“.

IV.

Пізнав Господь милосерний;
Що Адаму гоже:
Що Адаму в його тузі
Жінка лиш поможе.
І в годині сон на нього
Господь насилає
І над сонним чоловіком
Думоньку гадає.
І гадає і міркує,
Звідки що почати:
„З голови візьму,— подумав,—
Буде за лоб брати;

Візьму руку: жінка мужу
В вік не дасть покою;
Візьму ногу: сама в мужа
Буде під п'ятою.

А вона лиш чоловіка
Повинна кохати!“
І подумав і ребро став
Лівеє ламати.

І з живого ребра того
Жінка із'явилася.

Поглянула на Адама,
З боку положилася.

І іде Господь до неба,
Їх благословляє,
А там собі край Адама
Єва засипає.

І Адаму сниться, сниться,
І все так миленко,
І обняв він сонний Єву,
І здихнув легенько.

І здихнув—і пробудився...
Милая година!
Коло нього, як калина,
Сонная дівчина.

І зраділо його серце,
Душа звеселилась.

Аж і Єва незабаром
Стіха пробудилась.

І обое між собою
Широ поглянули,
Поглянули, обійнялись
І за все забули.

І пройшла для них година
Першого кохання—
І приніс Адам для Єви
Яблук на снідання.

І посідали обое,
І пішли вздовж раю,
І їм сонячко спочило
У самого краю.

І обов'они стали,
Богу помолились,
І під деревом крислатим
Спати положились.

V.

Сонце встало, засяяло.
Єва пробудилась.
Пішла, стала коло річки,
Як годиться, вмилась.

Пішла собі за місточок,
Вийшла на дорогу,
І ходила між садами
І молилася богу.

І поглянула на ліво,
Де вогонь палився:
Цілий сад там в золотії
Яблучка облився.

І почала лиш гадати,
Як-би їх достати,—
Коли слухає: до неї
Хтось почав казати:
— „Не журися, молодище!
Хто устане з раня.
Тому з саду можна дати
Яблук на снідання!“

І до неї пара яблук
Золотих скотилася.
Єва взяла, скуштувала —
Ніби похмелилась.

Ба, ѿ Адам тут показався,
З нею поділився.
Ото вони вже ѿ ковтають,
Аж Бог появився.

Нішо діяти! Ковтати!
Єві тее вдалось,
А Адаму в самім горлі
Яблуко осталось.

І про тее, що осталось,
Добре люди знають,
Бо всі мають знак на горлі,
Лиш жінки не мають.

VI.

От уже Адам і Єва
Кілька літ прожили,
Позабули свої жалі,
Землю полюбили.

А тимчасом дав бог діти.
Сини хліб збирали,
Дочки вдома коло мами
Шили, вишивали.

Тільки-б жити, поживати,
Га богу молитись,
Аж тут раптом на Адама
Тра біді звалитись!

Була осінь, і зачали
Дощики спадати,
І поїхали два брати
Сіно забирати.

І зачали меж собою
Очередуватись,
Кому сіно подавати,
А кому остатись.

І сварилися і бились,
Далі вила взяли,
І в півночі поміж очі
Вилами совали.
І брат брата взяв на вила...
Ллється кров рікою!
І Господь підняв їх в небо
Правою рукою.
І місяцем стали браття
І пішли по небу,
І ще досі в небі світять
Людям на потребу.
І тепер на місяць гляньте:
Дивна божа сила!
На нім видно, як два брати
Взялися на вила.

1856 р. 19—22. VIII.

БОГ НА ЗЕМЛІ.

(Уривки)

I.

І явився ангел божий
До діви Марії.
І Марія з того часу
Стала у надії.
І не сміла свята діва
Людям показатись.
І не сміла і почала
Від людей ховатись.
І от господа повити
Время наступає,
І до міста Вітлеєми
Діва поспішає.

І у місті Вітлеємі
В опівнічну пору
Породила вона сина,
Як ясную зорю.
Породила Бога в шопі,
В яслах положила,
І з морозу, чи зі встиду
Сіном притрусила.

Аж приходить кінь до ясел
І став сіно брати,
І зачав він Христа Бога
В яслах розкривати.

І побачив віл нужденний,—
І коня зганяє,
І став, дихає над Богом,
Бога загріває.

І говорить свята Діва
Доброму волові:
„Будеш-же ти в Бога ситий
Мати хліб готовий.

А ти, коню, будеш їсти,
Істи не покинеш,
Поки сам ти коло їдла
Лопнеш та й ізгинеш!“

З того часу віл пасеться,
А прийде до дому —
Він завсіди божу жуйку
Має в роті свому.

А кінь єсть і все голоден,
Скільки хто не кине;
І як буде — не покине,
Поки сам не згине...

А тимчасом радість стала,
Яка не бувала:
Над вертепом зоря ясна
Світом засяяла.

І над небом і землею
Ангели літають.
„Слава богу і мир людям!“
Весело співають.

II.

Ой на річці, на Ордані
Тече вода гожа,
І приходить над ту річку
З сином мати божа.
І ангели прилетіли,
Свічі освітили.
Засвітили свої свічі,
Воду освятили.
І святая й помішная
Ордань ціла стала,
І в Ордані матір божа
Сина іскупає.
Іскупає як дитину,
В пелюшки повила,
І у яслах, у вертепі,
Спати положила.
І колиша мати сина,
І сама дрімає,
Аж до неї тихо з неба
Ангел прилітає.
„Годі, мати!—став казати—
Сина колисати:
Казав Гирод малі діти
Скрізь позабивати.
Біжи, мати, до Єгипту,
Ховай свого сина,
Поки Гироду не прийде
Смертная година!“

Мати з сином на осляті
В Єгипет ступає.—
Гирод слуги свої злії
Всюди розсилає.

Слуги ходять і убити
Господа шукають.
І, як воду, кров невинну
Всюди проливають.

III.

Виріс Господь, охрестився,
На Ордані змівся,
І на горі, на Оливній,
З ненькою простився!
Взяв апостолів дванацять,
І зачав ходити,
Людей грішних научати
І чуда робити.

— — — — —
Загатив Бог стави всюди.
Став і гадъ збирати,
Став збирати, замовляти
І в мішок складати.
І зібрал він усі гади,
Які тільки були.
Петро з Павлом приступили,
Кінці зашморгнули.
І Бог вибрав чоловіка,
Посилає в гори.
І мішок той з гори каже
Кинути у море.
— „Не розвязуй лиш, небоже“,
Господь йому каже,
„А то горе тому буде,
Хто його розвяже!“

І поніс той міх на собі
Та й собі гадає:
„Ану, таки подивлюся!
Хто тее пізнає?“

І зайшов він між горами
Під один місточок,
Оглянувся і погнувся
І гризє шнурочок.

Трісъ шнурочок! — А із міха
Як підуть гадюки!
І чоловік тільки ахнув
І заломив руки.

Аж надходить тут і Господь
І почав казати:
— Хто розсипав ті гадюки
Мусить позбирати!“

І крилами стали руки,
Рогом ніс облився.
І з цікавого сіроми
Бусель¹⁾ ізробився.

Ізробився з нього бусель,
Та все розум має
І, чи добре, чи злі люди,
Добре розважає.

І подякує, як хоче,
І наробить горя...
Раз весною прилетіли
Буслі із-за моря.

Прилетіли і літали,
Місця добирали,
І на клунях двох сусідів
Гнізда збудували.

---

¹⁾ Бусель — бузьок, чорногуз.

І в одного добре було,
Нічого кавати,
В нього любенько ходили
Буслі коло хати.

А в другого малі хлопці
З клуні не злізали,
Горобців в гнізді шукали,
Яйця зачіпали.

І найшов сердитий бусель
До гороху стежку:
В темну нічку приніс з поля
З вогнем головешку.

І до раня, ще досвіта,
Все вогнем там сіло,
А у доброго сусіди
Було інше діло:

Там в ту пору приніс бусель
Калиточку золота;
Оттака то, добрі люди,
З буслями робота¹⁾!

IV.

І тумани розляглися,
Закотилося сонце.

І приходить в село Господь
Під одно віконце.

І поглянув Господь в хату,
В хаті—як годиться:
Не димить убога скалка,
Каганець блищиться.

---

1) Оттака то робота—на Поділлі це означає: трапилася ось яка пригода.

Сам хазяїн кінець столу
Сидить в кармазині,
А сусід стойть бідняка
У сірій свитині;
Бідний плаче і ридає,
Багач ні словечка:
Межи ними на ту пору
Вийшла суперечка.
Бо убогий і багатий
Разом поле мали,
Разом його обробляли,
Разом засівали.
І на щастя біднякові
Поле зародило,
А багатому все поле
Кукілем заплило.
І відрікся багач поля!
Боже, твоя воля!
Тай і каже: „Котре гарне,
То те мое поле“.
І почалась межи ними
З того суперечка:
Бідний просить, бідний молить,
Багач—ні словечка.
На остаток ніби зм'якнув
І бідному каже:
„Взавтра нас сам бог розсудить
І поля покаже!“
Вбогий вийшов, а багатий
В опівнічку саму
Серед поля убогого
Викопує яму.
І садовитъ у ту яму
Дитя свое враже,
І соломою вкриває
І до нього каже:

— „Гляди-ж — каже, — як спитаю,
Чиє цеє поле,
То ти крикни: „Твоє власне,
А бідного голе!“

♦ А убогий і не знає. —
Рано повставали,
Позбирали всю грохаду,
Коло поля стали.

І багатий ізняв шапку
І зачав питати:
„Скажи, боже, хто тут сіяв?
Вбогий, чи багатий?“

— „Ні, не вбогий, а багатий,“ —
Хтось відповідає,
А тимчасом з між народу
Господь виступає.

Виступає й баражеві
Почав говорити:
„З цього часу син твій буде
Вічно землю рити.“

І сказав усе народу,
І сам віддалився.
А народ у яму глянув, —
А там кротик рився.

V.

Та одно лиш серед зими
По року новому
Було славнє весілля
У селі одному.

Чого думка лиш бажала,
Спекли, наварили,
І на вечір на багатий
Христа запросили.

І балють собі гості,
А було немало;
Стали їсти, стали пити,—
Вина їм не стало.

І казав господь принести
Води із криниці,
І побігли за водою
Жваві молодиці.

І принесли, виливають,
Аж тут диво сталося:
Зо всіх відер, скільки було,
Вино виливалось!

Аж тоді по правді гості
Всі забалювали,
І той вечір усі люди
Багатим назвали.

І у нас багатий вечір
Кожний рік буває,
І господь в криницях воду
В вино претворяє.

Лиш не знати в яку пору,
В якую годину,
Щоб послати до криниці
З відрами дівчину...

1856. 9 12. XI.

ІСТОРИЧНІ ПОЕМИ.

ПАВЛО ПОЛУБОТОК.

Полуботку, Полуботку,
Наказний гетьмане!
А хто-ж тобі гетьманськую
Булаву дістане?
Полуботку, Полуботку,
Голубе, соколю!
А як-же-ж ти підіймешся
За козацьку волю?
Полуботку, Полуботку,
Рідная дитино!
А як-же-ж ти ізійдешся
З вражим Вел'ямином?

Не питайте, хто Павлові
Булаву добуде,
Є у нього Україна,
Є у нього люди.
І пішли вже Семен Рубець
І Василь Биковський,
Лиш чекайте, що то скаже
Цар Петро Московський.
Нема царя в Москівщині,
Десь у Тегерані;
Але посли й туди за ним,—
І вже в Астрахані,
І за море, за Хвалинське,
Листи посилають
Та у царя серед бійки
Гетьмана благають.

А тим часом і Вел'ямин
Листи посилає,
Та до царя Московського
Стиха промовляє:

„Що робити, — каже — царю,
З тими козаками?
Либонь вони хотять знову
Битись з Москалими!
Шумить, гуде Україна.
Козаки гукають,
А найбільше Милорадич
З Маркевичом грають.“

І подумав цар московський,
Та й із Тегераня
Серед зими свої листи
Шле до Астраханя,
Та й і каже Українцям:

„Почекайте, люди,
Повернуся в Москівщину —
Тоді все вам буде!
Але за те й мене тепер
Послухайте, діти,
І п'ятнацять мені тисяч
Козаків пошліте!
З Милорадичом пошліте
В Ладогу п'ять тисяч,
А з Маркевичом до Хреста
Пошліть десять тисяч!“

І пішли сумні козаки
Нічого діяти...

„За те, — кажуть, — ми гетьмана
Будем живо мати!“

Та не ворон-же то чорний
Із соколом б'ється;
То Вел'ямин в Полуботком
За права дереться.

І обидва Петра царя
Просять розсудити.
І говорить цар московський:
„Нічого робити!
Треба, — каже — Полуботка
В Петропіль ззвати
І тут йому по московській
Правду розказати!“
І з Савичом і Чарнишом
Павла викликає,
Але Павло послів собі
Вперед посилає.
І прибули у Петропіль
Посли молодецькі:
Полковники Данилович,
І Петро Корецький,
Бунчуковий Володьковський
І судець Грабенко
І військовий з ними писар,
Завзятий Ханенко.
І прибули у Петропіль
Та й говорять: „Царю!
Візьми собі Вел'ямина,
Візьми нашу кару;
Судці твої московськії
Нас добра не учать,
Багатого обдирають,
А бідного мучать.
Козаків за хлопів мають
І гризуть гетьмана...
А чи-ж так то, ясний царю,
Було за Богдана?..
Ти говориш, що Хмельницький
Сам царям прирадив,
Цар московський воеводу
На Вкраїні ради:

Але Павло Полуботок
Не ховає слова:
Він говорить: Що там, — каже, —
Батькова умова!
Спершу, царю, піднови ти
Нашу давню волю,
Щоб ми сами судилися
Помежи собою;
Щоб ні стольник, ні боярин,
Ані воєвода
Не питали, не судили
Нашого народа;
Щоб козаки сами собі ·
Розправу чинили,
І де три їх, щоб два собі
Третього судили.
І всі царі московськії
Теє право знали
І за нього своє слово
Царське давали.
Та й ти давав, ясний царю
Як ізбирав раду;
Як давав нам у гетьмани
Пана Скоропаду!
Чого-ж тепер на Вкраїні
Воєводи стали,
Чого права козацькії
Й вольності пропали?“

Незабаром за послами
Й Павло прибуває
І з Чарнишом і Савичом
К царю піdstупає.
Піdstупає, дав листи,
Просить за Вкраїну,—
Але знати й Павло прибув
В лихую годину:

Ані Петро, ні бояри
За нього не дбали,
Його листи за Вкраїну
Під сукном лежали.
І чекає Павло місяць,
Ба й другий чекає;
Ба й чекає місяць третій —
Цар не закликає.
„Почекай-же, — Павло каже, —
Одна мені доля,
Але стане тобі хроном
Козацькая воля.“
І останнє свое слово
Царьові говорить;
Г приходить з старшиною
І до нього мовить:
„Знаю й бачу тепер, царю,
Що ти без причини
Підійнявся на погиbelь
Мої України.
І всі царські укази
Хочеш попалити,
І всі вольностi козацькі
Хочеш потопити.
І козаків як худобу
На роботу гониш.
І над ними „вічну пам'ять“
По болотах дзвониш...
І гетьмана обирати
Нам не позволяєш,
І судити судців своїх
З Москви посилаєш!
І нас судять без закону,
Без всякого права;
Чи вже-ж тобі за те, царю,
Буде яка слава?“

Але нехай мені буде
Вільно і сказати,
Що нічого тобі, царю,
З України ждати.
Україна — не дитина.
Вона волю має,
А вільного не неволя, —
Правда пригортає.
Тепер кажи мені, царю,
Хоч залізо терти,
Хоч у тюрмі холоднії
Із голоду мрети;
Усе одно мені, царю,
Тільки б не видати,
Як та бідна Україна
Буде пропадати!..“

I стиснув Петро зубами;
„Шкуру, — каже, — здерти!“
Але трохи одумався:
„В тюрму аж до смерті!“
I у тюрмі Петра й Павла
Разом з старшинами
Обіллявся Полуботок
Дрібними слізами...
Обіллявся не за себе,
А за Україну,
Ta за своїх товаришів,
Що без долі гинуть.

Ta не довго-ж Павло плакав,
Засlab, помирає...
Цар доктора посилає —
Павло виганяє:
„На що, — каже, — життя моє
Назад повернати,
Коли я не можу долі

Батьківщині дати!“
Петро сам іде до нього,
Щоб перепросити,
І дає йому лікарство,
Просить його пити.
Але Павло Полуботок
Йому промовляє:
„Дарма, царю: ти не вернеш,
Що вже погасає..
Живо, живо Павла ѹ Петра
На світі не буде,
Тоді обох нас розсудять
Правдивії люди..“

1860. 8. VI.

ВЕЛ'ЯМІН.

То не туман, то не сірий
В'ється по долині:
То Вел'ямін без гетьмана
Радить на Вкраїні.
Радить-вадить,—учить-мучить
Що дня і що ночі,
А старшина українська
Тільки жмурить очі.
ЖмуриТЬ очі з переляку
Левенець поганий,
ЖмуриТЬ очі ѹ Мануйлович,
Жмури'ть і Гречаний.
Страшно дуже чогось стало
По всій Україні,
Як нещасний Полуботок
Погиб на чужині.
І камінням скам'яніла
Ціла Україна,—
Але чого ж іще хоче
Вража Москівщина?

Ії сумно, що за правду
Чоловіка вбила,
Ії страшно, щоб за нього
Сила не помстила.
Ії тяжко, що Вкраїна
Сорок тисяч має...
І задумалась погана
Та й думу гадає.
Аж Вел'ямін з України
Почав говорити:
„Мати моя, Москівщино,
Нічого тужити!
Коли хочеш, то я силу
Живо обезсилю,
Ще й голови чубатії
По-московській змилю!“
І в годині по Вкраїні
Листи посилає,
І до себе всіх козаків
Разом закликає.
І дванацять тисяч війська
Шле до Коломану,
Десять тисяч з Маркевичом
Шле аж до Сулану.
А останніх дванацять тисяч
З служби розпускає,
І москалів трицять тисяч
З Москви викликає.
І другій пішли листи:
Батька не питаютъ,
І в козацькі полковники
Москву обирають:
У Полтаву—Чичерина,
В Київ—Партенова,
В Переяслав—Якового,
В Стародуб—Пашкова,

У Чернігів—Богданова,
В Ніжин — Толбухина.
Тільки штирі затримала
Своїх Україна.
Тільки штирі затримала
Собі на пораду:
У Гадячі полковника
Серба Милорада,
В Миргороді полковника
Апостола пана,
В Лубнах пана Маркевича,
В Прилуках Галгана.
Тай то Серба й Апостола
У Петропіль взяли,
І за волю з Петрополю
Назад не вертали.
І третій пішли листи:
Стали закликати,
Стали в троє з поселянів
Податі збирати.
І п'ятдесят тисяч корців
Муки назбирави,
І сто сорок тисяч срібних
Рублів наздирави.
І говорить цар московський:
„Слава тобі, брате,
Що умів ти козацькую
Волю відібрati;
Що умів ти стільки хліба
Га грошей зібрati“.
— „Слава тобі, царю Петре,—
Вел'ямін говорить,—
Що ти права козацькії
Затопив у морі;
Що дурного Скоропаду
Вмів ти одурити,

Що живого Полуботка
Вмів ти заморити.
Тепер уже на Вкраїні
Не ті стали люди,
І податі, коли хочеш,
В двое стільки буде.“
Але Петро не діждався
Того щастя й долі:
Незабаром поховали
Й його в Петрополі.
А цариця Вел'яміна
Хоч надгорожала,
А все таки великої
Волі не давала.
„Не дери ти,—каже,—більше
З сельської голоти,
Та й козаків не виганяй
На тяжкі роботи.
А позволь їм від роботи
Усім відкупитись,—
Я думаю, що три рублі
Не будуть скупитись.“
І спасибі нехай буде
Тії Катерині:
Полегшало на два роки
По всій Україні.
Тільки в добрах батуринських
Та в полку Гадяцькім
Пан Міняйло нищить села
І двори козацькі.
А тимчасом Катерина
Лучше розважає
І в темницю Петра й Павла
Указ посилає,
Щоби Чарниш, Семен Савич,
Василь Жураковський

І Лизогуб і Карника
І пан Володьковський
Позабули свої жалі,
Вийшли із темниці,
Та обрали собі місце
І жили в столиці.
І Лизогуб, Савич, вийшов
Чарниш, Жураковський,
Помер тільки пан Карника
І пан Володьковський.
Та й Апостол з Милорадом,
Спасибі цариці,
Вирвалися на Вкраїну
З мокрої столиці.

Але сонце показалось
Та й і не видати,
Полегшало на Вкраїні,
Та не довго, брате!
Помирає і цариця,
Не жалує діток,—
Стає царьом царювати
Петро недоліток.
Стає царьом царювати,
Але не царює,
Сам Міняйло і карає
І життям дарує.
Тоді знову наступила
Тяжка година,
Застогнала, заридала
Ціла Україна.
Заридали, застогнали
Біднії селяни,
Що Вел'ямін видирає,
Де що ні загляне.
Заридали, застогнали

Біднії козаки,
Що Міняйло видирає
Корон та шістаки.
Аж тут раптом пропадають
І жалі і муки:
На Міняйла підійнялись
Князі Довгорукі.
І Вел'ямін і Міняйло
Раптом пропадають,
І гетьмана Українці
Знову обирають.

1860. 6. VI.

ПАВЛО АПОСТОЛ.

Україно, Україно,
Що ти за те дала,
Що старого Апостола
Гетьманом обрада?
Україно, Україно,
Що ти заплатила,
Що до себе та Петрика
Ти так прихилила?
Україно, Україно,
Що то з Москолями,
Що посланці повертають
До тебе з дарами?
І за ними Лизогуб наш,
Чарниш, Жураковський?
І чим-же так прихилився
До них цар московський?
Не питайте, добрі люди,
Каже Україна:
Колось була в Москівщині
Тяжка година
Колось була в Москівщині

Тяжка година:
Петро судив царевича,
Судив свого сина.
І просився син Петровий —
А Петриків тато,
І було там сенаторів
Багато, багато;
Але жаден не подумав
За нього обстати,
Не смів жаден против кари
Голосу подати.
Одна тільки Україна
За нього обсталла,
Одна тільки Україна
Голос свій подала.
І був гетьман в Петрополі,
Як Петрик вінчався
І до гетьмана старого
Петрик обізвався:
„Спасибі вам, добрі люди,
Що ви серце мали,
Що ви в крові моого батька
Рук не покаляли.
За те тепер і гетьмана
Я вам позволяю,
За те тепер і права вам
Давні повертаю!
І чого лише буде треба,
Просіть добрі люди,
Усе для вас я учиню,
Усе для вас буде!“

І подякував Апостол,
Назад повертає,
Та й до царя до Петрика,
Послів посилає.
Посилає до Петрика,

Просить милость мати:
Позволити поспільную
Старшину обрати.
Не перечить добрий Петрик,
Зараз позволяє.
Не чекає і Апостол,
Зараз обирає.
І Лизогуб став обозним,
І зараз до діла;
У судці пішов Кандиба
І сотник Забіла;
В писарі пішов Турновський,
Панич чи попович,
В осавули пан Лисенко
І пан Мануйлович;
У поспільнії хорунжі —
Горленко бунчужний,
А в поспільнії бунчужні
Борозна недужий.
І підняв на ноги гетьман
Слабу Україну,
І ще чогось до Петрика
Іде в Москівщину.
Аж там Петрик помирає —
Ганна наступає,
Вона-ж уже Україну
Не так пригортає.
Вона тільки Апостола
В очі пригортає,
А за очі трицять тисяч
Людей вимагає.
І піднялось трицять тисяч
З полковником Танським,
Пішли бідні з України
В степи бусурманські.
І піднялось трицять тисяч

Та усі чубаті,
Пішли в степи бусурманські
Вали висипати.
І піднялось трицять тисяч
Ще до сходу сонця,
Висипають вал від Дону
До самого Донця.
На другий рік трицять тисяч
Свіжих посилає,
А торішніх трицять тисяч
Назад повертає.
На третій рік із Польщою
Бійка розпочалась,
Щоб від Естів і від Курів
Польща відчуралася;
Бо любовник Ганин Бірон
Став її просити,
Щоби його у тих Курах
Князем ізробити.
І почалась тая бійка,
Військо знемагає...
Тоді гетьман Запорожцям
Стиха промовляє:

„Покидайте, — каже, — хлопці,
Турецькі граници,
Та давнього собі місця
Просіть у цариці.“

І просяться у цариці,
Цариця приймає,
Гбулаву, бунчук, пернач,
Хоруг посилає,
І каже їм, Запорожцям,
На вражую кару
Заселити два кодаки
І річку Самару.
А тимчасом в Білій Церкві

Каже присягнути
Та у Польщу з отаманом
На час завернути
І погналисъ запорожці
З Білецьким Іваном,
Здібалися з Лизогубом,
Та із Галаґаном;
Здібалися, полетіли,
Назад поглядають —
Аж там уже Апостола
Козаки ховають.
Аж там уже Апостола
Козаки ховають,
Аж там уже і укази
З Москви посилають,
Лизогуба півгетьманом
Тільки обирають...
Лизогуба півгетьманом
Тільки обирають,
А другого півгетьмана
З Москви посилають.

1860 10, VI.

ЦАР-СОЛОВЕЙ.
КАЗКА.
(У р и в и и)

ЦАР-СОЛОВЕЙ

(Казка)

Частина перша.

За горами, за морями в сильне царство могучого Соловея.
Земля його велика:

На південь степ тягнувся,
На північ — поле.

І як степ той, так і поле
Упирали в море;
На заході цілу землю
Розділяли гори.

І на північ від тих горів¹)
Землю пущі вкрили,
На південь росла травка
І джерела били.

Була в царя Соловея
Красная столиця,
Та ще краща в нього була
Молода цариця:

І любились цар-цариця,
Ніде правди діти;
І на радість і потіху
Дав їм господь діти.

¹ Горів — гір.

Мали вони за три роки
Три хороших сина.
І перша із них була
Добре дитина.

Таке тихе, таке міле!
Лиш на ноги стало,
Вже від раня до смеркання
Поля не кидало.

Все на полі, все на паші,
З чередою ходить,
І всі думи свого серця
Співами виводить.

І найбільше з нього втіхи
Цар та жінка мали,
Царевича малого
Пастушком назвали.

Середуцій не так добрий,
Як проворний вдався,
І ніколи, як і перший,
Дому не тримався.

Вигнув дужку з обичайки,
Зав'язав струною,
Зробив стрілку з очерету
Засмолив смолою.

І, бувало, тільки встане,
Зраня до смеркання
Скрізь ганяє і стріляє,
Робить полювання.

І із нього цар-цариця
Свою втіху мали
І царевича малого
Всі Мисливим звали.

Третій син їх був Причепа,
Так і називався,
Чи від того, що ніколи
Льоху не кидався;

Чи від того, що до бочки
Коли прип'ялиться,
То, бувало, тягне, тягне,
Поки не звалиться;

І від того, що, бувало,
П'яним хилитався
І, щоб тільки не упасти
Він за все чиплявся.

Так і жили й виростали
Царськії синочки:
Один в полі, другий в лісі,
Третій коло бочки.

Цар Соловей вмирав і каже поховати себе в степу, а синам по черзі вартувати коло могили, там він буде: „своїм дітям землю роздавати“ Першої ночі приходить найстарший син Пастух. Йому батько дав землі на захід вліво від могили між горами та дарув золоту сопілку:

„І як сумно ти заграєш,
Усе засумує;
І як весело заграєш
Усе затанцює.“

Другої ночі приходить середуний син Мисливець. Йому дарув батько землі на захід вправо від могили і коня „на потіху“ для полювання:

„І як хочеш полювати
В добрую годину,
Через вуха лиш коневі
Перелівеш, сину.“

Третіої ночі наймолодшому синові Причепі дарув свою землю і палац, де буде жити разом з матір'ю - царицею. В додачу сам не знає, що подарувати синові. Але син відповідає:

„Чим-же, тату, дарувати?
Таку бочку дати,
Щоб із неї пити, пити,
І не випивати.“

Причепа пішов з бочкою та й ідучи напився і повалився п'яній спати. Тимчасом Канчук з військом нападає на столицю, грабує І. Причепа „схватив бочку перед себе, давай утікати“, позабув навіть про матір. Мати вночі йде на могилу Соловея і важко рідає. Їй з'являється дух Соловея.

І говорить: „Жінко люба,
Нічого тужити,—
Кинь Причепу і палаци,
В них тобі не жити.

Жий на волі, на степові,
Дасть тобі бог доньку:
Та пригорне, приголубить
Твою головоньку.

І у дочки тої будуть
Золотії крила,
У тих крилах її буде
І воля і сила.

І як ворог прилучиться,
Хай тріпне крилами!
То посиплються, як порох,
Коні з козаками.

А з волосся буде мати
Отамана свого;
Нехай тільки не виходиті
Замуж за нікого.“

Дух іздимів, і зірница
Ще не засвітила,
Як цариця злотокрилу
До^уку породила.

— — — — —
Жие собі на степові
Вбогая цариця.
Росте дочка злотокрила,
Як та чарівниця.

Росте вона що-години,
Росте не літами.
Що зігляне кругом себе,
То й питає мами.

Чи забренить коло неї
Пчілка або муха,
Чи заветься, защебече
Пташка щебетуха.

„Скажи, мамо, що говорять,
Що вони щебечуть?
Чи то діти з вітром грають,
З ненькою лепечуть?

Чи то мати доньку кличе?
Скажи, моя мати.
Може-б і я полетіла
З ними погуляти?“

Чи комахів де загляне,
То і просить неньки:
„Подивися, моя нене,
На кучки маленькі.

Як вони билину носять,
Комашню будують,
І — ніч іде — коло неї
Сторожі вартують.

Подивися, як чужії
Разом ізійдуться,
Як кусаються, їдяться
І до смерти б'ються.

Мабуть, мамо, і комаха
Людський розум має,
Коли вона між своїми
Ворога пізнає.“

Чи на степ широкий 1 ляне
Де давінок синіє
І під ним, як шовк зелений,
Трава зеленіє,—

І вітрець весінній віє,
Травку нахиляє
І по травці ніби хвилі,
Гонить, наганяє —

„Мамо, мамо, як весело!
Чи-ж ти розважала?
Перед тим суха билина
Поле покривала,

І валилась, крила поле.
Як суха костриця...
А тепер... ізнов на полі
Молода травиця!

Мамо, мамо, чи-ж на світі
Так не все міниться,
Чи-ж не там росте нове,
Де старе звалиться?“

Встає сонце від восходу,
Іде до заходу,
І нема сліда на небі
Після його ходу.

І куди воно заходить,
І де спочиває?
Скажи мені, моя нене,
Хто те розгадає?

І так сходить і заходить
Може з-перед віка
І як глянеш — чи ж не тая
Доля чоловіка?

Зійде красний, як те сонце;
Світ його побавить,
І вмирає, і по собі
Сліду не оставить.

А на небі сонце вічно
Сходить і заходить,
Які же, мамо, теє сонце
По-під землю ходить?

Хай земля стоїть на морі —
Де-ж оперлось море?
Які-ж будуть, моя нене,
Для води опори?

Як земля стоїть по собі
І опір не має?
Скажи мені, моя нене,
Хто її тримає?

І як висить на повітрі
Тяжка така брила?
Не згадаю, не зміркую,
Слаба моя сила.“

Стане нічка, сходять зорі,
Місяць випливає...
„Звідки світло в синім небі?“ —
Дівчина питала.

Чи то слуги божі світять
Свічи восковії?
Чи то сяють так на небі
Люди умерлі?

Чи то зорі, божі мислі,
Божая дорога?
Чи то, може, кожна зірка
Інший світ у бога?

Не зміркую, моя ненс,
Гадки не згадаю.
Полетіла-б, полетіла-б,
Силоньки не маю.“

І голубить її ненька,
К серцю пригортає
І милую свою доньку
Правди научає.

Вмирає стара мати і дав дочці Злотокрилій заповіти: не бажати чужого, не віддавати чужимного, боронити себе, не дати звести себе з розуму, стерегтися хмілю та не виходити заміж...

Частина друга.

В степу конав Канчук і перед смертю закопув свої дорогоцінності: ремінний нагай, кримку невидимку й чугунний казан, щоб не дати їх своїм дітям. Але сини підгледіли це і почали бійку. Слуги радять іти до Причепи, що помирить братів.

Прийшли браття у столицю,
Палац відпитали,
І приходять до покою,
Край порога стали.

А в покою сам Причепа
На високім троні,
Кучерявий хміль повився
На його короні.

Коло нього, ступнем нижче,
Сидять сенатори,
А за ними їднорали,
Пани й асесори.

За панами осавули
Як свічки стояли,
А за ними прості люди
Мовчки уклякали.

У царя на відер двое
Чаша брилянтова,
І на чаші стоїть надпись:
„Тут правда царсьова“.

І цар нею вино тягне.
Відrom — сенатори,
П'їввідерком — їднорали,
Оком — асесори.

Пани пили із пів-ока,
З кварти — осавули,
Прості люди то з бляшанки,
То з бичка тягнули.

Наколо часовії
Стіни підпирали
І, як ружжя, довгошиї
Бутельки тримали.

Підступили, поклонились
Діти Канчукові:
„Розсуди нас!“ — говорили
П'яному царю.

„Розсуди по правді божій,
А не чоловічій:
Нам осталось після батька
Три чудесних річі.

І першая із тих річів —
Канчукова кримка.
І та кримка не простая, —
Кримка-нєвидимка.

Друга річ — нагай ремінний.
Тільки йно сказати:
„Погуляй на кім нагаю!“
Та й зачне гуляти.

А з казана, щоби їли
Всі на світі люди —
Скільки страви ізварити,
Стільки в нім і буде.

От таке-то, ясний царю!
Ми й самі не знаєм,
Як ті річі між собою
Поділити маєм.

Чи три річі взяти разом
Судиш ти одному?
Чи кожному одну взяти?
І котру якому?“

„Не журіться, царські діти,
Діти Канчукові:
Передайте ви ті річі
Нашому царьові.

Цар розсудить, кому взяти!“
Слуги враз сказали.
І царевичі Причепі
Свої річі здали.

А Причепа тії річі
На столі складає,
Устає із сного трону,
Стиха промовляє:

„Свідок бог: сужу я правду,
І всі добрі люди:
Хто із вас братів поборе,
Усе того буде.“

Брати починають бійку, б'ються два старші, а наймолодший
схватив кримку і втік. Причепа каже двох старших братів пору-
бати і забирає ремінний нагай і казан собі.

— — — — —

В прекрасній долині між морем, терном і горами живе
царевич Пастух зі своїми стадами: „Живе собі як пташина на
святії волі“.

І як в небо сходить сонце
І як з неба сходить,
Стасе Пастух на долині
І думу виводить.

І стихає все навколо
Від орла до бжілки,
Все живе й неживе
Слухає сопілки.

І та дума, його дума,
Ніби з неба ллється,
І широко і далеко
За межу несеться.

Раз виходить піп із церкви,
Кондаки співає
Коли чує: аж за морем
Якась дудка грає.

„Гал“ — подумав — „певно люди
Заняли долину.
Піду-но я що випрошу
Хоч на сорочину.“

І зібрався піп убогий,
Пішов по-над море,
І приходить на долину
Під високі гори.

Аж на стрічу йде царевич,
З попом привітався.
„Чи здалека ви, пан-отче?“
Батюшку спитався.

„Я з-за моря — піп говорить.—
Я з-за моря, сину,
І бідую Христа ради,
Мало що не згину.

Я вдовець, не маю жінки
І дітей не маю,
І за церкву лиш одную
Та за душу дбаю.“—

„Будьте ласкаві, пан-отче,
В мене відпічніте,
Не цурайтесь моого хліба
Сядьте, закусіте.“

Простелив піп свою рясу,
На траві сідає;
Пастух ходить коло нього,
Щиро угощає.

І найвся піп убогий,
І хрест святий творить,
І дякує співакові,
Дякує й говорить:

„О, спасибі! Добре, сину,
Ти людей приймаеш,
Тільки шкода, що до того
Вина не тримаєш.

„Знаеш, сину, вино добре;
Письмо святе каже:
Веселить смиренне серце,
Маслом душу маже.“

— — — — —
„Вибачайте мні, пан-отче,
Я ще не розжився,
Ще і року не уплило,
Як тут поселився.

Розживуся, і як будуть
Мене знати люди,
То на втіху добрих гостей
І то в мене буде.

На цей раз, святий пан-отче,
Прошу, не судіте,
А убоге господарство
Поблагословіте!

Спершу вийшли на озера,
Де між купинами
Пливали собі на волі
Гуси з лебедями.

І піп руку підіймає
І благословляє,
А тимчасом Пастухові
Стиха промовляє:

„О, хорошії-ж лебідки
Й гуси маєш, сину!
А годилося-би й на церкву
Дати десятину.“

І дарує той найкращу
Гуску і лебідку,
А піп тільки-но погладив
Куцюю борідку.

Ідуть далі по-над річку,
А ж на оболоні
Табуном на волі грають
Розкішнії коні.

„Благословить тобі господь
І ті коні, сину,
Лиш не жалуй в святу церкву
Дати десятину.“

І вибрав той пару коней
Під масть і під міру,
Та й дарує і ті коні
В церкву на офіру.

Перейшов піп вздовж і нахрест
Всю його долину
І на церкву ізі всього
Вибрав десятину.

На остаток в нього видить
Дудку золотую,
І на дудку піп зливає
Благодать святую.

„Всяка дудка твоя буде
Повна благодати,
Тільки, сину, треба цюю
На святе віддати“.

„Вже на цеє, святий отче,
Прошу вибачати,
Дудка — батьків подарунок, —
Не можу віддати.“

„Ну, спасибі і за тее!“
Думає попина:
„Церкві хвала подобає,
Мені — десятина.“

Після попа приходить Німець, що ходить із олійками та показув
штуки. Але Пастух радить йому взятися за працю, а не робити
з себе сміху.

— — — — —

Піп не задоволений десятиною і хоче сопілку взяти від
Пастуха. Використовув час, коли Пастух на великдень приходить
до церкви.

Із суботи на неділю
Йде Пастух із дому
І приходить, поклонився
Богові святому.

Поклонився і громаді,
Край попа вклякає,
А піп сидить в патрахілі
Йому промовляє:

„Доки в церкву не положиш
Дудки золотої,
Поти тобі не прокажу
Сповіди святої.“

Устав з місця, пішов в олтар
І вечерню править,
А Пастуха коло серця
Мов кліщами давить.

Вийшов з церкви за дзвіницю,
Ходить і блукає.
А ж приходить попів наймит
Та і розважає:

„Не журися, пане брате!
До землі бідою!
Мало чого піп не каже!
Ходи-но зо мною.

„Ти думаєш, що він справді
Так за церкву дбає?
О, бодай так! Все те, брате,
Собі забирає.

А як мучить на соломі
Бідну худобину!
Ходи хіба, та оглянеш
Свою десятину.“

І пішов і сам оглянув,
Аж жаль йому стало!
У голодної худоби
Й стебла не лежало.

Та де йому, — наймит каже,
За худобу дбати!
Він за тес тільки дбає,
З ким-би йому спати.

Та ще в хаті із ким-небудь
То й спати не буде.
Не пристало, — каже — в хаті,
Будуть знати люди.

А на горі ще іздавна
Солом'янник має,
От туди він своїх гостей
На нічліг приймає.“

„О, спасибі тобі, брате,“
Пастух обізвався,
„Що ти правду розказати
Не полінувався.

А не знаєш, чи й сьогодні
Буде молодиця?“
Як не буде? Та без Гриця
Й вода не святиться.“

„Добре-ж, брате. Я тут буду
О пізній вечері.
Не забудь лиш відімкнути
Затильнії двері.“

Пішов Пастух по сопілку,
Назад повернувся,
Увійшов в затильні двері,
В кутку пригорнувся.

І поглянув кругом себе:
Всюди темно й тихо;
На горі лиш по мінатах
Шелепає лихо.

Далі чує тихий голос:
„Годі, серце, спати:
Збирається сильний Турок
Москву воювати.“

„Не боїться Москва Турка“ —
Хтось говорить знова, —
„Коли Турок хоче битись
То Москва готова.“

А Пастух пождав мінуту,
Так як стане грati,
Давай усе неживее,
Як живе скакати.

Скачутъ відра із водою,
Кадка з буряками,
Скачутъ лавки і полиці,
Мисник із ложками.

Скаче в сінях стара ступа,
Як жива неначе,
І на горі підійнявся
Солом'янник, — скаче.

Верещить піп, репетує,
Кричить молодиця,
Солом'янник скаче, скаче
Із гори валиться.

І довго піп жмелів слухав,
Не міг з місця встати.
„Ото було вам, пан-отче,
Дудки не бажати.“

Вийшов Пастух із обори,
Вигнав десятину,
І погнав її на пашу
На свою долину.

Гусака лиш забув взяти
У отця святого;
Його рано серед хати
Спік отець живого.

Німець починає обкрадати Пастуха. Цей ловить його і починає
грати в дудку. Німець скаче, плаче, колеться об терня і коли
сопілка перестає грати, він ледве живий відходить.

Частина третя.

Що-ж царівна злотокрила
На степу гадає?
Чи по неньці-голубоньці
Сльози проливає?

Чи літає в степу, грає?
Чи хазяйством радить?
Чи затялась із сусідом
І війну провадить?

Чи і їй „ламане штуки“
Німці приставляють?
Чи і в неї десятини
Попи вимагають?

Проливала вона слізни
По неньці-цариці,
Та що мертвому поможуть
Наші жалібниці?

Проливала вона слізни
У мертвого тіла,
Поховала й перестала,
І повеселіла.

І живе собі на полі
Молода царівна,
Куди гляне, не прогляне, —
Земля рівна, рівна.

Її шати — пишні крила,
Ліжко — пух-травиця,
Для палацу — синє небо,
А стіни — границя.

В її крилах, золотих крилах
Слуги й оборона,
Її сила, її слава,
Доля і корона.

І не має вона смутку,
Не відає горя,
Встане рано, пролетиться
До синього моря.

І щасливо упливали
Дні її за днями,
Доки й туди не забралось
Лихо з пазурями.

То не німці гнули штуки,
Добро розкрадали,
Не попи то десятину
В неї вимагали.

То все війни тяжкі були,
Де кривля все лилась,
Де й царівна злотокрила
Ледве не залилась.

Раз десятий чи двацятий
Пташка злотокрила
В синє море купатися
Через небо плила.

І тоненькеє повітря
Крила розсікали,
І на крилах лучі сонця
Як діамант грали.

І прибула аж до моря,
Звилась над скалою
І на скалу опустилась
Легкою ною.

І дивилась довго в море,
Довго виглядалась,
Знать, собою як у люстрі
Пишина любувалась.

І махнула крилоньками
І на воду сіла,
І облилась вода чиста
Кругом її тіла.

І облилась кругом тіла,
Що її чарує
Коло того вона в'ється,
Те вона цілує.

Аж тут, мабуть, від Причепи
На ту саму пору
Прибув Кримчук молоденький
В невидимці к морю.

І поглянув: що за диво!
Дівчина і птиця!
Крила золотом відбивають,
Сама — як зірница.

І поглянув, — серце мліє.
Так-би й розтопилось!
Так, здається, що водою-б
Навкруги обвилось!

Але дівчина на морі, --
Як її достати?
Хіба, заким з моря вийде,
Треба поочекати.

От обмилася царівна,
Із води виходить.
І на ній вода росою
Сходить і не сходить.

Ніби трудно, ніби нудно
З нею розлучатись,
Ніби хтілось ще мінуту
З нею позостатись.

А царевич чуть не гине,
Лиш з води ногою,
Він царівні стан тоненький
Обвинув рукою.

Вона чує, та не видить,
Мов, дух святий з нами,
І злякалась, обмахнулась
Обома крилами.

І, на щастя, невидимка
З голови злетіла,
Той — до кримки-невидимки,
Вона й полетіла.

— — — — — — —

Оглянувся Невидимець,
Поминай, як звали!
Тільки крила на повітрі
Махали, махали.

Полинула голубонька
Десь до полуночі,
І дивилися, дивились
Кримчукові очі.

І дивились, поки любка
В крапку не змінилась,
Поки й крапка не іщезла,
В небі не розплилася.

„Нехай море висихає,
Камінь розтріскає,—
Таки знайду тебе, пташко!—
Кримчук промовляє.

Полети ти на край світа,
В ледяне море,
Заховайся межи пущі,
Високій гори.

Не Кримчук я, невидимець,
Коли за тобою
Я не стопчу кругом світа
Босою ногою.

О, найду я тую пташку,
Впаду їй на груди,
І чи миром, чи війною,
Моя вона буде.“

І насунув невидимку,
Зміряв слід очами
І пішов у степ шукати
Дівчини з крилами.

І блукав він по степові
Від самого раня,
І шукав він голубоньки
З раня до смеркання.

І вже сонце погасає,
Вечір вечеріє,
Кримчук видить: на степові
Насип зеленіє.

Кругом насипу крутого
Утоптане поле,
Кругом поля все чорнобиль,
Перекоти-поле.

І іде він через поле
Та і розважає:
«Коли поле так убите,
Хтось тут жити має».

Може як раз попаду я
Пташку злотокрилу.“
І проходить через поле,
Лізе на могилу.

Вилізає. Нема пташки.
Нічого діяти!
Може пташки нема в дома.
Треба почекати.

І сидить він і дрімає,
Аж ніч наступає,
Засвітили ясні зорі,
Місяць випливає.

Пізнім вечером на степ приходить Злотокрила. Невидимець заявляє їй, що він прийшов не битись, а „з тобою женитись.“ „Не можу я вийти замуж – відповідав Злотокрила – поки силу маю, і тоді не вийду замуж, як силу втеряю“

Невигимець веде велику ворожу силу. Злотокрила стріпнула крилами і ..посипались, як порох, коні з козаками", що розбили військо Невидимця, який „із такого горя відчурався і царівни, та й пішов до моря.“

Під час одного полювання Мисливий несподівано напав на куницю. Але куница втікає в степ, а за нею женеться Мисливий і зупиняється на могилі, де зустрічає Злотокрилу.

„Ми куницю полювали,
Та в степи загнали,
Не догнали, заблудились,
Сюди прибукали.

Просимо тебе, царівно,
На нас не гнівися,
Що без волі ми твої
В степи ввігналися.“

„Коли так“, — царівна каже, —
„Я жалю не маю,
Скільки схочете — полюйте,
Я вам позволяю.

Ще годилося-би вас гречних
Переночувати,
Та я панна, ти кавалір, —
Прошу вибачати“...

„Дякуем тобі, царівно,
І святому богу,
Тільки звідци на поляну
Покажи дорогу.“

Зібрав слуги і поїхав
На свою поляну,
І все думав за царівну
Любу та кохану.

Звела з розуму царівна
Мисливого-пана,
І огідла йому пуща,
Збрідла і поляна.

І чи спить він чи дрімає,
Чи думу гадає, —
Його думка край могили
На степу літає.

І літає коло тої,
Которую любить, —
Обіймає і цілує,
Ластить і голубить.

На що-ж думи, на що-ж мари
Про пишнії чари,
Коли з ними враз по серці
Бродять чорні хмари?

Спив і я той прикрай келих
За здоров'я долі,
І з похмілля мое серце
Роаривають болі.

Правда, мило мені було,
Як дівча обняла.
І опущене покрівля
З думки підіймала.

І на розум накидала.
Правда, мило було!
Мое серце в океані
Розкоші тонуло.

Я забув про все на світі,
На все не вважав-ем,
Я й себе забув самого,
Мало пам'ятав-ем.

Спам'ятаєсь... вона щезла!
Розум холодіє.
Лиш нещасна моя думка
Росте та повніє.

В якім смутку, в якім жалю
З нею я блукаю,
В яких муках, тяжких болях
На світ порожаю.

Звянув мій вінок руттяний,
І вона причина,
І хто знає, чи пригорне
Хоч дитя дівчина!

На що-ж думи, на що-ж мари
Про пишнії чари,
Коли з ними враз по серці
Бродять чорні хмари?

І роздумав пан Мисливий:
„Нічого гадати, —
Лучше бути у царівни,
Правду розказати“

І пішов він до царівни:
„Панно Злотокрила,
Ти струїла мое серце,
Розум погубила.

Верни розум, віддай серце,
Эжалься надо мною,
Прийми мое вірне слово,
Будь мені женою!“

„Царевичу любий, милий!
Вибачай, що скажу:
Я ніколи головоньку
Свою не зав'яжу.

Доки сила есть у мене,
Хоч-би я й хотіла,
Не допустить мене замуж
Моя власна сила.

А як доля мене зрадить,
Сила збита буде,
Ні, я людей не полюблю,
Ані мене люди.

Царевичу любий, милий!
Щиру правду кажу:
Я ніколи головоньку
Свою не зав'яжу.“

„Чари мої, небо мое!
Зжалься надо мною!
Не жоною, — бог з тобою, —
Будь хочай сестрою!“

„Позволяю, позволяю,
І буду сестрою,
Лиш неслави, прошу тебе,
Не роби зо мною.“

І як рідная сестриця
З братом обійнялась,
Пригорнула його к серцю,
Щиро цілувалась.

І що-ж? Легше тепер стало
Мисливому пану,
Коли він сестрою має
Дівчину кохану?!

Бо чи-ж легше: води хтіти,
Питоньки просити,
У воді по шию бути
І води не пити?

Що йому за доля була
І сестрою мати?
Що за щастя йому було
З нею розмовляти?

Тільки дума за думою
Розум убивала;
Тільки туга за тugoю
Серце розривала.

І не міг царевич знести
Тяжкої недолі,
І задумав її взяти
Замуж по неволі.

Мисливий починає на всі стели розставляти сіти і приводить військо. Злотокрила стрілувє крилами і «як порох пішо й конно козаки спадають». Бились довго, літо і зиму, в кінці на часочок Злотокрила діждалася покою і полинула в столицю.

Частина четверта.

Через дев'ять років після смерті Соловея, на великдень, будять слуги Причепу і кличуть до церкви, де він зустрічається з Злотокрилою. Після церкви Причепа угощує Злотокрилу.

Піп, Причепа і Царівна
За столом сиділи,
Як звичайно на великдень,
Зпершу яйця їли,

Потім паску і ковбаси
І усе свячене,
На остаток надпочали
Порося печене.

І отець святий говорить:
„Варто-би полити,
Та бог свідок, ніде було
Крапельки купити“.

„Та то правда, ясний отче“, —
Враз Причепа каже, —
..Той і легко не поїде,
Хто коліс не маже.

Десь там я привіз з собою
Барилечко ціле,
Та не знаю, святий отче,
Чи ви п'ете біле?

„Слава богу“, — отець каже, —
„Що то розбирати!
Дання всяке за хороше
Бог велів приймати“.

І принесли те барилко,
Пляшу наточили
І поставили на тацу,
Три чарки налили.

І пан отець, як годиться,
Змовив славословля,
І всі троє разом кажуть:
„Дай, боже, здоровля!“

От Причепа випив повну, —
Другу наливає;
Батюшка ще тільки першу
З смаком допиває.

А царівна Злотокрила
Тільки що надпила;
І надпила половину, —
На стіл положила.

П'ятую Причепа випив,
Випив — не упився;
Батюшка якось по третій
Спати положився.

А царівна Злотокрила
Першую кінчала.
І уже хмільна думка
Грати начинала.

Куди гляне: все так мило,
Що й сусід поганий
Видиться її хороший,
Гарний і рум'яний.

І не розум нею радить,
Хміль розпоряжає,
А Причепа тільки ходить
Та на вус мотає.

Далі став, на неї глянув,
Крісло присуває,
І сідає коло неї
Та її промовляє:

„Ой царівно-королівно,
Пишна Злотокрила!
В тебе, мабуть, божа сила
Свої чари влила.

Скільки гляну я на тебе,
Скільки подивлюся,
Так водою й розіллюся,
Воском розтоплюся.

Звідки ти, царівно люба?
Де ти проживаеш?
Де ти царство своє пишне,
Пишний палац маєш?

Скажи, люба, щиру правду,
Чи-сь кого кохала?
Чи дала-есь кому слово,
Чи ще не давала?

Як не дала-сь, мила, люба,
Зжалься надо мною,
Подаруй життям і віком,
Будь мені жоною“.

І обняв її царевич,
К серцю пригортає,
А вона йому на груди
Голову схиляє.

І, будь розум в неї в лобі,
Того-б не бувало..
А то хміль, погане зілля,
Всеньку розібрало.

Хміль на груди каміннії
Голову схиляє,
Хміль Причепу обіймає,
Йому промовляє:

„Я царівна-королівна,
В степу проживаю,
І ще мужа не добрала-м,
Тільки добираю.

Сватався колись до мене
Жвавий Невидимец',
А тепер за мене б'ється
Мій сусід Мисливець.

Та царевичу Причепо,
Ти з них наймиліший,
Ти найкращий, найдобріший
І найрозумніший.

Я хотіла-б тобі бути
Вічною жоною!
Тільки крила!... Ой, не можу...
Стрепени рукою!“

І підняв царевич крила
І потряс крилами.
І посыпались як порох
Коні з козаками.

І ті коні воронії
Тільки що держаться,
А козаки такі п'яні,
Що із ніг валяться.

— — — — —
Незабаром Злотокрила
О світі забула,
Похилилася на крісло
І хмільна заснула.

Для невинної дівчини
То крутий часочок,
І, будь тут на вітрогона,
Вінок не віночок.

Та Причепа добре знає,
Що куди стріляє;
Ви по хаті похожає
І думу гадає:

„О-таке-то, добрі люди,
Все мое кохання:
Лиш над бочкою сидіти
З рання до смеркання.

А о панстві і о царстві
Де вже мені дбати!
Значить, сильного сусіда
Мені страшно мати.

Але от моя сусідка —
Та ще й сильна дуже,
І для неї мое військо,
Хоч-би й два, байдуже.

Як потрясе лиш, псяюха,
Обома крилами,
То насипле тих козаків
До стилої мами.

Біда батьку! Що робити?
Та що і чинити?
Що-ж чинити? Звісне діло;
Гра біду забити.

Що забити, то забити:
Я і сам те знаю;
Лиш сусіда ще одного
Я на думці маю.

О, то шельма Невидимець!
Куди моя сила!
Його тільки і звоює,
Що ця Злотокрила.

Ото треба одурити;
Скажу, що женюся,
І таки при пан-отцеві
З нею заручуся.

А щоб того дохопити,
Вдамся до горілки;
Без горілки куди пнитись
До такої дівки!

Із Мисливцем — і то билась!
Відігнала Кръмця!
А я, правду ісказати,
Що така за птиця?

Так от! Треба підпоїти,
З нею заручитись,
А потому туманити,
Тільки не женитись.

Після того хай звоює
Невидимця мила;
А там звісно, що зробити:
Відрубати крила!"

На другий день піп освячув дві обручки і заручув Причепу
зі Злотокрилою.

Після того стали пити,
Доки хто іздужав,
І царівну хміль веселий
Перше всіх подужав.

Потім батюшка старенький
Спати положився,
Лиш Причепа не упився,
Тільки розпалився.

І обняв царівну сонну,
Крила відклоняє
І обвився, обгорнувся
І все забуває.

Так заручена царівна жила цілий рік і те тільки й робила,
що погостишви в милого, брала вино і летіла в степи, а потім
знову „Причепу обіймала та хмільне спала.“

Але раз якось царівні
Вина не достало,
Пробудилося сумління,
Душу розгризало.

І шептало її біdnій:
„Що ти починила?
Свою славу, честь і волю —
Все ти погубила!"

І так тяжко їй та важко,
І так сумно стало,
Ніби сто пудів заліза
На її серце впало.

І не втерпіла царівна
І кидає степи.
І, щоб душу закропити,
Летить до Причепи.

„Ой, царевичу Причепо,
Тяжко мені жити,
Дай, коханий, вина чарку
Душу закропити.“

„Пожди трохи, моя мила,“ —
Він відповідає; —
„Чи ти знаєш Невидимця,
де він проживає?“

Достань з нього мені кримку,
Тоді будем пити,
Будем пити і гуляти,
Як у раю жити.“

Ізвинулась, полетіла
В степи Злотокрила
І стріпнула раз останній
Свої пишні крила.

І найкращий чорний волос
З голови урвала:
Свому війську раз останній
Отамана дала.

І говорить отаману:
„Іди, милий синку,
Та вишукай Невидимця,
Достань з нього кримку.“

Як розсипались козаки
Всюди по степові,
Застукали Невидимця
Десь у байракові.

Обступили наоколо,
Бідного спіймали,
І убили, закопали,
Невидимку взяли.

А царівна невидимки
І не огляділа.
Тільки взяла їй до Причепи
Льотом полетіла.

І узяв Причепа кримку
І напоїв милу,
І поїхав з нею разом
В степи на могилу.

І зачали на могилі
Бальом балювати,
Цілуватись, милуватись,
Пити і гуляти.

І нещасная царівна
Тяженько упилась,
Та їй на мамину могилу
Покотом звалилась.

Розпустились пишні коси,
Відхилились крила;
Що евятого у дівчини,
Все вона відкрила.

І літає птах над нею;
Вічну пам'ять править,
А Причепа ще раз бідну
Дівчину неславить.

І літає птах, співає:
„Горе тобі мила!“
А Причепа вже ламає
Золотії крила.

І виламав крило праве
Край самого тіла,
І на рані, на глибокій
Крівця закипіла.

І виламав крило праве, —
Лівеє ламає,
А відломлене тимчасом
Життям відживає.

І ожило, і в повітря
З-під руки фурнуло,
І далеко в чужу землю
Жити полинуло.

А Причепа крило друге
З тілом вириває,
І нещасну щарівну
Кримкою вкриває.

А крило несе під гори,
Кинув між собаки,
І зачали крило гризти
Дикії собаки.

— — — — —
Спокійніший став Причепа,
Лучше запиває:
Із сусідів таких сильних
Ніхто не лякає.

Тільки й страху, що на пущі
Брат його Мисливий,
Але і той незабаром
Пропав нещасливий.

Чи-то сповідь те вчинила,
Чи війна огидла,
Чи царівна Злотокрила
Так із п'янства збридла,—

А від „світлої неділі“
Як запричащався,
Пан Мисливий з царівною
Більш не воювався.

А, бувало, що день божий,
Робить полювання,
І полює і ганяє
Зраня до смеркання.

Полював він раз ведмедя,
Та на своє горе
Десь загнався на край світа,
Під ледяне море.

Істомились бідні слуги,
І кінь спотикався,
Та і сам він на коневі
Ледве що тримався.

І гадає пан Мисливий:
„Де-би відпочити?
Брат Причена по дорозі,—
Чому-б не вступити?“

Причепа угощув його і під час гостини каже слугам забрати коня
і замурувати в льох, а Мисливого зв'язати і також замурувати.
І після того заспокоївся Причепа

І по царству Соловея
Всюди тихо було.
І на пущі й на степові
Ніби сном заснуло.

Сам Причепа запиває,
Спить, не просипає,
Аж тут дудка десь здалека
Грати зачинає.

І ту дудку на могилі
Чує Злотокрила
І з години на годину
Виростають крила.

І Мисливий серед муру
Тую дудку чув,
І зв'язані свої руки
Пробує, моцює.

І кінь його серед льоху
Дудку зачуває,
І — що пісні — копитами
Браму розбиває.

Чує дудку і Причепа
І не раз жахнеться,
І з чащі золотої
П'ється і не п'ється.

Чи то дудка золотая
Щось лихе віщує?
Чи то так його сумління
Мучить і мордує.

— — — — —
І останню співак думу
Грати зачинає,
І дріжить земля від неї,
Камінь розтріскає.

І двацята коло льоху
Брама затріщала,
Враз із крюками, гаками
Хръопнула, упала.

І затрясся стовп камінний,
На бік похилився,
І вершок його зламався,
Покотом звалився.

І далеко на степові
Затряслась могила,
І у сонної царівни
Засвербіли крила.

І царівна пробудилася,
Все припом'янула,
І на вдяку до Причепи
Льотом полинула.

А там уже і Мисливий
Конем своїм грає,
І сто тисяч своїх слугів
З вуха випускає.

І царівна свої крила
Раптом потрясає,—
Сорок тисяч свого війська
Із крил висипає.

„Виступай, негідний враже,
В чисте поле битись!
Не будемо ми з тобою
До смерти миритись!“

І Причепа у столиці
Слуг своїх збирає,
І чи радий, чи не радий —
В поле виступає.

І обняли його силу
Дві великих сили,
І Причепине все військо
До ночі побили.

А самого неубитим
У полон узяли,
І сиділи та гадали.
Кару вимишляли.

Аж іде Пастух царевич
І став розважати:
„Не годиться нам брат брата
За гріхи карати.

Всі ми винні перед батьком,
Зле усі ми жили,
А ходім на суд і правду
В степи до могили.

Нехай батько знов явиться,
Очі нам розв'яже,
І розсудить і научить
І всю правду скаже.“

— — — — —

Нічка тиха, зорі світять,
В небі місяць грає;
Степ туманом обгорнувся
І сном засипає.

Не шумить сухий чорнобиль,
Коник не стрікоче,
Перепілка не співає
І вуж не сикоче.

І дрімає степ широкий
І кругом біліє;
Тільки давняя могила
В степу зеленіє.

І в могилі цар, цариця
Сном опочивають,
Над могилою їх діти
Варту відбувають.

Вдруг по степу загуділо.
Затряслась могила,
Стало сумно, стало страшно
Північ наступила.

I дух царя Соловея
Став на верх могили:
Як діамант його шати
Пишнії світили.

I на вінку на смертельнім
Квітки виростали,
Виростали, розтріскали
Чоло обвивали.

„Діти мої, любі діти!—
Став їм говорити!—
„Не вміли ви шануватись,
Не вміли ви жити!

Есть три сили в чоловіка:
I перша — знання
Другая — добротворіння,
Третя — кохання.

I в коханні три гілляки:
I перша — грati,
Друга — чари малювати,
Третя — їх писати.

I по силі із вас кожний
Відібрав від бога,
I кожному із вас була
Простая дорога.

Мисливому — розмисляти,
Тайни пізнавати,
Причепі — за все чеплятись,
Добро вибирати.

Пастухові — дивно грати.
Дочці — помагати!
Чари в краски малювати,
Піснями писати.

А усім вам — разом жити
І в'язати сили...
Діти мої, любі діти!
А чи-ж так ви жили?“

— — — — —
„Сину старший, сину перший,
Стань передомною,
Хай розсуджу суд і правду
Перше над тобою.

Тобі, сину, добре серце
Дала твоя мати.
І ти міг-би від кохання
Гілля всі обняти.

Лиш життя твоє пастуше
Того не давало!
Воно тебе в твоє серце
Власне замикало.

Із дитинства ти всі чари
В серці лиш находив.
І ті чари на світ божий
Голосом виводив.

Все те сину, милий сину,
Все те розважав я,
І по мислі тобі царство
І дарунок дав я.

І спасибі тобі, сину,
Нічого казати!
Ти умів на своїм місці
Хороше стояти.

Тим лиш тілки не хвалю я,
Що-сь в собі замкнувся,
Що й умерши відчурався,
За живих забувся.

Стань і ти передомною,
Донько Злотокрила,
Хай розсужу, чи так, донько,
Як повинна сь, жила

Тобі, доню моя мила,
Опісля царці
Оставались на ділизну
Степи без границі.

Степи пишні і розкішні,
Степи чарів повні.
Да і ти на серці мала
Склони полюбовні.

Ото й дав я тобі крила,
Щоб ти скрізь літала,
Що чарує—малювала,
Піснями співала.

А нашо-ж ти обернула
Свої сильні крила?
Тільки з розуму зводила,
Кров людськую лила.

І хоч близька й рядом була,
Ти ума не вчилася.
Нахилилась до худібства,
І все погубилася.

Доню моя Злотокрила!
Ти, дитя милен'ко!
Не втішила-сь мене, доню,
Ані свої неньки”.

„Стань і ти, Мисливий сину,
З твоїм даром з неба!
Чи той дар святий із неба
Ти ужив, як треба?

Тобі дав бог добрий розум
До розпізнавання,
І ти, сину, ще з дитинства
Любив полювання.

І по юючи по лісі
Зілля виучав-есь,
І полюючи за звірем
Звірів пізнавав-есь.

І як бігав через гори,
Скали і обвали —
Тобі думки і про землю
В голову впадали.

І як здобич попадалась,
Треба-ж було бити,—
Треба-ж було в ціль ціляти,
Луком не схібити.

Все те розуму бажало,
Щоб розміркувати.
Все те мало тобі сину,
Розум розкривати.

І по мислі дав я землю
Для впізнання твого,
І на поміч на підмогу
Коня вороного.

Та й ти, сину, мало-мало
Розуму учився!
Замісьць тихої науки
Ти з ріднею бився”.

„Стань і ти сюди, Причепо!
Стань передо мною,
Хай розсужу свою правду
І суд на тобою.

Сину мій! Любив ти, сину,
Все покуштувати,
Лиш не хтів ти з по-між злого
Доброго піznати.

Ти допився до худіства, --
Душу затопив-есь,
І від батька замість всього
Лиш вина просив-есь.“

Правда, діти. що і того
Треба в вашім віку,
Тільки здержані в тому бути
Треба чоловіку.

Діти мої, любі діти,
От вам правда щира:
Не впивайтесь і не бийтесь,
Не соромте мира.

Жijте кожне в своїй силі,
Тільки-но кохайтесь,
І всі четверо збирайтесь —
Правди научайтесь.“

1857 року. 10—18 грудня.

ОМИРОВА ІЛЬЙОНЯНКА
(Уривки)

ПРОЩАННЯ ЕКТОРА З АНДРОМАХОЮ.

(Збірка шоста; уривок)

Промовив - і вийшов Ектор шеломенний,
І живо прибув він до свого будинку.

Та вдома не було його Андромахи,
Вона з малим сином і з мамкою разом
Стояла на башні у сльозах і стонах.

Подивився Ектор, що ж'ники немає
І став на порозі і слуг запитався:

„Скажіть мені, слуги, по ширії правді:
Куди Андромаха вийшла із будинку?
Чи вона в зовиць де, чи вона в невісток,
Чи вона у храмі сильної Паллади,
Де наші Троянки бо иню благають?“

Аж ключниця в'рна до його озвалась:
„Коли тобі правду, Ектore, сказати,
Всна не в зовиць десь, вона не в невісток,
Вона і не в храмі сильної Паллади,
Де наші Троянки богиню благають.
А всна на башні високі ілонські;
Вчула, що Ахеї Троян побивають
І враз полетіла ніби божевільна
До стіни і мамка дитину понесла.“

Мовила і Ектор пішов собі з дому
По старій дорозі, по вулицях битих.
І тільки достався до скейської брами,
Де вже йому було в поле виходити,
Аж йому на зустріч вийшла його жінка
Славна Андромаха, дочка Етивона,

Що мав Іоплаку та ще й Іоплацькі
Хтви — і царем був славних Киликійців.
Його рідна дочка за Ектором була,
Вона і зустріла; коло неї нянька
На руках держала малу дитину,
Як ясную зорю; Ектор свого сина
Називав Скамандром, но люд царем міста,
Бо Ектор один лиш і рятував місто.

І він задивився, сином любувався.
А жінка стояла у сльозах, — а далі
Руку його взяла, мовила й казала:

„Згубить тебе сила... не жаль тобі, милив.
Дитини малої і бідної жінки,
Що вдовою стане? Ахеї зберуться,
Уб'ють тебе, милив, а мені без тебе
В землі лучше бути, бо вся моя втіха,
Коли ти загинеш — одна туга буде.
Нема в мене батька ні рідної неньки:
Батька збавив віку могучий Ахилло,
Як він узяв місто славне Киликійське,
Муровані Хтви; убив Етиона
І зброй не грабив — серця не дістало;
І спалив він тіло у пишнії зброй,
Могилу насипав, а Дієві дочки
В'язів насадили, горнії русалки.
Було там у мене і семеро братів:
В один день і тії у Невида стали;
Усіх перебив їх Ахилло могучий,
Взявши на стада їх волові й овечі.
Неньку мою рідну, пилакську царицю,
Взяв, було, до стану з скарбами другими
І за тяжкий викуп випустив на волю;
Та її у дома Артеміда вбила.
Ти тепер у мене і батько і ненька,
Ти і брат мій рідний, ти і муж мій вірний.
Змилуйся, не кидай дитя сиротою,

Мене удовою; останься на башні,
А все своє військо постав коло смокви,
Де стіна низька і перелаз легкий;
Туди уже тричі приступом кидались
Обидва Аянти. Ідомень хоробрий,
Могучий Тиденко і два Атріенки;
Чи їх божевільний на те надоумив,
Чи може їм серце про теє сказало.“

Аж до неї й мовив Ектор шеломенний:
„Я то, моя мила, і сам теє бачу.
Та стид мені буде Троян та Троянок,
Коли я мов хирний тікатиму бою;
Серце не позволить, бо я таки вмію
Небоязним бути і битися первим
За славу отцеву та за свою славу.
Бо бачу я день той і умом і серцем,
Коли прахом ляже Іліон набожний
І Пріям воївний і народ Пріямів:
Та не так я серцем за Троян болію,
За саму Екаву і царя Пріяма
І за братів рідних,— що многої їх сильних
Перед ворогами прахом полягає,
Як за тебе, мила, що тебе Ахейць
Поведе і волєний світ тобі закріє;
А ти у Аргеї будеш хусті ткати,
Та воду з Мисиди або з Іперії
З нудьгою носити в неволі тяжкії.
Сплачешся, а ворог погляне та й скаже:
„Це Ектора жінка — первого затяжця
У Троян, що з нами за Іліон бились“.

Скаже. і на тебе спаде друга туга
Мужа повернути, неволю позбути.
Но хай мене криє земля сировая,
Як маю я плач твій та неволю бачить.“

Мовив — і наставив руки до дитини,
Аж дитина з криком к лоню притулилась

На руках у мамки — батъка не злюбила,
Спужалася міди і кінського чуба,
Що з його шелома страшно опускався.
Усміхнувся батько і бідная мати.
І зняв собі Ектор із голови шелом,
І поставив шелом на землю родючу,
Поцілував сина, взяв його на руки
І враз помолився всім богам і Дію:

„Дію і боги всі! Дайте, щоби син мій,
Як і я, був первим у Троян і силеним,
І таким хоробрим і в Ілоні радив,
Щоб люди казали, як буде йти з бою:
„А ще лучший батька!“ А він нехай з бою
Добичи приносить та радує матір.“

Промовив і жінці передав дитину;
І жінка до лоня дитя притулила
З сміхом та слізами; і жаль йому стало,
І обняв він жінку і до неї мовив:

„Не плач, моя мила! Як часу не буде,
Ніхто мене, мила, к Невиду не справить;
А буде — так долі ні влій, ні хороший,
Ніхто не об'їде, хто родився тільки.
Іди-ж ти до дому, гляди свого діла,
Прясниці та крісен, розкажи і слугам
Займатися ділом; а бійки доглянуть
Лицарі ілонські і я уже з ними.“

І промовив Ектор і шелом хвостатий
Підійняв — і жінка пішла до будинків,
І все озиралась, словою проливала;
А тільки прибула до пишних будинків
Ектора, де много слуг на неї ждало,
Вона усім слугам жалю наробила;
Вони як по мертвім, по живім ридали,
Бо вже і не ждали, щоб він повернувся
І од рук ахейських в полі не загинув.

АХИЛЛО ДОВІДАВСЯ ПРО СМЕРТЬ ПРИЯТЕЛЯ ПАТРОКЛА.

(Збірка вісімнацятя; уривки)

От так тая білка полуум'ям палала,
А Антилох з вістю ішов до Ахилла.
Ахилло в ту пору сидів коло суден,
Розважав у собі, що кругом робилось,
І далі зітхнувши, сам до себе мовив:
„Лихо-ж мое тяжке! Чого то Ахей
Так біжать до суден, спужанії, полем?
Чи вже того лиха боги не вчинили,
Про якее мати колись говорила,
Що із Мирмидонів лучшому Трояни
Ше за життя мого сонця світ закриють?
Мабуть, що загинув славний Менітенко.
Правду говорив я: погаси вогонь лиш,
Ta й зараз вертайся, з Ектором не бийся.“

Іще-ж він про теє розважав у собі,
Як прийшов до його славний Несторенко
I, плачуучи тяжко, до його промовив:
„Лихо, Пиліенку! Почуеш ти звістку,
Про якую лучше-б ніколи й не чути:
Убито Патрокла, а б'ються за тіло,
Бо взяв його збрую Ектор шеломенний.“

Почув він — і туга його серце вкрила,
I двома руками попілу скопив він,
На голову сипав і почернив вид свій,
I біла сорочка попілом чорніла.
А сам він великий по землі простерся,
Мицими руками рвав собі волосся.
Тяжко заридали і бранки Ахилла
I бранки Патрокла; вони до Ахилла
Вибігли з намету, і руками тяжко
Били себе в груди і без сил валились.
I Антилох плакав і сильнії руки

Вдержував Ахилла, бо тяжко боявся,
Щоби він залізом ший не порізав.

А він ридав тяжко, аж почула мати
Глибиною йдучи до батька старого,
Вчула її заридала. І збіглись до неї
Усі, які були морські Ниріїди, —
Усі позбігались і билися в груди
І Хетта почала до них говорити:

„Сестри Ниріїди! Вчуйте і пізнайте,
Яке тяжке горе на серденьку мому!
Лихо, що я бідна лицаря родила!
Родила я сина храбрішого в світі.
Він виріс у мене, як паросток рівний,
Я його пестила, як квітку садову,
На суднах вінчастих в Іліон пустила
Троян воювати і вже його більше
Живим не побачу в Піліевім домі.
Мало йому жити, а й то бідний тужить,
І я його тузі помогти не можу.
Піду та побачу, може допитаюсь,
Яке йому горе на самоті сталося.“

Вийшла із печери і вони за нею.
Перед ними хвилі морські розступились,
І вони прибули до славної Трої.
Ступили на берег, де кругом Ахилла
Стояли рядами судна мирмидонські.
І стала край сина поважная мати,
Ридаючи сина за голову взяла,
І плачуши живо почала питати:

„Чого плачеш, сину? Що за тугу маєш?
Розкажи, не тайся! Бо вже теє сталося,
Про що ти молився, руки підіймавши.
Вже до самих суден прогнані Ахеї
І, ждучи на тебе, лихо одбувають.“

Аж до неї мовив стогнучи Ахилло:
„Знаю, моя мати, що все теє сталося,

Та що мені з того, коли я Патрокла,
Найлучшого друга з цілої дружини,
Мов голови свої — і того позбувся.
У Ектора й зброя моя дорогая,
Що її Пилію боги дарували,
Як тебе в постелю до смертного вели.
Та що тобі було з безсмертними жити,
Що було Пилію смертнуу узяти!
Тепер сама мусиш плакати за сином,
Що його вже більше в дома не побачиш,
Бо мені ніколи серце не позволить
Між людями бути, поки Ектор перший
Од ратища моого духа не позбуде.
Займ за Патрокла, за Менетіенка.“

Аж мовила Хетта сльозами заливши:
„Правду, сину, кажеш, загинеш ти живо,
Загинеш ти, сину, за Ектором слідом.“

До неї зітхнувши Ахилло промовив:
„Все одно вмирати, коли я і друга
Не міг слобонити. Далеко помер він
І звав мене; мабуть, до помочи стати.
Тепер я і в землю рідну не вернуся,
І тут не поміг я ні тому Патроклу,
Ні другій дружині, що в Ектора згила.
Сижу коло суден, одсижую землю.
А я-ж із Ахеїв до бійки найлучший,
Бо до ради е в нас лучшій другії!
Щоб та вражба божа та людськая щезла,
І злість, що і мудрих до біди доводить!
З початку здається солодша од меду,
А потім у серці як дим виростає.
Довів Гамемнон цар і мене до зlosti,
Но ми і не раді тее позабудьмо,
Та хоч по неволі серце заспокоймо.
Іду, може в полі Ектора побачу,
Що погубив душу. А вмерти готов я,

Коли Дій захоче та другі бессмертні.
Смерти не вхилився і славний Іракло,
Що був наймиліший Дієві Кроненку,
Но Ира з Марою і того вмостили.
А прийдуть до мене, то й я oddам душу!
А тепер я хтів-би тільки славу мати,
Щоби із Троянок та славних Дарданок
Не одна од горя обома руками
Сльози утирала, стонаючи тяжко.
Хай знають, що довго я не був на бійці.
Іду! Не задержуй! Мене не вговориш.“

Аж до його й каже Хетта сріблонога:
„Правду, сину кажеш, не злее то діло
Дружині в нещасті поміч подавати.
Тільки твою збрую мідну та близкучу
Трояни забрали; Ектор шеломенний
Взяв її на себе і ею хвалиться.
Не довго хвалиться, бо смерть коло його.
Но й ти стережися, не ходи на бійку;
Гоки мене знову в себе не побачиш.
Завтра, чутъ на зорю, я до тебе прийду
І принесу славну од Іхвesta збрую.“

Сказала й од сина знову обернулась
І до морських сестер промовила живо:
„Ідіть, мої сестри, у море глибоке,
Зайдіте до дому до батька старого.
І все розкажіте, а я до Олімпу,
До Іхвesta піду, може він захоче
Мому сину дати славнє оружжя.“

І звелів Ахилло вірнії дружині
Велику триніжку на воюонь покласти,
Щоб живо Патрокла од крові обмити.
І вони триногий казан положили,
Водою налили і дров підложили,
І полу́м'я разом казан обійняло;

А коли у гъому вода закипіла,
Вони тіло вмили, оливою злили,
Дев'яти літ мазю рани заліпили,
Поклали на ліжко, з голови до низу
Полотном обвили, покрили покрівлям,
І всю ніч з Ахиллом славні Мирмидони
Край тіла Патрокла плакали й ридали.

КІНЕЦЬ ГНІВУ.

(Збірка дев'ятнацятого)

Ясная зірниця встала з Окіяну,
Щоб богам та людям світло показати;
А Хетта з дарами прибула до суден,
Найшла свого сина,— він коло Патрокла
Ридав розпростертий і навколо його
Плакала дружина. Хетта приступила
І взявші за руку, синові сказала:
„Лишім його, сину! Нехай спо́иває,
Коли божа воля так йому судила;
А Іхвест такую прислав тобі збрью,
Якої ніхто ще не носив на плечах.“

Мовила богиня — і перед Ахиллом
Збрью положила; зброя забряжчала,
І всі Мирмидони страхом піднялися;
Усі одвернулись, не могли ливитися.
І глянув Ахилло і гнівом понявся,
Під віками очі місяцем блиснули,
І радий схопив він небесную збрью
І тішився довго на диво дивлючись.
А далі проворно до матери мовив:
„Воно таки правда, що зброя од бога,
Бо людям такої збройї не зробити.
Зараз одягнуся; одне тільки горе,
Щоби Менитенку в глибокії рани

Мухи не забралися, не сплодили червів,
Вони його живо померлого сточать,
І все його тіло стане істлівати.“

Аж йому сказала Хетта сріблонога:
„Нехай тебе, сину, теє не обходить.
Сама оджену я од його ті мухи,
Що так поїдають лицарів побитих,
І він у вас може цілий рік лежати,
А тіло не стліє, а ще краще буде.
Збирай лиш на раду хоробрих Ахеїв,
Забудь тую сварку з царем Гамемноном,
Одягайся в збрюю та добувай сили.“

Сказала—і зараз йому силу дала,
А Патроклу в ніздра пахучого пауху
Зараз положила, щоб тіло не тліло.

І пішов Ахилло по берегу моря
І гукнув він тяжко і підняв Ахеїв.
І тії, що здавна були коло суден
І ті, що на суднах правили кормою,
І ті, що на суднах харчі роздавали,
І ті підійнялись, як устав Ахилло,
Що його так довго на бійці не було.
Аріеві слуги, Одисей премудрий
І славний Тиденко, ледве шкандибали
На ратища спершились, бо ще були хворі;
Вони за те перші і сіли на раді.
За ними на раду прийшов Гамемнон цар;
І той був недужий: його в лютій бійці
Коон Антінорів ратищем ударив.

А коли усі вже Ахеї зібралися,
Устав і промовив скорохід Ахилло:

„Так-би, Атріенку, нам було зробити,
Коли ми з тобою в ужалянім серці
Завзялися гнівом за дівчину бранку.
Та щоб її була Артеміда вбила,
Як я її бранку добув із Лирнису;

А то стільки люду ахейського згило
Під ворогом тяжким, як я зауперся.
Ектору й Троянам може й мило було,
А Ахеї довго будуть пам'ятати.
Тепер і не раді, старе позабудьмо
І милес серце в грудях заспокоймо.
Я все забиваю; не годиться вічно
В гніві пробувати. І ти тепер живо
Підіймай до бійки хоробрих Ахеїв.
Нехай поспитаю, чи ще коло суден
Вражії Трояни схочуть ночувати.
А той мабуть щиро помолиться богу,
Хто втіче од бійки та ратищів наших.“

Мовив--і зраділи славнії Ахеї,
Що покинув гнів свій славний Пиліенко.
Аж до них промовив Гамемнон володар
(З місця підійнявшись, но не поступавшись):
„Храбрії Данай. Ярієви слуги!
Слухайте хто мовить, не перебивайте,
Бо мовити трудно, та й що серед гаму
Можна коли вчути, або що сказати?
Говори, як хочеш, ніхто не почує.
Я до Пиліенка буду говорити,
А вас прошу слухать, та брати на розум.
Не раз мене люди і словом судили
І так винували, но я не причина,
А причина Дій—бог, Мара та Яринна.
Самі вони Напасть на мене наслали,
Щоб я у Ахилла вирвав надгороду.
Г що було діять? Вона своє взяла.
Ця Дієва дочка на всіх нападає,
Ноги її тихі і вона пропаща
Не по землі ходить, по головах ходить,
(І поти вертиться, поки не загубить).
Бо вона і Дія колись осліпила,
Що в людей найлучший і в богів найвищий.

Його-ж таки жінка Ира обманула,
Тоді, коли сина його Іраклія
Мала Алкиміна в Хтивах породити.
Він раз похвалився і до богів мовив:
„Вчуйте мене, каже, боги і богині!
Нехай я вам скажу, що в мене на мислі:
Сьогодні такого вродить Ілихтія,
Що він над усими буде панувати
І породить плем'я із моєї крові.“

А хитрая Ира до його сказала:
„Неправду ти кажеш, ти того не вчиниш.
Хіба покленися клятвою тяжкою,
Що справді над всіми буде панувати,
Хто сьогодні впаде коло ніг роділі,
І що родить плем'я із твоєї крові.“

І Дій не завважив хитрощів жіночих,
Клятвою поклявся і каявся довго.
Ира таки зараз кинулась з Оліпупу,
В годині прибула до славного Аргу,
До жінки Ственела, Персового сина,
Що дев'ятий місяць із сином ходила.
Вона її дала до пори родити.
А тії не дала. І пішла Ілихта
До Дія Кроненка і мовила Дію:

„Слухай мене, батьку, що я тобі скажу:
Родився володар аргейського люду
Евриствій Ственелів із твоєї крові.
Буде не погано Аргеями радить.“
І обняла Дія великая туга,
І скопив він Напасть за пишнії кося
І в злості поклявся клятвою тяжкою:
Що од цього часу Напасти лихой
В Олімпі і в небі ніколи не буде.
Замахнув рукою і жбурнув із неба!
І вона почала по людях ходити,
А Дій болів тяжко, коли сина вбачив,

Що він, як підданий, служить Евриствію.
Так було й зо мною, коли Ектод сильний
Став губити Аргеїв коло наших суден.
Я згадав за Напасть, що на мене спала,
Пізнав, що Дій розум одіймив од мене
І рад усе знати й тобі дари дати,
Пічни тільки бійку та підійми військо,
А дари до тебе усі я доставлю,
Про якій мовив Одисей премудрий.
Пожди, коли хочеш, слуги мої зараз
Із корабля візьмуть, принесуть до тебе
І ти будеш бачити, які мої дари.“

Аж до його мовив скорохід Ахилло:
„Славний Атрієнку, царю Гаменоне!
Даси, чи ні дари—твоя буде воля.
Тепер як найшвидче берімся за бійку,
Не слід розмовляти та час одтягати,
Бо діло велике іще не кінчилось.
Нехай буде знати, що Ахилло знову
Ратищем могучим Троян побиває.
І хай із вас кожний за ним битись піде.“

Аж до його мовив Одисей премудрий:
„Не кажи, Ахилле, голодним Ахеям
Ійти до Ілону Троян воювати.
Не на мале время бійка підійметься,
Як разом два війська до купи зійдеться,
Та бог подасть силу обом одинаку.
А скажи їм перше хліба попоїсти,
Та вина попити, то буде і сила,
Трудно чоловіку хліба не поївши
З раня до смеркання весь день воювати,
Хоч-би він душою і рад-би побитись,
Та сам варовіє, йому докучає
І голод, і злага, і ноги не служать.
А коли хто добре попоїсть і вип'є,
Так цілий день може із ворогом битись,

Бо в його і серце стане сміливіше
І сила не слабне аж до кінця бійки.
Скажи-ж ти народу піти попоїсти,
А тобі тим часом Гамемнон володар
Принесе і дари, щоби всі Ахеї
Бачили очима і ти вдовольнився.
І він перед всіми тобі покленеться,
Що він не спав з нею і не обіймався,
(Як воно годиться жінці й чоловіку),
Щоб тобі на серці спокойному бути.
Потому у себе обід тобі справить
На знак, що з тобою зовсім помирився.
А ти, Атрієнку, поважай і других.
Не стидно цареві і перепросити,
Коли кого сам він доведе до гніву.“

Аж до його мовив Гамемнон володар:
„Мило тебе й слухать, славний Лавертенку!
По правді судив ти, по правді і мовив.
Поклястися рад я од щирого серця
І та моя клятва правдивою буде.
Хай тільки Ахилло пожде на годину,
Та й другі Ахеї, поки йому дари
Винесуть з намету та ми присягнемо.
Тобі-ж, Одисею, і кажу, і прошу:
Вибрати найлучших, молодих Ахеїв
Та принести дари, що ми для Ахилла
Вчора обіцали, і дівчат привести,
А Талхтивій живо кабана добуде,
Щоб його зарізать для Дія та Сонця.“

Аж до його мовив скорохід Ахилло:
„Славний Атрієнку! Царю Гамемноне!
Тоді буде лучше про теє подумати,
Як ми після бою будем спочивати,
Та не така сила в мому серці буде.
Іще тії трупи лежать перед нами,
Що положив Ектор, як Дій подав славу,

А вам їдо в думці. Не так би я думав.
Хотів-би я зараз вивести Ахеїв
Голодними к бою, а як сонце зайде
І ми їм одячим, тоді і поїсти,
А до того часу ні пиття, ні їжа
На душу не піде, коли друга вбито.
Він лежить у мене проколений міддю,
У двері ногами, і дружина плаче.
Тепер моїх думок ніщо не займає,
Іно кров та бійка та тяжкії стони.“

Аж до його мовив Одисей премудрий:
„Ахилле Пиленку, ахейська сило!
Ти за мене лучший ратищем кидати,—
Я за тебе лучший пораду давати,
Бо я і старіщий і більш світа бачив,
І ти мої ради щиро і послухай:
Бійка незабаром людей насичає.
Де много колосся відрізано міддю,
Жнива не великі; ваги, що Дій ними
Людську бійку важить, уже нахилились.
Животом по мертвих нічого тужити.
Кожний день немало падає Ахеїв.
Та й як тут по кожнім тугу одбувати?
Хто помер, так того треба поховати,
Один день поплакать і серцем не нити;
А короті в бою живі остаються,
Так тим треба дбати за пиття та їжу,
Щоб могли без стоми з ворогами битись,
Одягнувши тіло мідію тяжкою.
Не ждіте-ж ви, люди, другого наказу,
Бо хто буде ждати край суден ахейських,
Тому горе буде. А лучше всі разом
Вдармо на Троянів та бійку почнімо.“

Мовив—і з собою забрав Несторенків,
Мега Хвилінка, Хтоанта, Мирйона
І Ликомедія і ще Меланіппа.

Пішов до намету царя Гамемнона
І виповнив діло, як слово сказати:
Взяв він сім триніжок вибраних для його,
Двадцять мисок мідних і дванацять коней,
Взяв він і сім жінок — робітниць дотепних,
Взяв він і восьмую Брисівну хорошу,
І десять талантів золота відважив
І сам поніс злoto, а ті за ним дари,
І серед громади все то положили.
І встав Гамемнон цар. І підняв Талхтивій
Кабана на руки і став коло його.
І взяв Атрієнко свій меч коло боку
І вийняв із піхви; одрізав щетини,
І, руки піднявши, Дію помолився,
І всі кругом його змовкнули Арgeї,
Слухаючи добре царської молитви.
І цар їх молився, дивлючись на небо:
„Будьте-ж мені свідки і ти, батьку Дію,
І Земле, і Сонце, і ви Евриннії,
Шо губите того, хто клятву ламає,
Шо я не неволив Брисової дочки
Ні спати зо мною, ні так що робити.
Тихо вона жила у моїм наметі,
А коли не правда, так хай усі боги
Мене покарають за мою неправду.“

І розрізав міддю горло кабанові,
І махнув Талхтивій і кинув у море
Рибам на годівля. Аж устав Ахилло
І милим Ахеям почав говорити:

„Сам ти, Дію, людям напасть посилаєш,
Бо сам Атрієнко ніколи-б і серця
Мого не порушив, ніколи не взяв-би
І дівчини в мене; то Дій захотів лиш,
Щоб многих Ахеїв смерти передати,
Ідіть-же ви їсти, та живо й до бійки“.

Промовив Ахилло — і розпустив раду.

Розійшлося військо по своїх наметах,
А дари забрали славні Мирмидони,
Принесли до судна славного Ахилла
І дари поклали, дівчат посадили,
А коней візниці в табун відігнали.
А Врисівна красна, як золота Врода,
Тільки що узріла мертвого Патрокла,
Впала і ридала, і дерла на собі
І груди, і шию, і лице хороше,
І мов та богиня над ним голосила:
„Патрокле, мій милій, серцю наймилішій!
Я-ж тебе живого покинула, йдучи,
А тепер, прибувши, мертвого знахожу.
От так мені вічно туга за тugoю!
Бачила і мужа, що батько та мати
Мені його дали, пробитого міddю;
Бачила трьох братів, що мені одна їх
Мати породила, в один день побитих.
І коли Ахилло побив моого мужа
І взяв город Минів, ти один, Патрокле,
Втирав мої сльози, казав, що я буду
Жінкою Ахилла, і ти нам у Хевті
Весіллячко справиш з військом мирмидонським.
Тепер і по тобі плакати прийшлося“.

Плакали дівчата ніби за Патроклом,
А тут свое горе у кожної було.
А коло Ахилла старшина збиралась,
Істи запрошала, но він одрікався:
„Прошу я вас, браття, хто з вас наймилішій,
Йдіте, не просіте ні їсти, ні пiti,
Бо тяжка туга к серцю піdstупила.
Пожду до смеркання, од того не згину.“

Мовив і одправив усіх отаманів.
Лиш два Атрієнки та Одісей мудрий,
Нестор, Ідоменій та Хвіник остались
Його утішати. Но він не втішався,

Поки на криваву не кинувся бійку.
Все згадував друга, і зітхав, і мовив:

„Перше ти, бувало, друже безталанний,
Усякій страви для мене готовив
І живо, і скоро, як було Ахеї
В полі виступали з Троянами битись.
А тепер ти вбитий і серце не може
Ні їсти, ні пити із жалю по тобі.
Бо я ні по кому гірше не тужив-би,
Не тужив-би гірше і за рідним батьком,
Що, може, у Хевті слози проливає
По рідному сину, а я на чужину
Пішов за Елену Троян воювати —
Ні за рідним сином, що живе у Скирі
(Як тільки живе ще Неоптолем красний).
Перше і надія в мому серцю була,
Що я коло Трої, далеко од Аргу
Один тут загину, а ти собі в Хевту
Попливеш на суднах і візьмеш із Скиру
Дитя мое миле і йому покажеш
І добра, і челядь, і стріхи високі,
Бо Пилій у дома або вмер од туги,
Або ледве живий од старости свої.
І жде тільки вісти про мене лихої,
Поки не почне про мою гибель“.

І мовив і плакав. Плакали й гетьманни,
Думаючи кожний про своїх домашніх.
Аж глянув Кроненко і змилосердився
І словом летучим мовив до Палади;
„Чи-ж ти, моя доню, про його й забула,
Чи-ж ти перестала дбати за Ахилла?
Та-ж він одинокий сидить коло суден,
По другові тужить. Усі пішли їсти.
Один він голодний і не єв нічого.
Піди лишень живо, пахучого паху
Положи на груди, щоб він не зморився.“

А Паллада й сама думала про тее
І бистро, мов сокіл голосний, криластий,
Кинулася з неба. Ахеї в ту пору
Ставали до строю. І вона Ахиллу
Живучого паху на груди полила,
Щоб йому на бійці голодом не скніти
І вона до батька знову полетіла.
Посипалось військо од кораблів бистрих,
І як сніг порою сиплеється од Дія,
Як Бурій возьметься небо пролснити,
Так густо од суден посыпались разом
Шеломи, блискучі і круглі щити,
Кованії броні, ратища кленові;
Бляск ішов до неба, і земля сміялась
Од ясної міді, вставав тупот сильний,
А по середині збруйвся Ахилло.
(Зуби скреготали, і очі блищали,
Як вогонь горючий, но серце тиснула
Великая туга. І він одягався
В Іхвестову збрую, злючись на Троянів).
З початку назув він виступці хороши
І закріпив добре срібними пряжками,
Потому і броню надягнув на груди,
Звісив через плечі висріблану шаблю
І щит узяв крепкий, тяжкий та великий,
Що блищав на йому, як місяць на небі.
І як мореходам покажеться з моря
Полум'я блискуче, що в горах на стілі
Горить одиноко, а їх мимо волі
Несе море буйне далеко од милих,
От так і в Ахилла од дивного щита
Полум'ям блищаю. І взяв він на себе
І шолом могучий — і шолом на йому
Заблищаю зорою і золота грива,
Що викував Іхвест, по гребеню вилася.
Спробував Ахилло, чи зброя по йому,

Чи винесуть збрю його ноги бистрі,
Но вони, як крила, його підіймали.
І взяв він із скрині ратище отцівське,
Тяжке та велике, що ніхто з Ахеїв
Не міг його двигати окроме Ахилла,
Що Хирон для батька виробив із клену
На горах Пилійських ворогам на гибель.
Автомед з Алкимом у пишну збрю
Коней заложили, затиснули в зуби
Кріпкі вудила, натягнули віжки,
З-заду замотали і, Автомед живо
Батога скопивши, вискочив на коні,
А з-заду Ахилло скочив на теліжку,
Зброя заблищала, як Іперіон ясний,
І сильне гукнув він на коней отцівських:
„Ксанхте і Валію, Подаркині діти!
Думайте інакше нашого візницю
Із лютої бійки до стану вернути,
Не так, як Патрокла, покинули вбитим“.

Аж Ксанхт віtronогий із ярма промовив,
Голову склонивши, і вся його грива,
Із ярма сповзнувши, до землі сягнула.
Йому мову дала Ира білоплеча:

„На цей раз, Ахилле, тебе порятуєм,
Но смерть твоя близько. І не ми причина,
А сам бог великий та Мара могуча.
Не наше лінивство, не тягота наша
Патроклову збрю Троянам oddala.
Но з богів найлучший, син Лити могучий,
Згубив його з світу Ектору на славу.
А ми хоч-би духом Зехвировим гнались
За всіх найбистрішим, но й тобі судилось
Згинути од бога і од чоловіка“.

І мову коневу Еринії втяли
І бистрий Ахилло до його промовив:
„Ta нічого, Ксанхте, про те віщувати.

Знаю я й без тебе, що я тут загину
Без батька і неньки, но я не одстану,
Аж поки побоєм Троян не насичу".
Промовив—і коней погнав попереду.

СМЕРТЬ ЕКТОРА.

(Збірка двадцять друга, уривки).

Оставалось місце для душі пропаще.
І в Його Ахилло ратищем і вдарив,
І ратище прямо встрягло йому в шию,
Но горла тяжкое йому не пробило,
Щоб міг перед смертю кілька слів сказати.
І впав він на землю і мовив Ахилло:
„Эгубив ти Патрокла, та ще жити здумав!
Ти вже й не боявся, як мене не було,
А mestник далеко за тебе сильніший
Сидів коло суден,—то я оставався.
Тепер тебе вкриють птахи та собаки,
А його Ахеї як слід поховають.“

Аж до його мовив Ектор шеломенний:
„Благаю душою, тілом і батьками,
Не дай моє тіла собакам соромить.
Требуй, скільки хочеш, золота та міді,
Дадуть тобі батько і рідная мати,
Тільки мое тіло oddай їм додому,
Щоб могли Трояни на вогні спалити.“

Аж до його грізно промовив Ахилло:
„Не благай, собако, своїми батьками.
Як би я мав силу, то я-б твоє м'ясо
Порізане їв-би, так ти мені милий.
Hi, собак од тебе ніхто не одгонить.
І нехай у десять, у двадцять раз стільки
Дарів мені зносять, та й ще обіцяють,

Хай тебе самого Пріям Дарданенко
На золото звісить, а все твоя мати
Того не оплаче, кого породила.
Тебе будуть рвати птахи та собаки.“

Аж до його Ектор, вмираючи, мовив:
"Знав я попереду, що тебе не впрошу,
Бо в тебе у грудях залізне серце.
Но колись за мене буде тобі кара,
Як на тебе встане Парій з Аполлоном,
Та тебе погубить у скейській брамі."

І смерть його очі стала покривати,
І душа із рані ійшла до Невида
З плачом, що кидає молодість і силу.
І йому Ахилло на одхід промовив:

„Вмирай, не журися! Тоді я загину.
Коли Дій захоче та другі безсмертні.“

І ратище мідне із мертвого вирвав
І кинув далеко, і став обтерати
Криваву збрую. Прийшли і Ахеї;
Кожний дивувався його росту й виду,
І пробивав кожний його тіло біле.

А другий підступить, та ще приговорить:
„Ага! Тепер Ектор м'якшим ізробився,
Ніж коли на судна з вогнем поривався.“
От так проговорить та й тіло проколе.

Аж бистрий Ахилло, Ектора обдерши,

Мовив—і замислив паскуднє діло.
Пробив сухі жили коло п'ят із заду,
І просилив віжки і вп'яв до теліжки,
А голову буйну лишив волоктися;
І став на теліжку, підняв його збрую,
Ударив по конях, і коні погналися.
А той волочився і підіймав порох,
Плуталось волосся, і голова ціла

В поросі лежала. Так її судив Дій
У рідному краю врагам осоромить.
Голова пилилась, а бідная мати,
Намітку зірвала і волосся рвала,
І плакала гірко, на сина дивлючись.
І заридав тяжко його старий батько,
Заплакало плачем і ціле військо;
Здавалося з боку, що цілая Троя
Богнем запалала од верху до низу.
А люди насилу старого держали,
Так він поривався в дарданськії брами.
Усіх умовляв він, по землі стелився,
Називав на ім'я і кожному мовив:

„Пустіть мене, милі! Дайте мені, милі,
З цього міста вийти, піти до Ахеїв.
Я буду молити того людоїда,
Може він уважить, старість пошанує,
Бо й він має батька, старого Пилія,
Що його на гибелъ згодував Троянам,
А мені старому на тяжке горе.
Побив дітей стільки у молодім віку,
Но не так я тужу за тими усіми,
Скільки за цим тужу. Я згину од туги.
Та коли-б умер він хоч на руках моїх,
Тоді-б ми обое могли хоч поплакати
І я нещасливий і мати нужденна.“

От так старий плакав; плакали й міщани.
А з міжে Троянок почала Екава:

„Для чого-ж, мій сину, мені в світі жити,
Коли ти загинув? Ти і дні і ночі •
Був мені хвалою; ти усіх Троянів
Закривав собою, і вони, як бога,
Тебе поважали,—ти славою був їм.
Тепер смерть на тебе та Мара настала.“

Так вона ридала, а жінка й не знала,
Бо до неї з вістю ніхто не приходив,

Що по той бік брами муж її остався.
Вона хустку шила в теремі високім,
Подвійну, червону, квітки вишивала.
А слугам казала на вогонь великий
Котел положити, готовити купель,
Як прибуде Ектор із бійки до-дому.
Не відала бідна, що його Паллада
Рукою Ахилла давно погубила.
Аж почула з башти і лемент і крики,
І сама здрігнула, голку упустила
І враз до служанок почала казати:

„Ходім та побачим, що там таке сталося,
Що свекруха плаче. А в мене так тяжко
Б'ється мое серце, аж ноги німіють.
Може лихो сталось Пріямовим дітям,
Не дай боже чути! А все-ж мені страшно,
Може там Ахилло Ектора одрізав
Одного од міста і гонить по полю,
А може вже й силу в його одіймає,
Бо він серед війська ніколи не буде,
А все попереду, ні кому не вступить.“

І мов божевільна з терема побігла,
І за нею слідом вибігли служанки.
Кинулась на башту, вперед протиснулась,
Стала над стіною і як подивилась,
Що він волочився і бистрії коні
Його по дорозі волокли до суден,
Зара з її очі покрилися тъмою,
На ознак упала і духу позбулася.
І впали далеко головні пов'язки,
Зав'язки, очіпок, плетяні кісники,
І тая намітка, що Урода дала,
Як брав її замуж Ектор шеломений
За дорогі дари з дому Етівона.
Збіглися до неї невістки, зовиці,
Вони її взяли, на руки підняли,

І тільки до неї душа повернула,
Вона міже ними тяжко заридала;
„Нешасні ми в світі обов' родилися!
Ти, Екторе, в Трої у домі Пріяма,
А я в свої Хтебі під лісним Пиланом
В домі Етивона; він мене нещасний
Виростив нещасну; що б я не родилася!
Тепер ти під землю ідеш до Невида,
А мене кидаєш бідною вдовою
У своїх будинках. Дитина маленька,
Що ми породили, ні тебе, мій миляй,
Тішити не буде, ні само втішатись.
Хоч він перебуде ахейську бійку,
А все-ж йому трудно буде в світі жити.
Ниви його рідні заберуть чужії,
Товариші діти сироту кидають.
Воно само ходить з заплаканим видом.
Піде коли в нужді до батькових близьких,
Цілує одежду, цілує сорочку,
То другий із жалю й подасть йому чарку,
Такую, що губи тільки помочити.
А другий багатий прожене од столу,
Наб'є кулаками та ще осоромить:
„Не твій, скаже, батько обідає з нами.“
І Астянакс піде до матери з плачем...
А сидів він перше в батька на колінах
І є один мозок та тлущу овечу.
А захотів спати, грою натомившись,
Лягав на постелю коло свої мамки,
І любенько спав він на м'якій перині.
А тепер без батька натерпиться лиха
Бідний Астянакс, цеб-то цар троянський,
Бо батько один лиш рятував їх стіни.
Тепер його в полі край суден вінчастих
Будуть черви їсти та собаки рвати.
Голий він, — а є в нас одежі не мало,

Всякої одежі дівчата наткали.
Тепер її всю я на вогні попалю,
Бо тобі не треба, ти в нії не ляжеш,
Хай-же буде слава в Троян та Троянок.“
От так голосила і жінки ридали.

ТРУП ЕКТОРА ПРИВОЗЯТЬ В ТРОЮ.

(Збірка двацять четверта, уривки).

Освітила землю ясная зірниця,
Аж вони до міста уже доїзджали
І везли на мулах Екторове тіло.
Та ніхто-ж їх того не пізнав поїзду,
Лиш тая Касандра, мила як Урода,
Із Пергаму йшовши; вона на теліжці
І батька пізнала і кликуна того,
Пізнала і того, що лежав на мулах,
І зараз по місті стала голосити:

„Трояни й Троянки! Погляньте на того,
Кого ви так мило в бійку виряжали,
Бо втіхою був він городу й народу.“

Мовила—й нікого в місті не осталось,
Бо тяжка туга на всіх наступила,
І вони в воротях тіла виглядали.
Перва його жінка та рідна мати
Кинулись до його на теліжку стати,
За голову взяти, другі так ридали,
І так-би над тілом у скейськії брамі
Вони проридали весь день до заходу,
Щоб цар із теліжки не мовив народу:
„Розступіться, люди! Поплачете й послі,
Як я свого сина привезу додому.“

Люди розступились, зробили дорогу.
Вони-ж тєє тіло додому привезли,
На мараках поклали і враз коло його

Поставили плаксів, щоб вони плаксивих
Пісень починали, а жінки ридали.

Перва Андромаха над ним заридала,
За голову мужа руками узявші:

„Без часу ти згинув і мене вдовою
Удома покинув. І дитя малеє,
Що ми породили, не дійде без тебе
До літ молодечих. Місто наше живо
Поваляне буде. Ти боронив місто,
І жінок, і діток, — тепер ти згинув,
Усі вони підуть на судна глибокі.
І я піду з ними, і ти, милив сину,
Підеш у неволю і чорну роботу
Робитимеш, сину, у царя лихого.
А може Ахеєць кине тебе з башти
Сердитий за брата, батька, або сина,
Що погубив Ектор; немало Ахеїв
Од рук його землю зубами загризло.
Не м'який твій батько бував серед бою.
За ним усі люди по городу плачуть.
Завдав-же ти жалю тяжкого родині,
Но мені найбільше, Екторе, завдав ти!
Ти і рук до мене не підняв в постелі,
Ти до мене й слова щирого не мовив,
Щоб я дні і ночі його пам'ятала.“

Вона голосила, а жінки ридали.
За нею Екава стала голосити:

„Екторе мій любий, сину наймиліші
Тебе і живого безсмертні любили.
Вони і по смерти тебе не забули.
Других моїх діток, коротих пійняв лиш,
Ахилло попродає за моря далекі
До Саму, до Імбри та мглистого Лимпу.
А з тебе і душу він висадив міддю,
І коло могили вбитого тобою
Волочив не мало; не підняв він друга.

А ти, мій хороший, лежиш у будинках
Подібний до того, що його стрілою
Аполлон мисливий з небачки ударить.“

Вона голосила, плачу завдавала,
За нею Елена третьою почала:

„Екторе мій милий, дівере миліцький!
Бо я-ж таки жінка того Олександра,
Що взяв мене в Трою — лучше б я пропала!
Оде вже настало двацяте літо,
Як я свою землю покинула рідну,
Но прикрого слова од тебе не чула.
І коли хто другий починав з домашніх,
Дівер чи сестриця, зовиця, свекруха,—
Бо свекр, як батько, завсігди прихильний —
Ти і їх, бувало, гамував од того
Добрими словами і опам'ятанням.
А тепер я плачу по тобі нещасна,
Бо в цілії Трої другого не маю
Щирого такого — усі зневажають.“

Так вона ридала і народ за нею.
Аж піднявся й мовив Пріям до народу:

„Тепер ви, Трояни, лісу навозіте,
Не бійтесь Аргеїв, бо мені Ахилло
Казав коло суден, що він не нападе,
А хіба нападе в дванацяту Зорю.“

І запрягли люди і волів і мулів,
Зібралися разом у лаву велику
І дев'ять днів цілих все дрова возили.
А в десятий, тільки засяла Зірница,
Усі вони з плачем Ектора підняли,
На костер поклали і з вогнем пустили.

Тільки що засяла ясная Зірница,
До костиря того став народ збиратись.
(І коли збирався — много його було):
Полили з початку вином тєє місце,
Що попілом сіло і білії кости

Товариші й браття з плачем позбирали;
У них аж по лицях котиляся слози.
І в золотий ящик кости положили
І в йому хустками червоними вкрили,
В яму положили і спочатку яму
Камінням великим добре обложили.
Зробили могилу; другі чатували,
Щоб часом Ахеї на них не напали.
Зробили могилу і всі розійшлися,
А потому разом на обід зійшлися
В царськії будинки до царя Пріяма.
Оттак вони свого Ектора ховали.

З М И С Т

Стор.	Стор.
ПЕРЕДМОВА . III-XXXII	
ЛІРИКА	
Сиротина я	3
Ти не моя	--
Мене забудь	4
Чорний колір	--
Не дивуйтесь	5
Зозуля	6
Повій, вітрє	7
Над колискою	8
Могила	11
Серенада	12
Ой, чому ти не лігаєш	13
Пісня Хмельницького	14
Тільки-м родилась	15
Хлопці-молодці	—
Студент	17
Калино-малино	18
Псалом 136	19
Голубонько - дівчинонько	21
Козаче, голубче	22
Не згадаю гадки	24
Ой вийду я у садочок	25
До моїх дум	27
Бодай тебе	28
Полюби мене	29
Гей, бики	30
До дуба	31
Голе мое поле	34
Звела мене	33
Плач Ярославни	35
Згадай мене	37
Пянициа	—
Наука	38
Моя смерть	40
Сни	42
Ластівка	43
Ніч-у-ніч	44
ПРИКАЗКИ	
Народився я на світ	47
Гуменний	55
Лошак	56
Добре торгувались	58
По чому дурні	59
Чи голосна церква	60
Пан і Іван в дорозі	61
Сама вчитъ	65
Чи далеко до Київа	—
Баба в церкві	66
Чужая дитина	67
Чи високо до неба	69
Окуляри	70
Скільки душ	71
Аби душа чиста	72
Царі	73
Не мої ноги	74
Слабий зуб	75
Тільки допечи	76
Жонатий	77
Скажи по-німецькі	—
Школяр	78

	Стор.		Стор.
Льоди	79	Лев і пролев	111
Купці	—	Без'язика коняка	117
Господь дав	85	По воді піду	118
Ні зле ні добре	86	Циган-пасічник	—
Господар хати	87	Циганський наймит	120
Крамная сорочка	88	Холодно	—
Верства	—	Славная конина	121
Запорожці в короля	89	Циган на сповіді	—
Кошовий у цариці	—	Засідатель	122
Козак і король	90	Мошкова пісня	123
Козацькі ксьондзи	92	Невинний Мошко	124
Смерть козака	93	А що тепер буде	—
Ахмет III і запоріжці	—	Загадка	125
Кому чого бракує	95	Вовки	126
Гусак	96	Голодний жид	127
Кацап з гребінцями	—	Роэмова	—
Москаль на волах	97	Шляхтич	128
Москаль з полотном	—	Зелений пес	129
Московська ікра	98	Розумний панич	—
Вареникі	99	Лист	130
Варена сокира	100	Польща	—
Гадкія слова	102	Турки і козаки	131
Что смотрішъ	—	Турок і мужик	132
Свічка	—	Рак	133
Скачі Міколай	103	Два рабини	134
Варвара	104	Піп на пулці	135
Цаловалов	105	Сповідь	136
Рибка-с	—	Піп з кропилом	137
Струмент	106	У ризах	138
Де спійняли	107	Чорт	139
Циган з хроном	—	Крива баба	142
А не халасуи	108	Три питання	143
Циган на толоці	109	Страшний суд	144
Циган в огірках	110	Пекельна смола	145
Що до кого	—	Мазур на сповіді	—
Циганський похорон	111	Мазур у болоті	146

	Стор.		Стор.	
Мша	147	БАЛАДИ		
Сам поїду	—	Заклята дочка	171	
Попович	148	Тополя	173	
Жалібний дяк	—	Верба	184	
Привітання	149	БАЙКИ СВІТОВІ В СПІВАХ		
Там її кінець	150	(уривки)		
Чого люди не скажуть	—	Початок світа	191	
Ви, пан-отче!	151	Бог на землі	200	
Мало не ригаю	—	ІСТОРИЧНІ ПОЕМИ		
Горох	152	Павло-Полуботок	211	
Божі птиці	—	Вел'ямін	217	
Ов	153	Павло-Апостол	222	
Просьба	154	ЦАР-СОЛОВЕЙ (уривки) 229		
БАЙКИ.				
Хмельницький з ляхами	157	ОМИРОВА ІЛЬЙОНЯНКА		
Ворона і ліс	159	(уривки) 27		
Вовк, собака та кіт	161			
Старий вовк	166			

ЩО є НА ПРОДАЖ В СУРМІ?

КНИЖКИ:

Фотоальбом Любіть Україну, 1128 фотографій з України, з поясненнями. Люксусове видання	\$12.50
Історія України (велика) І. Тиктора	12.00
Історія Українського Війська (люксусове)	15.00
Кобзар Шевченка, Вид. УВАН в 4 томах	24.00
Твори Лесі Українки, повне вид. 12 томів	24.00
Царівна, повість О. Кобилянської (люкс.)	3.00
Воля й Успіх, Мардена, з англійського	1.00

СЛОВНИКИ:

Подвеська: Українсько-Анг. Словник (нове)	5.00
Подвеська: Англійсько Укр. Словник (50 тисяч)	4.00
Л. і В. Українсько Анг. і Анг. Укр. Словник в 3 томах	4.00
Голоскевич: Правописний Словник Укр. Мови 40,000 слів, в гарній оправі	4.50
Підручник Англійської Мови, Проф. Луцького	2.00
Як: Стати Горожанином ЗДА	.35
Музика: МУЗИКА, Музика!	
Альбом 203 Укр. Народних Пісень до співу з акомпаніментом піяна	2.50
Музика до Слів Шевченка, соля на сопран і альт, з піаном різних композиторів	2.00
Квіточки з України: Єдлічки, Присовського, Зентарського, Заремби і Гуцулка Ксеня Барнича	1.50
Фоменко, Моя Райдуга, на піяно, нове видання	1.00
Барвінський, Наше Соцічко, на піяно	.40
Лисенко: Коза Дереза, оперета слова і музика	1.50
Сватання на Гончарівці, партитура з ак. піяна	3.50
Запорожець за Дунаєм, партитура з ак. піяна	2.50
100 Театральних Підручників і кожний інший, багато вже нема в інших книгарнях, вартість їх около 50 доларів, за	10.00
(буде з чого вибрати до гранич у Вашій громаді на 20 років).	

ДЛЯ ДІТЕЙ И СТАРШИХ:

Українські Народні Казки, ілюстроване під ред. Іваненкової, обкладинки Я. Сурмач	2.00
ДЛЯ РОЗРАДИ:	
Альбом, 12 Грамофонних плит, збірка зі всіх частей України: 2 Гуцульські, 2 Дівочі з Вел. України, 2 Козаки з акомп. Бандур, 2 Хори Мішані, 2 Хори з акомп. великої симфонічної оркестри, 2 Патріотичні, до слів Шевченка. Цілий альбом з пересилкою \$10.00 в Сурмі	9.00
Альбом, 10 Грамофонних плит з Колядами	10.00
Наталка Полтавка, альбом платівок на Лонг' Плей	11.20
Наталка Полтавка, альбом 17 платівок на 78	12.50
Служба Божа, співана, в продукції	
ДЛЯ ВИГОДИ:	
Найкращі Укр. Картки на Різдв. Свята. 100 різних, релігійного змісту \$3.50, 25 за \$1.00, 50 Різних Укр. Патріотичних на свята \$3.50, 12 за	1.00
Шалянові Хустки, по \$4.00. Нитки ДМЦ по 10 цт. Канва \$1.50 з пересилкою. Панама по \$2.50 й ін.	
ДЛЯ ЗДОРОВ'Я	
Мод, чистий, свіжий, з цвітів з околиці Саратога оден фунт 39 цт. 5 фунтів \$1.50 з пересилкою	\$2.00
УКРАЇНСЬКИЙ ЛІКАР , нова велика книжка, д-ра Кібзєя	6.00
Машинки до писання різних марок, українські й англійські від	25.00

Пишіть по каталог й інформації.

Заходіть до Сурми, або пишіть:

SURMA BOOK & MUSIC CO.

11 East 7th Street, New York 3, N. Y.

ENGLISH LANGUAGE BOOKS ON UKRAINE AND UKRAINIANS

History of Ukraine —Hrushevsky -----	\$5.00
Story of Ukraine —Manning -----	3.75
Ivan Franko —Cundy -----	4.50
One of fifteen million — N. Prychodko -----	3.00
Taras Shevchenko, Poet of Ukraine —Manning -----	2.50
The Ukraine: A Submerged Nation —Chamberlin -----	1.75
Spirit of Ukraine —Snovsky -----	1.00
The Ukrainian Insurgent Army in Fight for Freedom -----	3.25
Twentieth Century Ukraine —Manning -----	3.50
Ukraine and Its People —Mirchuk -----	3.00
Ukraine under the Soviets — Manning -----	3.50
Ukrainian Resistance -----	3.00
Ukrainians in the United States —Halich -----	2.50
The Nationality Problem of the Soviet Union — R. Smal-Stocky -----	6.00
The Black Deeds of the Kremlin — A White Book -----	5.00
The Ukrainian Insurgent Army in Fight for Freedom -----	3.25
Moses —Franko -----	0.50
Shevchenko and Women —Myshuha -----	0.50
Ukraine and American Democracy —Myshuha -----	0.50
Refugees are People —Dushnyk -----	0.50
Ukrainian National Movement - Shumeyko -----	0.35
Ivan Franko — Shumeyko -----	0.35

ШКІЛЬНІ ПІДРУЧНИКИ.

Мово Рідна — Буквар-Читанка — І. Корицький	\$2.00
Нова початкова читанка — І. Шклянка	\$1.40
Україна земля моїх батьків — Ю. Сірий	\$1.25
Граматика української мови — О. Панейко	\$2.00
Граматика Української Мови, Проф. Катран	\$1.00
Українська мова — Б. Романенчук	\$ .85
Нова Історія України—І. Кріпякевич-М. Дольницький	\$2.50
IV Читанка — Матвійчука	\$1.00

УВАГА! — УКРАЇНЦІ ЦЛОГО СВІТУ!

Кому потрібно знати англійську мову.

В Сурмі спеціальна продаж на слідуючі підручники:	
Українсько-Англійський Словник, Подвеська 60,000	
слів нове видання в гарній оправі	\$5.00
Англо-Український Словник, Подвеська 50,000 слів в	
гарній оправі	4.00
Підручник Англійської Мови. Наголос, склади, лис-	
тування, вимова складних слів і т.п. Складав проф.	
Ю. Луцький	3.00
Всі три повищі книжки на суму \$12 за \$10.	
З пересилкою, в додатку ще даемо Підручник Горожанства	
хто пришле належить до співу.	

Пишіть:

SURMA BOOK & MUSIC CO., 11 E. 7 St., New York 3, N. Y.
Жадайте в Сурмі каталога на найновіші платівки, книжки
і ноти до співу.

